

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

IRAK'TAKİ TÜRKMENLERİN SOSYO-KÜLTÜREL VE
SİYASİ YAPISININ İNCELENMESİ

Yusuf KENDİRLİ

İnönü Üniversitesi SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin SOSYOLOJİ
ANABİLİM DALI İçin Öngördüğü Lisansüstü Tezi Olarak
Hazırlanmıştır.

MALATYA

Eylül, 2007

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

IRAK'TAKİ TÜRKMENLERİN SOSYO-KÜLTÜREL VE
SİYASİ YAPISININ İNCELENMESİ

Yusuf KENDİRLİ

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Yaşar KAYA

İnönü Üniversitesi SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin SOSYOLOJİ
ANABİLİM DALI İçin Öngördüğü Lisansüstü Tezi Olarak
Hazırlanmıştır.

MALATYA

Eylül, 2007

TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI

İmza

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Yaşar KAYA

Jüri Üyeleri: Doç. Dr. Abdullah KORKMAZ

Yrd. Doç. Dr. Mehmet YALVAÇ

.....

.....

.....

Yusuf KENDİRLİ'nin “İRAK'TAKİ TÜRKMENLERİN SOSYO-KÜLTÜREL VE SİYASİ YAPISININ İNCELENMESİ” başlıklı tezi/...../..... tarihinde, yukarıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca, SOSYOLOJİ Anabilim Dalı'nda, Yüksek Lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Enstitü Müdürü

ÖZET

“İRAK’TAKİ TÜRKMENLERİN SOSYO-KÜLTÜREL VE SİYASİ YAPISININ İNCELENMESİ”

Yusuf KENDİRLİ

Sosyoloji Anabilim Dalı

Malatya İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Eylül, 2007

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Yaşar KAYA

M.S. 674 yılından başlayarak yüzyıllarca Türk idaresinde yaşamış olan Irak Türkleri, I. Dünya Savaşı’ndan sonra 5 Haziran 1926 yılında Irak-Türkiye ve İngiltere arasında imzalanan Ankara antlaşmasıyla İngiltere’nin mandası altında bulunan Irak’ta yaşamaya başlamışlardır.

Irak’ta Arap ve Kürtlerden sonra üçüncü büyük nüfus Türklerindir. Bugün ilçe ve kasabada yaşayanlar da dikkate alındığında Türk nüfusunun 2,7 milyon civarında olduğu tahmin edilmektedir.

Türklerin büyük bölümü Türkmeneli’nin başkenti sayılan Kerkük’te yaşar. Bunun yanında Musul, Erbil, Kerkük, Telafer, Altunköprü, Kifri, Sancar ve Süleymaniye de Türkmeneli’nin önemli şehirlerindendir.

Irak toplumundaki en yüksek eğitim seviyesine Türkler sahiptir. Onlar, her zaman Irak kültürüne ve edebiyatına katkıda bulunup zenginleştirmişlerdir.

Türkmeneli’nde yıllarca Baas rejimi altında eziyet çeken Türkler, asimilasyon kampanyalarına maruz kalmaktadırlar. Özellikle son yıllarda etnik yapıyı Türkler aleyhine değiştirmek için hükümet, Arap ve Kürtlerin Türkmeneli bölgesine göç etmesi için teşvik etmiştir.

Irak’taki Türk halkı yıllarca devlete bağlı, insan haklarına saygılı bir şekilde yaşamışlardır. Hiçbir zaman devletine karşı isyan etmemiştir. Onların tek gayesi demokratik bir ülkede, diğer etnik gruplar gibi sosyal, kültürel, siyasi haklarını kazanmış bir şekilde, Irak devletinin bir parçası olarak, barış, birlik ve beraberlik içinde yaşamaktır.

ABSTRACT

“A SURVEY OF SOCIOCULTURAL AND POLITICAL STRUCTURE OF THE TURKOMANS IN IRAQ”

Yusuf KENDİRLİ

Department of Sociology

Malatya Inonu University, The Institute of Social Sciences

September, 2007

Advisor: Yrd. Doç. Dr. Yaşar KAYA

The Turks living in present Iraq for over a millennium, lived under the rule of Turkish rulers for centuries starting from A.C. 674. After World War-I they had to go under the management of Iraq which is under Great Britain mandate with the Ankara treaty signed at 5 June 1926 between Iraq-Turkey and Great Britain.

Turks are the third largest population after the Arabs and Kurds in Iraq. Today Iraqi Turks population is estimated around 2,7 million people taking into account all available estimates of towns and townships that they live in. They may constitute around 10% of the Iraqi population whereas higher percentage is claimed.

The majority of the Turkish people, live in Kirkuk, which is considered the capital of the Turkmeneli. Additionally, Mosul, Erbil, Kirkuk, Telefer, Altunkoperi, Sancar, Kifri and Sulaimaniya are the major cities of Turkmeneli.

Turks, have the largest percentage of the educated segment in the Iraqi society. They have contributed and enriched the Iraqi culture and literature.

Turks who were suffered at the hands of Ba'aths regime for years, have been undergoing of assimilation campaigns in Turkmeneli. Especially in the recent years, the government make the Arabs and Kurds to emigrate to the Turkish populated areas to change the ethnic structure against Turks.

Turkish people, have been living loyal to the government, and respectful to the human rights. They never revolted against the government. Their only aim is to live in a democratic country in peace and integrity as a part of Iraq as same as the other ethnic groups, gaining the social, cultural and political rights.

ÖNSÖZ

Irak'taki Türk varlığının demografik unsurunun önemli bir bölümünü Irak Türkleri oluşturmaktadır. İki buçuk milyonu aşkın nüfuslarıyla Irak Türkleri, yoğunluklu olarak, Musul, Kerkük, Erbil, Süleymaniye şehirlerinde ve çevrelerinde yaşarlar. Kuzeyden-Güneye, Batıdan-Doğuya Irak topraklarının hemen hemen her yerinde tarihi ve kültürel miraslarını koruyarak Türk varlığını temsil eden Irak Türkleri, Irak'ta önemli bir yapıyı oluştururlar. Türkler, yaşadıkları toprakların stratejik konumu, Irak'ın sosyo-politik ve sosyo-kültürel durumu bakımından daima bir denge unsuru olarak ortaya çıkmıştır.

Geçmiş yüzyılların sonucu olarak tarihte yerini alan bu Türk varlığı, tabii tutulduğu asimilasyon politikalarına rağmen içinde yaşadığı devletin düzenine bağlılığıyla da bilinmektedir. Irak Türkleri, toprak bütünlüğünü koruyan insan haklarına saygılı bir Irak görme arzusunu taşımaktadırlar.

Lakin Irak'ta yaşamlarını sürdüren soydaşlarımız ne Irak, ne A.B.D., ne de Türkiye'den gereken ilgiyi görememişler ve yalnızlığa itilmişlerdir. Hiçbir zaman silaha ve şiddete başvurmamış; haklarını demokratik yollarla aramaya çalışmışlarsa da; bu şekildeki çabaları bir sonuç vermemiş ve hep ezilmeye mahkûm olmuşlardır.

Irak'taki Türk varlığının her alandaki etkinliğinin ve denge unsuru özelliklerinin dikkate alınmasının ve hayata geçirilmesinin, bölgede mevcut sorunların çözümünü kolaylaştıracağı ve kalıcı sonuçlara ulaşılmasına imkan sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Bu çalışmanın seçim aşamasından tamamlanma aşamasına kadar, her türlü yönlendirme ve desteğini benden esirgemeyen danışmanım Yrd. Doç. Dr. Yaşar KAYA'ya, kaynaklara ulaşmam ve çalışma sürem boyunca izlemem gereken stratejileri belirlemem konusundaki yardımlarından dolayı İnönü Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü öğretim üyelerine teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAY	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

IRAK VE IRAK'TA TÜRK (TÜRKMEN) VARLIĞI

1. GENEL BİLGİLER.....	3
1.1. Irak.....	3
1.2. Irak'ın Coğrafyası.....	4
1.3. Irak'ın Siyasi Tarihi ve Bugünkü Siyasi Yapısı.....	5
1.4. Irak'ın Ekonomik Yapısı.....	8
1.5. Irak'ın Sosyal Yapısı.....	10
1.5.1. Nüfus ve Etnik Yapı.....	10
1.5.2. Dini Yapı.....	12
1.5.3. Irak Türklerinin Yaşam Bölgeleri.....	12
2. IRAKTA TÜRK (TÜRKMEN) VARLIĞI.....	15
2.1. Türkmen Deyiminin Anlamı	15
2.2. Irak Türklerinin Birinci Dünya Savaşı Öncesi Tarihsel Süreci	18
2.2.1. Türklerin Bölgeye Gelişi	18
2.2.2. Irak'ın İngiliz İşgaline Uğraması ve Irak Devleti'nin Kurulması.....	20
2.2.3. Irak Türk Bölgesinin Türkiye Sınırları Dışında Kalması	23

2.3.	Irak Türklerinin Birinci Dünya Savaşı Sonrası Tarihsel Süreci	26
2.3.1.	İngiliz İdaresindeki Irak	26
2.3.2.	Krallık Döneminde Irak Türkleri	31
2.3.3.	Cumhuriyet Döneminde Irak Türkleri	33
2.3.4.	Abdüsselam Arif Devrinde Irak Türkleri	36
2.3.5.	17 Temmuz 1968 İhtilali Ve Baas Yönetiminde Irak Türkleri.....	38
2.3.6.	1980 Sonrası Irak Türkleri	44
2.3.7.	1990 Sonrası Irak ve Türklerin Durumu.....	47

İKİNCİ BÖLÜM

IRAK TÜRKLERİNİN SOSYO-KÜLTÜREL, SİYASİ YAPISI ve SORUNLARI

1.	IRAK TÜRKLERİNİN MEVCUT SOSYAL TEŞKİLATLANMASI	57
1.1.	Türkmen Göçmenler Birliği.....	58
1.2.	Türkmen Esnaflar Birliği	58
1.3.	Türkmen Tüccarlar Ve Sanayiciler Birliği.....	60
1.4.	Türkmen Meslekler Birliği.....	60
1.5.	Türkmen Edebiyatçıları ve Yazarlar Birliği.....	60
1.6.	Türkmen Sanatçıları Birliği.....	61
1.7.	Türkmen Kadınlar Birliği.....	61
1.8.	Türkmen Veliler Birliği	61
1.9.	Türkmen Öğretmenler Birliği	62
1.10.	Türkmen Talebe Birliği.....	62
2.	IRAK TÜRKLERİNİN KÜLTÜREL YAPISI	62
2.1.	Eğitim.....	63
2.2.	Dil.....	65

2.3.	Edebiyat.....	66
2.4.	Müzik.....	68
2.5.	Mimari yapı	68
2.6.	Gelenekler.....	70
2.6.1.	Toylar (Eski Düğünler).....	70
2.6.2.	Bayramlar.	71
2.6.3.	Çocuklara İsim Koyma.....	72
2.6.4.	Ölüm Törenleri	74
2.7.	Irak Türklerinin Aile Yapısı	76
2.8.	Türk Kültürü İçinde Irak Türkleri	76
3.	IRAK TÜRKLERİNİN MEVCUT SİYASİ TEŞKİLATLANMASI.....	78
3.1.	İlk Siyasi Hareketler	78
3.2.	Irak Türkmen Cephesi (ITC)'nin Kurulması.....	79
3.2.1.	Birinci Türkmen Kurultayı	79
3.2.2.	İkinci Türkmen Kurultayı	80
3.2.3.	Üçüncü Türkmen Kurultayı	81
3.2.4.	Dördüncü Türkmen Kurultayı	82
3.3.	Irak Türkmen Cephesi'ni oluşturan partiler	83
3.3.1.	Irak Milli Türkmen Partisi (IMTP).....	83
3.3.2.	Türkmeneli Partisi (TP)	85
3.3.3.	Türkmen Bağımsızlar Hareketi (TBH)	86
3.3.4.	Türkmen Kardeşlik Ocağı (TKO).....	86
3.3.5.	Türkmen İslami Hareketi (TİH).....	86
3.4.	Irak Türkmen Cephesi'nin Faaliyetleri.....	87
3.4.1.	Genel	87

3.4.2.	Eğitim ve Kültür Dairesi	88
3.4.3.	Enformasyon Dairesi.....	89
3.4.4.	Güvenlik Dairesi	90
3.4.5.	Araştırma ve Planlama Dairesi.....	90
3.4.6	Sağlık ve Sosyal Yardım Dairesi	91
3.4.7.	Siyasi ve Dış İlişkiler Dairesi.....	91
3.4.8.	Birlikler.....	92
3.4.9.	Dernek ve Vakıflar.....	92
3.5.	ITC Dışındaki Türk Partileri	93
3.6.	Şii Türk Partileri.....	93
3.7	Irak Türklerinin Bugünkü Siyasi Yapısı	94
4.	IRAK TÜRKLERİNİN KARŞI KARŞIYA KALDIĞI SORUNLAR	96
4.1.	Demokratik Haklarını Kullanamama	97
4.2.	Asimilasyona Maruz Kalması	98
4.2.1.	Etnik Soykırım	99
4.2.2.	Irak Türklerinin Maruz Kaldığı Başlıca Katliamlar	100
4.2.2.1.	Kaçakaç Katliamı (1920)	100
4.2.2.2.	Levy(Teyyari) Katliamı (4 Mayıs 1924).....	101
4.2.2.3.	Gavurbağı Katliamı (12 Temmuz 1946)	102
4.2.2.4.	Kerkük Katliamı (14–16 Temmuz 1959)	103
4.2.2.5.	Kerkük Suikastları (06 Mart 1961;09 Ocak 1962).....	105
4.2.2.6.	Baas Partisi Katliamları (1979–1988).....	106
4.2.2.7.	Altunköprü Katliamı (26 Mart 1991).....	110
4.2.2.8.	Kahraman Zehra Olayı (16 Ekim 1995).....	114
4.2.2.9.	Erbil Katliamı (31 Ağustos 1996).....	114

4.2.2.10. IKDP Erbil Katliamı (10 Ağustos 1998).....	116
4.3. Bölünmüş Siyasi Yapı ve Liderlik	118
4.4. Zorunlu Göç.....	119
4.5. Ekonomik Problemler	120
SONUÇ	121
EKLER	125
EK-A: IRAK'TA TÜRKLERİN YAŞADIĞI BÖLGE	125
EK-B: TÜRKMENELİ BAYRAĞI	125
KAYNAKLAR.....	126
ÖZGEÇMİŞ	133

GİRİŞ

Bir milleti büyük kılan unsurlar arasında, o milletin sahip olduğu nüfus potansiyelinin ve köklü tarihsel birikiminin ayrı bir yere ve öneme sahip olduğu bir gerçektir. Bugün yeryüzünde birbirinden farklı pek çok toplum olmasına rağmen, bunlar nüfuslarının azlığı nedeniyle milletlerarası politikada ciddi bir ağırlığa sahip olamamışlardır. Buna karşın nüfusları yüz milyon ve üzerinde bulunan milletlerin, dünya siyasetinin oluşmasında belirli bir rol oynadıkları bilinmektedir. Üstelik bu özelliğe sahip toplumların sayısı da çok fazla değildir.

Türk Milleti, ikinci kategoride yer alan şanslı milletlerden bir tanesidir. Türk Milletinin sahip olduğu nüfus potansiyelinin yanında çok geniş bir coğrafyaya dağılmış olması da başka bir şans olmuştur. Türklerin yaşadığı coğrafya Adriyatik'ten Çin Seddi'ne kadar geniş bir alanı içine almaktadır.

Ancak, bu coğrafyada Türk milletini oluşturan toplulukları hepsinin bağımsızlık, hürriyet, temel insan hakları gibi kavramlardan aynı ölçüde ve gerektiği gibi faydalandığını söyleyebilmek, ne yazık ki mümkün değildir. Bahsi geçen coğrafyada Türkiye gibi hür ve bağımsız bir devletin varlığından; Azerbaycan, Türkmenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti gibi bağımsızlıklarına yeni kavuşmuş Türk devletlerinden söz etmek mümkün olmakla birlikte, çile üstüne çile çeken, kültürel anlamda yok edilmek istenen Türk topluluklarının mevcut olduğu da bir gerçektir. Irak Türkleri hiç şüphesiz bunların başında gelmektedir.

Yaşadıkları topraklardaki geçmişi M.S. 674 yılına dayanan Irak Türklerinin köklü tarihi seksen bir yıldır silinmek, kültürel anlamda yok edilmek, Türkiye Türkleri ile olan tarihi, etnik ve kültürel bağları kesilmek istenmektedir. Bunun tek nedeni, Birinci Dünya Savaşı sonrasında, 5 Haziran 1926 yılında imzalanan Ankara Antlaşmasıyla Irak'a terkedilmek zorunda kalınan Türklerin yaşadığı bu topraklara bir gün Türkiye'nin tekrar gelebileceği korkusu olmuştur. Oysa Irak Türkleri, sadece kendi öz varlıklarını devam ettirme arzusunu taşımaktadırlar.

Irak Türkleri, diğer milletlerle iç içe yaşamaları neticesinde kültürel anlamda etkileşime uğramış olsalar da; kendilerine has kültürel zenginlikleriyle, köklü gelenek ve görenekleriyle Irak'ta onurlu bir yaşam için mücadele etmektedirler. Türkler, bugün

önemli petrol yataklarını içeren ve ülke ekonomisinin şah damarını oluşturan zengin ve bereketli tarım arazilerini içine alan Erbil, Musul, Kerkük, Telafer, Altinköprü, Karatepe, Mendeli, Kızlarbat, Şehraban, Celavla ve Bayat şehirlerinde yaşamaktadırlar.¹

Irak'ta Cumhuriyet döneminin başlangıcından itibaren süregelmekte olan anti-demokratik uygulamalar Saddam yönetimi ile en katı bir biçimde sergilenmiş, 1991'den sonra benzer baskılar Kürtler tarafından yapılmaya devam etmiştir. Kürtler tarafından Türklere karşı uygulanan baskı politikası, Baas rejimi döneminde yapılanların aynısıdır. Zaten, bu uygulamaların hedefinin de Türk varlığını yok etmeye yönelik girişimler olduğu bilinmektedir.

II. Körfez Savaşı sonrasında Türkler (Türkmenler), kendilerini yeni oluşumlar içinde bulmuş, bölgede ortaya çıkan otorite boşluğundan ve A.B.D.-Kürt işbirliğinden en çok zarar gören yine onlar olmuştur. Bu bağlamda, Türklerin Irak'taki varlığının dayandığı tarihsel geçmişin ve sorunlarının ortaya konması ve gündeme getirilmesi her zamankinden daha çok önem kazanmıştır.

Irak Türkleri hiçbir devirde isyan etmemişler, silahlanmamışlar, Irak'ın en itaatkar ve barış yanlısı vatandaşları olmuşlardır. Bu durum günümüzde Irak'ı işgal eden ve Kürtlerle sıkı işbirliği içinde bulunan A.B.D. tarafından dikkate alınmamış ve Arap ve Kürt grupların Türklere yönelik baskı ve asimilasyon politikalarının sistemli bir şekilde sürdürmelerine müsaade edilmiş; yüzlerce Irak Türkünün kadın-erkek; genç-yaşlı demeden öldürülmesine göz yumulmuştur.

Tüm bu yaşanan cinayetlere rağmen dünya üzerinde yaşayan hiçbir Türk toplumunun; özellikle de her zaman anavatanları olarak gördükleri Türkiye'nin kendilerine sahip çıkmamaları bu insanları daha da üzmüştür. Bu sayede Irak'taki Türk toplumunun yalnızlığı devam etmektedir.

Bu nedenle Türkiye'nin mevcut duruma ve olası gelişmelere karşı Irak'ın asli unsurlarından biri olan Türk toplumunun süratle örgütlenmesini tamamlaması, Irak devletinin geleceğinde söz sahibi olması, gelişmelerin dışında kalmaması için Irak Türklerine desteğini artırması gerekmektedir.

¹NEVRES, Salah, "Irak Türkmenleri Dil Kültür ve Edebiyatı", Kardeşlik Dergisi, yıl:7, sayı:25, Ocak 2005, s.54

BİRİNCİ BÖLÜM

IRAK VE IRAK'TA TÜRK (TÜRKMEN) VARLIĞI

1. GENEL BİLGİLER

1.1. Irak

Irak Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünün ardından Ortadoğu'da kurulmuş olan devletlerden birisidir. Tarih içinde daha önce yaşamış bir Irak devleti veya bir Irak halkı olmamıştır. Irak adı da Osmanlı İmparatorluğu döneminde merkeze olan uzaklığından dolayı uzak anlamına gelen “Irak” kelimesiyle isimlendirilmesinden gelmektedir. Osmanlı dönemindeki Musul, Bağdat ve Basra eyaletlerinin bir araya gelmesiyle Irak oluşmaktadır. Irak 18 ayrı şehirden meydana gelmektedir.

Irak oldukça genç bir nüfusa sahip olup nüfusun %55'i 15–64 yaş grubuna, %42'si 0–14 yaş grubuna, %3'ü 65 yaş ve üzeri gruba dahildir. Ortalama ömrün yaklaşık 66,5 yıl olduğu Irak'ta bebek ölüm oranlarının yüksekliği (%6,2) önemli bir sorundur. Irak nüfusunun %58'i okuma yazma bilmektedir. Bu oran erkeklerde %70,7'ye çıkarken, kadınlarda %45'e inmektedir. 2000 yılı nüfus artış hızı %2,86 olarak tahmin edilmiştir.²

2005 yılı tahminlerine göre 27 milyon civarında bir nüfusa sahip olan Irak'ın %97'si Müslüman (%65 Şii, %32 Sünni), %3'ü ise Hristiyan'dır. Etnik dağılım olarak ise %65–70 Arap, %15–20 Kürt, %10 Türk (Türkmen) %3–4 ise Asuri ve diğer etnik unsurlardır.

Dini ve etnik yapılarıyla bakıldığında ülkede hakim güç olan Sünniler aslında %25'lik bir nüfusa sahipken, %60'lık nüfusa sahip olan Şiiler 15 Aralık 2005'te yapılan seçimlerden sonra bugünkü hükümetin kurulmasına kadar olan dönemde hep yönetim dışında kalmışlardır. Şiiler güney Irak'ta yaşarken Bağdat civarında Sünni Araplar, Kuzey Irak'ta ise Kürt ve Türk nüfus yaşamaktadır.³

Irak'ta çok önemli petrol yatakları mevcuttur. Suudi Arabistan'dan sonra dünyanın en büyük ikinci petrol yataklarına sahip ülkesidir.⁴

²SAATÇI, Suphi, Tarihi Gelişim içinde Irak'ta Türk Varlığı. TTT Vakfı Yayını, İstanbul 1996, s. 21.

³“Irak” maddesi, www.wikipedia.org,

⁴“Irak” maddesi, www.wikipedia.org,

I.2. Irak'ın Coğrafyası

Irak, Arap yarımadası üzerinde 29°00' - 37°40' Kuzey enlemleri ile 38°70' - 48°50' Doğu boylamları arasında bulunan bir Ortadoğu ülkesidir. Kuzeyde Türkiye, doğuda İran, güneydoğuda Basra Körfezi, güneyde Suudi Arabistan ve Kuveyt, batıda Suriye ve Ürdün ile çevrilidir.⁵ Irak'ın yüzölçümü toplam 437.072 km²'dir.⁶ Bunun 924 km² bölümünü iç sular oluşturur. Kuzeyden güneye 1390 km, doğudan batıya 1250 km. boyunca uzanır.⁷ Denize olan kıyı sınırı 60 km.ye yaklaşan Irak'ın kara sınırı 3499 km.dir. Irak'ın komşu olduğu ülkelerle paylaştığı kara sınırlarının uzunluğu şöyledir:

Irak-Türkiye Sınırı.....	350 km.
Irak-İran Sınırı.....	1235 km.
Irak-Kuveyt Sınırı.....	200 km.
Irak-Suudi Arabistan Sınırı.....	948 km.
Irak-Ürdün Sınırı.....	148 km.
Irak-Suriye Sınırı.....	618 km.
Toplam.....	3499 km.dir. ⁸

Irak topraklarının büyük bölümü yükseklikleri seyrek olarak yüksekliği 300 m.yi geçen düzlüklerden oluşur. Yükseklik ülkenin ancak %15'inde 450 m.nin üzerine çıkar. Fiziksel coğrafyanın temel öğeleri Dicle ve Fırat ırmaklarının vadileridir. Başlıca coğrafi bölgeler; Dicle-Fırat Havzası, kuzeydoğu yükseltileri ve güneybatı çölüdür.⁹

Coğrafi yapısı ve petrol kaynakları bölgenin stratejik öneminin en temel unsurlarını meydana getirmektedir. Coğrafi konum bir devletin önemini arttıran öğelerden biridir. Bu derece önemli bir coğrafi bölgeyi denetim altına alacak devlet de daha da güçlenmiş olacaktır.¹⁰

⁵ÖZEY, Ramazan, Dünya Denkleminde Ortadoğu (Ülkeler-İnsanlar-Sorunlar), İstanbul, Öz Eğitim Yayınları, 1997, s. 247,

⁶ÇEÇEN, Anıl, "Güney Komşumuz Irak", Avrasya Dosyası (Irak Özel), 2000, Cilt 6, Sayı 3, s. 5,

⁷"Irak" maddesi, Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, Cilt: 11 İstanbul 1988,s.369-370,

⁸SAATÇI, Suphi, a.g.e., s.21,

⁹"Irak" maddesi, Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, Cilt: 11 İstanbul 1988,s.370-371,

¹⁰KAYAR, Mustafa, Türk Amerikan İlişkilerinde Irak Sorunu, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, Ekim 2003, S.85

Ortadoğu kara jeopolitiği açısından Avrasya'nın kalbinde bulunan Heartland'ı merkez alan bir stratejinin Afroavasya dünya ana kıtasına yönelecek açılımın kilit bölgesini oluşturmaktadır.¹¹ İşte Irak, böyle stratejik öneme haiz bölgenin merkezi kabul edebileceğimiz bir yeri işgal etmektedir.

I.3. Irak'ın Siyasi Tarihi ve Bugünkü Siyasi Yapısı

Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrıldıktan sonra 1920 yılında kurulan Irak yönetiminin başına 1921 yılında Kral Faysal göstermelik bir referandum sonucu geçmiştir. Müslüman Arap nüfus çoğunluğu açısından peygamber soyundan bir ailenin hanedan olması, İslam dünyasında Osmanlı hanedanının boşluğunu doldurmak anlamına gelmiştir. Üçte ikisi Arap ve Müslüman olan bir toplumun başına böylesine bir yönetimin getirilmesi, bir anlamda Türkiye ile olan bağların kesin olarak kopartılmasını amaçlıyordu. 5 Haziran 1926'de Ankara antlaşmasıyla, Türkiye ile olan kuzey sınırlarını belirleyen Irak için, Kerkük ve Musul sorunu da bitiyordu. Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş döneminde son Osmanlı Meclisi'nde kabul edilen Misak-ı Milli sınırları içerisinde yer alan bu iki eski Türk kenti, sürekli olarak Irak ile Türkiye arasında problem olmuştur. Ankara Antlaşması'nın bu konuyu çözüme kavuşturması ile rahatlayan Irak, Türkiye Cumhuriyeti'ne hasım olmaktan kurtulmuş ve bundan sonra ilişkiler normalleşme sürecine girmiştir.¹²

Irak, 5 Haziran 1926'da Türkiye'den ayrıldıktan sonra 1930 yılına kadar İngilizler tarafından manda yönetimi ile idare edilmiştir. 3 Ekim 1932 yılında manda yönetimi sona ermiş ve Irak Milletler Cemiyeti'ne üye olmuştur.¹³ 1933 yılında Kral Faysal'ın ölmesi üzerine yine İngiliz çıkarlarına hizmet edecek olan Kral Gazi ve 1936 yılında başbakanlığa getirilen Nuri Said, ülkeyi yirmi yıl yönetmişlerdir.

1958 yılında Sovyetler Birliği'nin desteklediği General Kasım darbesi ile Irak'ta krallık sona ermiş ve Cumhuriyet ilan edilmiştir.

Irak gibi bir petrol ülkesinde Sovyet-Batı gerginliği yaşanırken, bu kez birbirini izleyen ihtilallerde ordunun değişik kanatları farklı ülkelerin ve kesimlerin etkileri ile müdahale yoluna gitmişlerdir. Petrol şirketlerinin rekabeti de Irak'ta yönetimlerin

¹¹ DAVUTOĞLU, Ahmet, "Stratejik Derinlik", Küre yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2001 S. 324,

¹² ÇEÇEN, Anıl, Kemalizm, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1998, s. 14

¹³ MANSFIELD, Peter, Osmanlı Sonrası Türkiye ve Arap Dünyası, Sander Yayınları, İstanbul, 1975, s.98

belirlenmesinde önemli bir faktör olmuştur. Irak petrollerinden daha fazla pay almak isteyen uluslararası petrol şirketleri kendilerine yakın olan yönetimlerin işbaşına gelmesini desteklemişlerdir.

8 Kasım 1963'te Baas Partisi mensupları ve ordudaki milliyetçi subaylarca yapılan bir darbe ile General Kasım ve yandaşları idam edilmiş; General Abdüsselam Arif yeni lider olmuştur. Bu dönemde ülkede komünist avı başlamıştır. Bu olaydan beş yıl sonra 17 Kasım 1968'de Baas partisi bir darbe ile iktidarı ele geçirmiş; Irak Baas yönetiminde Cumhurbaşkanlığı, Başbakanlık ve Devrim Komuta Konseyi Başkanlığı Albay Ahmet Hasan El Bekir tarafından üstlenilmiş ve yardımcılığına da Saddam Hüseyin getirilmiştir.¹⁴ Bu dönemde Saddam Hüseyin acımasız bir hırsla sahip genç bir parti üyesi olarak, Irak Baas rejiminin en önemli figürü olarak öne çıkmaya başlamıştır. Saddam, Sünni bir Arap şehri olan Tikrit'ten gelmekteydi. İlk olarak Devrim Komuta Konseyi'nde Başkan Yardımcılığı görevini üstlenen Saddam Hüseyin, 1979'da Devlet Başkanı Ahmet Hasan El Bekir'i kansız bir darbeye devirerek yönetime geçmiştir.¹⁵

Irak, 1980'lerin sonlarına doğru Sovyet Rusya'nın yavaş yavaş yok olması ve İran-Irak Savaşı münasebetiyle iyi ilişkiler geliştirdiğini düşündüğü A.B.D., İngiltere ve Fransa'nın, kendisinin Basra bölgesinde bölgesel bir güç olarak yükselmesine karşı yumuşak bir tutum izleyeceğine inanmaktaydı. Irak'ın 1989 yılında İran ile ilişkilerini düzeltmesini müteakip 2 Ağustos 1990'da Saddam yönetiminin Kuveyt'in kendilerine ait olduğunu ileri sürmesiyle Irak ordusu Kuveyt'i işgal etmiştir. BM, Irak'a ambargo kararı alırken; tüm üye ülkeleri Kuveyt'in işgalini protesto etmeye çağırmıştır. Bu arada Bağdat, Kuveyt'i 19. eyaleti olarak ilan etmiştir. Fakat batı dünyası, bölgenin en önemli stratejik kaynağı olan petrolün en önemli rezervinin tek bir bölgesel gücün kontrolünde olmasını kabul edemezdi. Nitekim olaylar bu şekilde gelişmiş ve Irak'ın bölgesel güç olma yönündeki adımları engellenmiştir. BM şemsiyesi altında A.B.D. öncülüğünde müttefik ülkeler, Ocak 1991'de Körfez Harekatı ile Irak'ı Kuveyt'ten çıkarmıştır. Bu savaş sonunda ölen ya da yaralananların sayısı 85.000 kişi olarak açıklanmıştır.¹⁶

¹⁴MANAZ, Abdullah, "Geçmişten Bugüne Kuzey Irak", Stradigma Dergisi, Sayı 1, Şubat 2003,

¹⁵HARRIS, William, "Modern Irak'ın Stratejik Konumu", Avrasya Dosyası, Cilt:6,No:3,Ankara,2000, s.50,

¹⁶"Irak" maddesi, Dictionnaire Larousse, Milliyet Yayınları, Cilt:3, İstanbul, 1993, s.1106,

A.B.D., Irak'ı 11 Eylül 2001 tarihinde Washington ve New York'ta meydana gelen terörist saldırılara destek vermekle ve kitle imha silahları üretmekle suçlayarak, Saddam'ın yönetimden mutlaka uzaklaştırılması gerektiğini ileri sürmüştür. Saddam yönetimi 19 Mart-9 Nisan 2003 tarihleri arasındaki koalisyon askeri harekati sonucunda ortadan kaldırılmış; rejimin ana unsurlarından Saddam'ın oğulları Uday ve Kusay Hüseyin öldürülmüş; daha sonra da Saddam Tikrit'te yakalanmış ve daha sonra idam edilmiştir.

Irak'ta askeri harekatin sona ermesiyle birlikte A.B.D., siyasi, idari, ekonomik ve askeri alanda Irak'ı yeniden yapılandırma faaliyetlerine başlamıştır.

A.B.D.'nin, Irak'ı işgalinden sonra izlediği siyasete bakıldığında, Ortadoğu ülkelerine yönelik planlarını böl-yönet stratejisi ile uygulamaya koyduğu görülmektedir. Mayıs 2004'te, Irak'ın eski A.B.D.'li sivil yöneticisi Paul Bremer, Geçiş Hükümeti Konseyi'ni aniden toplantıya çağırıştır. A.B.D., bu toplantıda, 2003'ün Haziran ayında atanmış olan 25 konsey üyesine, 28 Haziran 2004 tarihinden sonra Irak'ta egemenliği devralacak hükümetin başbakan adayının Eyad Allavi olduğunu iletmiştir. A.B.D. kontrolündeki Geçici Hükümet Konseyi, kararı salt çoğunlukla onaylamıştır. Böylece, Irak'ı, 31 Ocak 2005 tarihine kadar yönetmek üzere, 1 Haziran 2004'te, Bağdat'ta geçici Hükümet Konseyi oluşturulmuştur. Söz konusu kabinede, Irak'ın %15-20'sini oluşturan Kürtlere 6 bakanlık ile iki bakan yardımcılığı verilmesine karşın, nüfusun % 10'unu teşkil eden Türklere 1 bakanlığın verilmesi, Irak'ta Türklere karşı oynanan oyunları gözler önüne sermekte ve A.B.D.'nin Saddam sonrası Ortadoğu ülkelerine demokrasi getirdiği söylemlerinin doğrulukla hiç bağdaşmadığını ortaya koymaktadır.¹⁷

30 Ocak 2005'te yapılan seçimlerden sonra toplanan ulusal meclis, KYB Lideri Celal Talabani'yi Cumhurbaşkanı; Şii İbrahim Caferi'yi ise başbakan olarak seçmiştir.

15 Ekim 2005 tarihinde referandum sonucunda kabul edilen Irak Anayasası'na göre Irak'ın yönetim şekli cumhuriyetçi, federal ve parlamenter demokrasi olarak belirlenmiştir.¹⁸

Bir yıllığına seçilen geçici hükümetin görev süresinin dolmasına yakın 15 Aralık

¹⁷TUSAM- ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI MASASI, "A.B.D. Yöntemi İle Irak Seçimleri", Makale, 08 Kasım 2004,

¹⁸Irak Anayasası, Irak Türkmen Cephesi, www.turkmencephesi.com

2005'te Iraklılar, ikinci kez 275 sandalyelik kalıcı hükümet için parlamento seçimlerine katıldılar.

Irak seçimlerinin üzerinden dört ay geçmesine rağmen bir türlü başbakan adayı üzerinde anlaşamayan Irak Parlamentosu, 23 Nisan 2006'da ikinci kez toplanarak Şii ittifakının yeni başbakan adayını onayladı. Irak Cumhurbaşkanı Celal Talabani, Şii siyasetçi Nuri El Maliki'yi yeni hükümeti kurmakla görevlendirdi. Seçimlerden sonra parlamentoda en büyük grubu oluşturan Şii ittifak, İbrahim El Caferi'yi yeni hükümeti kurmakla görevlendirmişti. Ancak Sünni ve Kürt grupların itirazları nedeniyle Caferi son dört aydır hükümet oluşturmamıştı. Caferi'ye kesin dilde itiraz eden Sünniler, Maliki liderliğinde bir hükümet kurulmasına destek verdi. Irak Parlamentosu'nun Kürt milletvekilleri de Maliki'nin adaylığına karşı çıkmadı. Milletvekilleri, 23 Nisan 2006'da aynı zamanda yeni bir parlamento başkanı da seçti. Bu kişi Sünni bir siyasetçi olan Mahmud El Meşhedeni'ydi. Meclis başkan yardımcılığına ise Şii Halid El Atiye; Devlet Başkanı Celal Talabani'nin yardımcılıklarına ise Şii Adil Abdülmehdi ve Sünni Tarık El Haşimi getirildi.¹⁹

20 Mayıs 2006 tarihinde Irak'ta Nuri El Maliki'nin başbakan olduğu yeni hükümet kurulup Ulusal Meclisten güvenoyu alarak göreve başladı. Gençlik ve Spor Bakanlığı ise Türklere verildi.²⁰

Bu yaşananlar esnasında Saddam Hüseyin de A.B.D.'de hakim karşısında hesap vermekteydi. Nihayet yaklaşık bir yıl süren yargılama süreci sonunda masum insanları katletmek suçu sabit görülerek idama mahkum edilmiştir. Saddam Hüseyin'in cezası, Kurban Bayramı'na iki gün kala 30 Aralık 2006 günü Irak'ta asılmak suretiyle infaz edilmiştir.

1.4. Irak'ın Ekonomik Yapısı

Dünyadaki toplam petrol rezervlerinin yaklaşık %5'ine sahip olması nedeniyle Irak'ın ekonomisi, petrol üzerinden elde edilen yüksek gelire dayalıdır. Daha 1930'lu yıllarda, Kerkük petrolünü Suriye üzerinden Akdeniz kıyılarına ulaştıran boru hattının açılmasıyla elde edilen petrol geliri, Irak ekonomisinde öne çıkmaya başlamıştır. O dönemde elde edilen petrol geliri öncelikle tarımın modernleştirilmesinde ve sanayinin

¹⁹Yeni Şafak Gazetesi,24.04.2006

²⁰www.malatyahaber.com/haber

geliştirilmesinde kullanılmıştır.²¹

1970’li yıllarda Kerkük petrolünü bir taraftan Basra Körfezi’ne, diğer yandan Türkiye üzerinden Akdeniz’e taşıyacak yeni petrol boru hatlarının hizmete sokulması ve bunlara 1980’li yılların ortasında Suudi Arabistan’dan geçirilen petrol boru hattının eklenmesiyle, ülkenin petrol gelirlerinde ciddi artışlar ortaya çıkmıştır. 1970’li yıllarda 1,23 milyar dolarlık petrol gelirine sahip olan Irak’ın bu geliri, 1980’li yıllara doğru artmış ve 25 milyar doları bulmuştur.²² Ancak, özellikle yakın geçmişte yaşanan İran-İrak Savaşı ve Körfez Savaşları, Irak’ın bu geliri ekonomik kalkınma amacına tahsis etmesini önlemiş, Körfez Savaşları sonrası uygulanan ambargo nedeniyle petrol geliri kısıtlanmıştır.

Ülke topraklarının ancak %13’ünün tarıma elverişli olması nedeniyle, tarım kesiminin Irak ekonomisi içerisindeki yeri fazla büyük değildir. Büyük kısmı Fırat ve Dicle vadilerinde bulunan, tarıma elverişli topraklardan elde edilen ürünler genelde ülke ihtiyaçlarını karşılamada kullanılmakta; ancak tarım üretimi yetersiz olduğu için, ülke gıda maddesi ithaline büyük kaynaklar ayırmaktadır. Tarımın GSMH içindeki payı %15’ler seviyesindedir. Tarımda çalışanların, toplam çalışan nüfus içerisindeki payı ise, %10’lar seviyesindedir. Ayrıca hayvancılığın da gelişmiş olduğunu söylemek mümkün değildir.²³

Petrol ve doğal gaz çıkarımı, petro-kimya, tekstil, gıda işleme, pamuk ve elektrik üretimi, Irak’ın ana endüstri kolları olarak ifade edilebilir. Enerji ihtiyacının neredeyse tamamını termik santrallerden karşılayan Irak’ta, hidro-elektrik santralleri üzerinden elde edilen enerjinin payı %15’ler seviyesindedir.²⁴

Para birimi “İrak Dinarı” olan Irak, 2005 verilerine göre 89,8 Milyar USD’lık Milli Gelir ile en zengin 58. ülke; kişi başına düşen 3,500 USD’lık gelir ile tüm dünyada 122. ülke konumundadır.²⁵

²¹ÖZTÜRK, Osman Metin,”Irak: Yapısı ve Komşuları ile İlişkileri”, KÖK Araştırmalar Dergisi, Ankara, Bahar, s.171–172,

²²HEYKEL, Muhammed, Petrol Savaşı: Körfez Savaşı’nın Perde Arkası. (Çev: N.A.ASRAR), Pınar Yayınları, İstanbul 1993, s.60,

²³ÖZTÜRK,Osman Metin, a.g.m., s.170,

²⁴ÖZTÜRK,Osman Metin,a.g.m., s.170,

²⁵ “Irak” maddesi, www.wikipedia.org,

1.5. Irak'ın Sosyal Yapısı

1.5.1. Nüfus ve Etnik Yapı

Irak'ta, konuşulan dil ve etnik köken esas alınarak, sağlıklı bir nüfus sayımı yapılmamıştır. Özellikle tarafsız gözlemciler denetiminde, nüfus sayımlarının yapılmaması nedeniyle, nüfus üzerine verilen rakamlar daha çok ülkenin yıllık nüfus artış hızı temel alınarak tahminlerle ortaya çıkarılmıştır.²⁶ Irak'ta yıllık nüfus artışı 2000 yılı tahminlerine göre yaklaşık %2,86'dır. Buna göre, XX. yüzyılın başlarında iki milyon civarında olan Irak'ın nüfusu, 1947'de 4.136.000, 1957'de 6.289.000, 1977'de 12.171.500, 1987'de 16.335.198, 1990'da 17.742.000'ye, 2000'de 24.501.730'a ve 2005 yılında ise 27.102.912'e ulaşmıştır.²⁷ Bu anlamda, 2005 yılı tahminlerine göre Irak nüfusu 27.102.912 kabul edildiğinde etnik dağılım şöyledir.

Araplar	% 65-70 : 17.6-18.9 milyon
Kürtler	% 15-20 : 4-5.4 milyon
Türkler	% 10 : 2.7 milyon
Asuriler ve diğerleri	% 3-4 : 1 milyon
Toplam	: 27.102.912'dir.

Ortadoğu'da ulus devlet yapılanmasında ciddi engellerle karşı karşıya olan ülkelerden birisi olan Irak temelde dört bölgeden oluşmaktadır. Güneyde bir dini topluluk olan ve aslen nüfusun çoğunluğunu teşkil eden Şii Araplar, kuzeyde etnik gruplar olan Kürtler ve Türkler, merkezde de nüfusta azınlık olan A.B.D. işgaline kadar yönetimi elinde bulunduran Sünni Araplar bulunmaktadır.²⁸

Irak'ın Sami kökenli eski halklarının, geçmiş yüzyıllarda birbirini izleyen göç dalgaları sonucunda, ülkeye giren, yeni halklar arasında eridikleri kabul edilmektedir. Sonradan Araplaşmış toplulukları da içine alan Araplar, ülke nüfusunun %65-70'ini oluşturur.²⁹ Arapların büyük bölümü, ülkenin orta ve güney bölgelerinde yaşar. Ekonomik ve siyasi yaşama Araplar egemendir.³⁰ Ekonomik ve siyasi gücün Arapların

²⁶TİMUR, Nevzat, Irak Türkmenleri, Ankara, ITC Ar-Ge Dairesi Başkanlığı Yayını, 2001, s.2-4,

²⁷"Irak" maddesi, www.wikipedia.org,

²⁸SEZAL, S. Rana, "Irak'ta Devlet ve Şiiler", Avrasya Dosyası, Cilt 6, Sayı 3, Ankara, 2000, s.110,

²⁹SAATÇI, Suphi, a.g.e., s.31,

³⁰ARI, Tayyar, Basra Körfezi ve Ortadoğu da Güç Dengeleri (1978-1996), İstanbul, Alfa Yayınları, 1998, s.74,

elinde olması, ırkçı ve aşırı bir Arap şovenizmi güden siyasi iktidarların baskısı ve uygulamaları sonucunda sağlanmıştır.³¹

En büyük azınlık olan Kürtler, kuzey ve kuzeydoğudaki dağlık bölgede yaşarlar. Tahmini olarak ülke nüfusunün yüzde 15-20'sini oluştururlar. Kürtlerin, büyük bölümü Sünni'dir (Şafii). Sosyal yapıya hakim olan iki unsur aşiret ve tarikat ilişkileridir. Irak'ta Kürtler Türkiye ve İran sınırı boyunca yaşamaktadırlar. Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinde uluslararası kışkırtmalar sonunda, merkezi otorite ile ilişkileri ihtilaflı olan Kürtler, Birinci Dünya Savaşı sonrasında önce bölgedeki İngilizlere daha sonra da Irak hükümetine karşı ayaklandılar.³² Irak'ın kuruluşundan beri merkezi yönetim ile zaman zaman çatışma içine giren Kürtlerin, kırsal hayat yaşadıkları ve çoğunlukla hayvancılıkla geçindikleri söylenebilir.³³

Irak'taki Kürt adı verilen gruplar, Anadolu, Suriye ve İran'daki Kürtlerle aynı kökene sahiptirler. Asırlar boyunca, Arap, Acem ve diğer etnik guruplarla birlikte yaşayan Kürtler, büyük ölçüde değişime uğramışlardır.³⁴

Irak'taki üçüncü büyük nüfusu ise Türkler oluşturmaktadır. Bin yıldan fazla zamandır bölgeyi yurt edinen Türkler, günümüzde Irak'ın orta, kuzey ve kuzeybatı bölgelerinde yaşarlar. Osmanlı dönemine kadar sürekli Türk göçleri ile beslenen Irak Türkleri, Kürtlerden sonra ikinci büyük azınlığı oluşturmaktadırlar. 1957 yılında yapılan nüfus sayımına göre Irak nüfusunun %10'u (yaklaşık 600.000 kişi) Türklerden oluşuyordu. Bu oran sonucunda 2005 yılındaki nüfus tahminlerine göre Irak'ta en az 2,7 milyon Türkün yaşadığı gerçeği ortaya çıkmaktadır. Tarihleri boyunca genellikle tarım ve ticaretle uğraşan Türk nüfusu bugün Erbil, Musul, Kerkük, Telafer, Altinköprü, Karatepe, Mendeli, Kızlarbat, Şehraban, Celavla ve Bayat'ta yoğunlaşmaktadır. Erbil Türkleri, bölgenin en eski kentli unsurudur.

Diğer etnik gruplar arasında ilgi çeken bir azınlık topluluk da Asurilerdir. Irak içerisinde Asuriler genelde kuzeydoğuda, Dohuk, Erbil, Kerkük, Zaho, Nahla, Süleymaniye şehirlerinde ve civarlarındaki köylerde yerleşik bulunmaktadır.

³¹SAATÇİ, Suphi, a.g.e., s. 31,

³²ÖZCAN, Nihat Ali, PKK (Kürdistan, İşçi Partisi) Tarihi, İdeolojisi ve Yöntemi, Ankara, ASAM Yayınları, 1999, s.252,

³³SAATÇİ, Suphi,a.g.e.,s. 31; ARI,Tayyar, a.g.e., s. 33,

³⁴ÜNVERDİ, Mehmet Akif, XX. Yüzyılda Kuzey Irak, G.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1996, s. 125–126,

Asuriler, Hristiyan'dırlar. Irak'ta diğerk etnik guruplar hakkında olduğu gibi, Asurilerin de nüfuslarına dair kesin bilgiler olmamasıyla birlikte, Musul'un batısında ve kuzeyinde yaşıyan Yezidiler, Bağdat'ta oturan Mandayyalar ve İran sınırında yaşıyan Lurlarla birlikte ülke nüfusunun yaklaşık %3-4'ünü oluşturlar.³⁵

1.5.2. Dini Yapı

Nüfusun %97'si Müslüman olan Irak'ta özellikle ülkenin güney ve güneydoğusunda yaşıyan Şiilerin nüfus oranı %60'ı bulur. Bu bakımdan Arap ülkelerine göre Irak, Ortadoğu'da Şiilerin çoğunlukta olduğu tek ülke durumundadır. Şii nüfusun çoğunluğu Arap kökenlidir. Kürtlerin çoğunluğu ise Şafii mezhebındendir. Çoğunluğu Sünni olan Türklerin %23'ü ise Şii'dir.³⁶

Nüfusun %3'ünü oluşturan Hristiyanlar Asuri, Süryani, Keldani ve Nasturi gibi topluluklara ayrılırlar. Yahudiler, daha önceleri kalabalık bir topluluk iken, 20. yüzyıldaki göçlerin ardından, önemsiz bir duruma düşmüştür. Kerkük yöresinde yaşıyan ve önceleri Kerkük kalesinde topluca yaşadıkları için, halk arasında "Kale Gavurları" diye adlandırılan Türk Hristiyanların sayısı azalmıştır. Çoğu bölgeden göç eden bu Hristiyan Türk topluluğu, konuşmaları ve gelenekleri ile tamamen Türk olan bir kültürel yapıya sahiptir.³⁷

1.5.3. Irak Türklerinin Yaşam Bölgeleri

Irak'taki Türkler, Türkiye Cumhuriyetinin Irak'la sınırının Şırnak ili bölgesinden başlayarak Musul şehrinin kuzey doğusunda bulunan ve Irak'ın en büyük ilçesi durumunda olan Telafer'den itibaren şerit halinde devam edip, Musul'u içine alarak doğuya ve güneye doğru ilerleyen ve Mendili'de son bulan bölgede yaşarlar. Doğuda diğerk bir Türk şehri olan Erbil bulunmaktadır. Erbil'in güneyinde Altunköprü ilçesi, güneye doğru aynı uzaklıkta Irak Türklüğünün en büyük şehri ve merkezi olan Kerkük bulunmaktadır. Kerkük şehri civarında Türk yerleşim bölgesi genişler. Kerkük'ün güneyine doğru inildikçe Türk yerleşim bölgeleri Dakuk, Tuzhurmatu, Kifri gibi büyük ve önemli Türk ilçeleri ile yüzlerce Bayat (Irak'taki önemli Türk aşireti) köyü karşımıza çıkmaktadır. Bu şerit, çoğunluğunu Türk yerleşim bölgelerinin oluşturduğu

³⁵ AKSELİ, Kemal Aytekin, a.g.e., s. 70-72,

³⁶ AYDIN, Rabia Kocaman, "Irak Türklerinin Sosyal Hayatı" Maddesi, Türkler Ansiklopedisi, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, Cilt 20, s. 621-622,

³⁷ ÖZTÜRK, Osman Metin, a.g.e., s. 24,

pek çok kasaba ve yüzlerce köyü içine alarak Bağdat'ın 120 km kadar doğusunda Bedre'ye kadar ilerler. Türkmen bölgesi olarak isimlendirilen ve yoğunlukla Türklerin yaşadığı ve tarihi süreç içerisinde Türklerin hakim unsur olduğu bu bölge EK-A'daki haritada gösterilmiştir.³⁸

Türkler, Kerkük, Erbil, Musul, Kifri ve Hanekin şehirlerinde toplu mahalleler halinde; Selahattin, Diyala, Kerbela, Nasıriye ve Basra'da yarı dağınık bir durumda yaşamaktadırlar. Türklerin büyük bir bölümü şehir merkezlerinde, diğerleri ise köylerde; nüfusun yarısından fazlası Musul, Kerkük ve Erbil'de yaşamaktadır. Kuzey Irak'ta Türkler esas itibariyle Erbil'de bir kısmı ise Kifri'de yaşamaktadır. Duhok, Zaho, Selahattin, Süleymaniye, Cemcemal ve Köysancak'ta da az sayıda aileler bulunmaktadır.³⁹

Başkent Bağdat'ta 50 bine yakın Türk ailesinin yaşadığını da unutmamak gerekir. Bağdat'ın yoğun olarak Karakol, Azamiye, Rağibe Hatun semtlerinde yaşayan Türklerin nüfusu 300 bine yaklaşıır.⁴⁰

İkinci Körfez Harbi'nden sonra en çok tartışılan konulardan biri de Erbil, Musul ve Kerkük'ün kime ait olduğudur. Kerkük Türkiye'den ayrıldıktan kısa bir süre sonra bu konuda yazılan bazı dokümanlar konuya açıklık getirmektedir.

İngiliz ihtilali sırasında Erbil'in siyasi valisi olan W.R.Hay, bölge hakkında yazdığı bir kitapta şöyle demektedir: “Belli bir şerit üzerinde bazı şehirler vardır. Bu şehirlerde yerleşik vatandaşlar Türkçe konuşurlar. Bu şerit, çoğunluğu Kürt olan bölgeyle, çoğunluğu Arap olan bölgeyi birbirinden ayırır. Kerkük, Türklerin yoğun olduğu merkezdir. I. Dünya Savaşı'ndan önce nüfusu 30.000 idi. Şehrin etrafında da Türkçe konuşan birçok köy vardır.(...)Ahalisi Türkçe konuşan ve önemli zikredilmesi gereken iki ayrı yerleşim yeri de Erbil ve Altunköprü'dür.”⁴¹

Hüseyin Fazıl Kerküklü'nün, “Musul Meselesi” adlı kitabında ise yazar, Kerkük, Erbil gibi Türk yerleşim bölgeleriyle ilgili: “Burada en popüler kişiler Türklerdir. Aileleriyle de Türkçe konuşurlar. Ayrıca Erbil'de 5 muhtarın Türk, 1 muhtarın yarı

³⁸TSK Lojistik ve İnsani Destek Tugayı Türkmen Bölge Etüdü,

³⁹ÖZMEN, Hasan, "Türkmen Hakları ve Türkmenlerin Statüsü", Misak-i Milli ve Türk Dış Politikasında Musul, Ankara, 1998, s. 14,

⁴⁰AYIŞIĞI, Metin, "Türkmen Meselesi ve Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası", Haber Analiz, 12.03.2005,

⁴¹HAY, William R., Two Years in Kurdistan 1918-1920, William Clowes and Sons Limited, London, 1921, s.94,

Türk, yarı Kürt ve 1 muhtarın da Yahudi olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra Kerkük'te hükümetin kontrolünde basılan tek gazetenin Türkçe olduğu ve resmi yazışmaların da Arapça ve Türkçe yapıldığı; İngiliz siyasi subayının da Türkçe konuştuğu Arapça veya Kürtçe bilmediği görülmüştür. Altunköprü'nün fiilen Türk olduğu, Tuzhurmatu'nun birkaç Yahudi aile dışında Türk olduğu, Karatepe'nin de %75 Türk, %22 Kürt ve %3 Arap olduğu, onlara mücavir bazı köylerin Kürtlerle meskûn olduğu tespit edilmiştir ⁴² demektir.

Bunlara ilave olarak, dünyanın en önemli ansiklopedik kaynaklarının başında gelen "Encyclopedia Britannica", Kerkük'ü tarif ederken "şehrin nüfusu Türkmen, Arap ve Kürt soyundan insanlardan oluşur" demektedir, yani Türklerin en önemli etnik grup olduğunu kabul etmektedir.

Türkler, Irak'ta aşağıdaki vilayetlerde yoğun olarak yaşamaktadırlar:

Musul: Dicle nehrinin ortasından geçtiği bu vilayet nüfusunun %90'ı Türktür. Başlıca yerleşim yerleri Telafer, İmadiye, Karakoyunlu, Yunus Peygamber, Neyneva, Reşadiye, Selamiye ve Muhallebiye'dir. Merkez nüfusu 80.000 civarındadır. Köy ve kasabalarıyla birlikte toplam nüfusu 150.000'i geçmektedir.

Erbil: Kerkük'ten sonra ikinci sırayı takip eden çok eski bir Türk ilidir. Merkezde yaşayan Türklerin nüfusu 100.000'i aşkındır. Köy ve kasabalarda meskûn halkın bir çoğu zamanla tedrici şekilde Kürtleştirilmiştir. Irak hükümetlerinin asimilasyon politikası sonucunda, bugün Kürt aşiretlerinin başkent olarak tanıtmak istediği şehirdir. Erbil'in Türkler ile meskûn yerleri; Köysancak, Mahmur, Revanduz ve Kuştepe'dir. ⁴³

Kerkük: Irak Türklerinin beynidir. Aynı zamanda bir petrol şehridir. Merkez nüfusu 300.000'in üzerindedir. Altunköprü, 20.000 nüfuslu Türk kasabasıdır. Taze Hurmatlı, Kerkük iline bağlı bir bucak merkezidir. Bazı tarihçilere ve kent halkına göre Taze Hurmatlılar Karakoyunlu Oymağı soyundan gelirler. 15.000'e yakın nüfusunun çoğu Türk'tür. Tisin ve Tavuk, Kerkük iline bağlı birer ilçe merkezidir. Nüfusları 50.000 civarında olup tamamıyla Türk'tür. Yayı, Leylan, Karahasan, Karaincir diğer önemli Türk yerleşim bölgeleridir.

⁴²KERKÜKLÜ, Hüseyin Fazıl, Musul Meselesi, 1967, s.92; Aktaran: Irak Turkmen Cephesi, Nüfus Yapılanması, www.kerkukfeneri.com,

⁴³YAKUPOĞLU, Enver, Irak Türkleri, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1976, s.55,

Selahattin (Tikrit): Baas rejiminin bölgesidir. Irak lideri Saddam Hüseyin'in doğum yeridir. 1976 yılına kadar kentte Türk varlığının bulunmadığı söylenmektedir. Ancak Kerkük şehrinden Tuzhurmatu ve El-Beyyat köyleri, 1976'da kurulan Selahattin kentine idari olarak dahil edilmiştir.⁴⁴ Şu anda Türkler, Tuzhurmatu ve El-Beyyat köylerinde yaşamaktadırlar. Ayrıca Bayat boyuna mensup Türkler de Selahattin şehri sınırlarında yaşamaktadır.

Telafer: Amerika'nın Irak işgalinden sonra, ismi katledilen Türklerle öne çıkan Telafer, Türkler için çok önemlidir. Telafer'in nüfusu neredeyse tamamen Türklerden oluşur. 300.000 Türkün yaşadığı Telafer, Musul iline aittir ve dünyanın en büyük ilçelerinden biridir. %92'si Türk olan ve 200'den fazla köyü bulunan Telafer, Musul'dan 70 km uzaklıktadır. Telafer'de, El-Beyat, Alabay, Seyitler, İlhanlılar, Muratlı, Şeyhler, Babalar, Çulaklar, Çelebiler gibi önemli Türk aşiretleri bulunmaktadır.⁴⁵

13–15 Eylül 2003 tarihleri arasında Kerkük'te toplanan 3. ITC Kurultayı'nda Irak'ta Türklerin yaşadığı Telafer'den Mendeli'ye kadar uzanan coğrafi bölgeye "Türkmeneli" adı verilmesi, başkentinin Kerkük, Türkmen Meclisi'nin ve ITC'nin merkezinin de Kerkük şehrinde olması kararlaştırılmıştır.

Türkmeneli'nin kendine ait bir de bayrağı vardır. EK-B'deki Türkmeneli bayrağında ay ve yıldız Türklüğü; mavi renk barışı; beyaz renk ise temizliği ifade etmektedir.⁴⁶

2. IRAKTA TÜRK (TÜRKMEN) VARLIĞI

2.1. Türkmen Deyiminin Anlamı

On birinci asır ortalarında Yakın Doğu'da, Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nu kurmak suretiyle Orta Çağ tarihinde çok ehemmiyetli bir rol oynamış olan Türk kabilelerine "Oğuz" yanında "Türkmen" de denilmekteydi.⁴⁷ Türkmen adı, gerek eski eserlerde gerekse son zamanlardaki muhtelif araştırmalarda çeşitli yorumlarla, başka başka izah edilmiştir.

⁴⁴STOEL, Max Van Der, Irak'ta İnsan Hakları İhlalleri -Türkmenler- (Violation Of Human Rights in Iraq-Turkomans) IMTP Enformasyon Bürosu Yayını No:5, 1995, s. 14,

⁴⁵Bilim Araştırma Vakfı, "Türkmenler", www.kerkukname.com,

⁴⁶KERKÜKLÜ, M.Salman, A Brief History Of Iraqi Turkmen, Yıldız Yayıncılık, İstanbul,2004,s.70,

⁴⁷KAFESOĞLU, İbrahim, "Türkmen Adı, Manası ve Mahiyeti" Maddesi, Türkler Ansiklopedisi, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, Cilt 4, s. 580,

“Türkmen” adına tarihte ilk defa XI. yüzyılda Kaşgarlı Mahmut’un Divan-ı Lugat-it Türk’ünde rastlanmaktadır. Bu münasebetle bir efsane nakleden Kaşgarlı Mahmut’a göre, Büyük İskender Türk ülkelerine geldiği zaman, Balasagun’da bulunan Türk hakanı doğuya çekilmiş, orada yalnız 22 kişi kalmış (bunlar Oğuz boylarını teşkil etmişler), daha sonra bunlara iki kişi daha katılmıştır. İskender üzerinde Türk emareleri taşıyan bu 24 kişiye Türkmanend (Türk’e benzer) demiş ve Türkmen adı bu şekilde doğmuştur.⁴⁸

Suphi Saatçi’ye göre de “Türkmen” deyimi, “Türk” ve Farsça “manend” kelimeleri birleşerek “Türk’e benzer” manasına gelen Türkmanend” den doğmuştur.⁴⁹

Son devir Türk yazarlarından Hüseyin Hüsameddin’e göre, -men Türkçe büyüklük eki olup, Türkmen “büyük Türk” demektir.⁵⁰

Necip Asım’a göre ise kelime, Türk ile adam manasına gelen “man”dan türetilmiştir ve “Türk eri” tabirinin tercümesidir.⁵¹

Tarihçi Yılmaz Öztuna’ya göre “Türkmen” adı, Müslümanlar tarafından “İslamiyet’i kabul eden Türkler” manasında Oğuzlar için kullanılmıştır. Ancak XI. yüzyıldan itibaren “Türkmen” sözü “Oğuz” kelimesi ile eş anlamlı olarak kullanılmış ve bu ad göçebe Oğuz boylarına verilmiştir.⁵²

Nilüfer Bayatlı ise konu ile ilgili olarak şu bilgiyi vermektedir: Tarihte ilk önce Müslümanlığı kabul eden Türk kavmi, Balasagun ile Miriki arasında yaşayan Türkmenler olduğu için, Türkmen adı Maverâün-Nehr Müslümanları arasında “Müslüman Türk” şeklinde özel bir anlam da kazanmıştır. Oğuzlardan Müslüman olan zümrelerin, Müslüman olduklarını anlamak ve onları Müslüman olmayan kardeşlerinden ayırt etmek için de bu zümrelere Türkmen deniliyordu.⁵³

Prof. Dr. Faruk Sümer ise Türkmen adının Anadolu’da konar-göçerlikle eş anlamlı olarak kullanıldığına dikkat çekmiştir. Türkmenler, Anadolu’yu baştanbaşa doldurduktan sonra tedricen yerleşik hayata geçmeye başladılar. Konar-göçerliği terk

⁴⁸TUFAN, Tark, Irak’ta Türkmen Azınlık ve Kerküklü Göçmenler, M.Ü. Ortadoğu ve İslam ülkeleri enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2001, s. 8,

⁴⁹SAATÇİ, Suphi, a.g.e., s. 17-18,

⁵⁰KAFESOĞLU, İbrahim, a.g.e., s. 580,

⁵¹KAFESOĞLU, İbrahim, a.g.e., s. 580,

⁵²ÖZTUNA, Yılmaz, Büyük Türkiye Tarihi, Cilt-1, Ötüken Yayınevi, 1977, s. 364,

⁵³BAYATLI, Nilüfer, “Irak Tarihinde Türkler”, Türk Yurdu Dergisi, Ocak 1993, Sayı 65, s. 6,

edip, köyler kurarak veya şehirlere yerleşerek ziraat, ticaret gibi daha çok yerleşik unsurların mesleklerini icra edenler “Türk” diye isimlendirilmiştir. Buna mukabil, konar-göçer gelenekleri devam ettirenler ise “Yörük” veya “Türkmen” adıyla anılmışlardır.⁵⁴

Görüldüğü gibi Türkmen kelimesi üzerine, konuyla ilgilenen ilim adamları çeşitli açıklamalarda bulunmuşlardır. Bunlardan en önemlisi ve çoğu ilim adamının üzerinde anlaştığı husus Türkmenlerin, İslamiyeti kabul eden ilk Türk boyu olduğudur. Bu açıklamalardan Türkmenlerin Oğuzlarla aynı anlamı taşıdığı, özbeöz Türk oldukları ve birbirlerinden ayrı tutulamayacağı sonucu çıkmaktadır.

1918’de sonra eren Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra Türkiye’den koparılarak, Irak adı ile kurulan devletin vatandaşları olarak varlıklarını sürdüren soydaşlarımızdan, uzun yıllar Türkler diye söz edilmiştir. Ancak 1959 yılından sonra, Abdülkerim Kasım döneminde Irak’ta yaşayan Türklerin Türkiye ile olan kan ve kültür bağlarını unutturmak için, soydaşlarımıza Irak devleti tarafından resmi olarak Türkmen denilmeye başlanmıştır. Böylece Irak yönetimi, Irak’ta yaşayan Türklerin kökenlerinin Anadolu’ya değil de, Orta Asya’ya uzandığını, Türklerden ayrı bir toplum olduğunu iddia ederek soydaşlarımızın Türkiye ile olan bağlantısını kesmeyi amaçlamıştır. Tıpkı Yunan hükümetinin, Yunanistan toprakları üzerinde yaşayan Türklere Türk dememek için, Müslüman deyimini kullanması gibi Irak yönetimi de, hiçbir şekil ve surette sonucu değiştirmeyecek olan bir yola başvurmuş ve Irak’ta yaşayan özbeöz Türk halkına Türkmen demiştir.⁵⁵

Lozan Barış Konferansı görüşmelerinde İngiliz temsilcileri tarafından bölgede yaşayan Türkler için “Turcomans (Türkmenler)” ifadesi kullanılmış ve bu bölgedeki Türkmenlerin Osmanlı Türkleri olmadığı belirtilmiştir, İngiliz temsilcisi Lord CURZON, Irak’ta yaşayan Türkler için, **“...Bunlar hiç de Osmanlı Türkleri değildir. Bu ülkeye Selçuk ve Osmanlı istilalarından çok önce Orta Asya’dan gelmiş Turanlı istilacıların ardıllarıdır.”** ifadelerini kullanarak Irak’ta yaşayan Türklerin ayrı bir soydan geldiği iddiasını ileri sürmüştür. Hiçbir tarihi dayanağı olmayan bu iddia İsmet (İNÖNÜ) Paşa tarafından **“Anadolu Türkleri, Türkmen diye adlandırılan topluluk içinde bulunmaktadır Musul Türkleri ile Anadolu’da yaşayan**

⁵⁴SÜMER, Faruk, ”Oğuzlar (Türkmenler)/Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları”, TDAV Yay., 1992, s.2,

⁵⁵SAATÇI, Suphi, a.g.e, s.17-18,

Türkler arasında yapılmak istenen ayrım, hiçbir sağlam temele dayanmamaktadır.” ifadesiyle çürütülmüştür.⁵⁶ Ancak şurası bir gerçektir ki isim değiştirmek suretiyle bile olsa Irak Türklerinin Türkiye ile olan derin bağları hiçbir zaman zayıflatılamamıştır.

Yukarıda bahsi geçen tespitler nedeniyle bu çalışmada özellikle Türkmen deyiminin kullanılmasını gerektiren yerler dışında Türkmen yerine Türk ifadesi kullanılmaya gayret gösterilecektir.

2.2. Irak Türklerinin Birinci Dünya Savaşı Öncesi Tarihsel Süreci

2.2.1. Türklerin Bölgeye Gelişi

Türklerin Birinci Dünya Savaşı öncesi tarihsel süreci incelendiğinde Irak’a üç büyük göç gerçekleştirdikleri görülmektedir. Türklerin Irak’a girişleri M.S. 674 tarihine kadar uzamaktadır. Bu, Türklerin Anadolu’ya gelmelerinden daha eski bir zamana rastlamaktadır. Bazı tarihçilere göre Türkler; Emevi Devleti, Sasani İmparatorluğu’nu yıktıktan sonra Irak’a gelmişlerdir.⁵⁷ Özellikle de M.S. 694 yılında Kufe Valisi Haccac Bin Yusuf, kendine Türklerden müteşekkil bir ordu kurmuştur. Bunlardan askeri amaçlara hizmet etmek için 3000 kişilik özel bir kuvvet teşekkül ettirmiş ve yerleşmeleri için bugünkü Vasıt (Kut) Vilayeti yakınlarındaki Bedre Kasabası uygun görülmüştür.⁵⁸

Emevi Devletinin yıkılıp yerine Abbasi Devleti’nin kurulması safhasında da Türklerin gelişi devam etmiştir. Abbasi Devleti’nin kurulmasında büyük rol oynayan Türkler artık bu devletin önde gelen unsuru olmuştur. Abbasilerde güç ve kudret tamamen Türklerin eline geçmiş, siyasi ve idari kadroda Türklere büyük görevler verilmiştir. Abbasi halifeleri, Türklerin Araplarla karışmasını önlemek üzere, ayrı ayrı yerleşim merkezleri kurmaları yanında, Türk askerlerini muhtelif Türk ülkelerinden getirtilen Türk kızları ile evlendirmişler ve bu kızlara devlet bütçesinden maaş vermişlerdi. Bu suretle oluşan ailelerle Irak Türklüğünün çekirdeği teşekkül etmiştir. Zamanla Ordu Komutanlığı ve Hacıplik⁵⁹ gibi çok önemli makamlar verilen Türkler; ülke yönetiminde söz sahibi olmuşlardır. Öyle ki, çoğu zaman Türkler istedikleri halifeyi başa geçirme gücüne ulaşmıştır. Abbasi Devleti İslamı korumak için, askeri

⁵⁶MERAY, Seha L., Lozan Tutanakları, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1993, Cilt 1, Kitap 1, s.347,359,

⁵⁷YILDIZ, H. Dursun, Türk Dünyasında Irak Türkleri, Toker Matbaası, İstanbul, 1971, s.38,

⁵⁸DEMİRCİ, Fazıl, Irak Türklerinin Dünü Bugünü Yarını, Ankara, 1991, T.T.K. Basımevi, s.5,

⁵⁹Hacıplik: Sarayda hükümdardan, bütün devlet teşkilatında ise vezirden sonra gelen en yüksek makam,

açından devleti tamamen Türklerden kurulu olan bölüklere teslim etmiştir. Abbasi Devleti'nin güçlü halifesi Mutasım, Türk askerlerinin cesaretine hayran kalarak, ağabeyi Mamun'un Fars kökenli askerlerine karşı, kendi etrafına Türk askerlerini toplamıştır. Nitekim 935 yılında Emirü-l-Ümara unvanını taşıyan yöneticiler Abbasi Ordusu'nun temelini teşkil etmişlerdir.⁶⁰

Bu tarihlerde Türk nüfusun artık yönetim içinde küçümsenemeyecek bir siyasal güç unsuru haline gelmesi ve Halife Mutasım'a bağlı birliklerde Türk sayısının artması üzerine, bunların bozulmamaları için özel bir şehir yapılmasına karar verilmiş ve Bağdat'a 120 km. mesafede olan Samara şehri inşa edilerek, aileleri ile birlikte 40.000 Türk buraya yerleştirilmiştir. Böylece Türklerin yerleşmek için Irak'a girmeleri Halife Mutasım döneminde olmuştur. Bu tarihe kadar olan göçlere "Küçük Göçler" adı verilse de, çoğu dokümanlarda bunlara "Birinci Göç" denmektedir.

Irak'a olan Türk göçünün esasını teşkil eden ve "İkinci Göç" adı verilen göç 1050 yılından sonra Selçuklular tarafından yapılmıştır. 1055'deki Şir Büveyhoğulları saldırıları karşısında Halife'yi koruyan Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey'le bölgede yaklaşık 9 asır sürecek bir Türk hakimiyet dönemi başlamıştır. Türkler bu tarihte aileleri ile birlikte kitleler halinde Irak'a girmişlerdir. Bunlar özellikle Kerkük vilayetine bağlı olan Tavuk Bucağı etrafında yerleşim merkezleri kurmuşlardır. Göçler bu şekilde Karakoyunlular (1350) ve Akkoyunlular (1470) dönemlerinde de devam etmiş ve bu göçlere Safevi Devleti'nden küçük topluluklar ve ailece kaçanlar da dahil olmuştur. Daha sonraları Türkler birbirleriyle olan teması kaybetmemek için aileleri arasında sıkı bir ilişki kurmuşlar ve ticaret vasıtasıyla bölgeye dağılarak yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Selçuklular, İlhanlılar, Erbil Atabeyleri, Karakoyunlular ve Akkoyunlular devri bölgenin Türkleşmesine sebep olmuştur.⁶¹

"Üçüncü Göç" ise Osmanlı devleti zamanında olmuştur. Osmanlılar, Musul bölgesini Yavuz Sultan Selim'in 1514 tarihindeki Çaldıran Savaşı'ndan sonra 1516 yılında topraklarına katmışlardır. Kanuni Sultan Süleyman 1534'de Bağdat'ı aldıktan sonra Musul, Bağdat eyaletlerini kurarak idari bakımdan Osmanlı Devleti'ne

⁶⁰ÜNVERDİ, M.Akif, "Kuzey Irak Türkmenleri", www.kerkukfeneri.com,

⁶¹ÇAY, Abdülhaluk, "Batı Türklerinin Tarihlerine Genel Bir Bakış", Irak Türkleri Sempozyumu Tebliğleri, Ankara, 31 Ocak 1987,

bağlamıştır. Bu fetihle birlikte Rumeli, Urfa, Diyarbakır, Tokat ve Afyon vilayetlerinden Kuzey Irak'a üçüncü bir göç yapılmıştır.⁶²

Bu tarihten itibaren Osmanlı Devleti'ne bağlanan Kuzey Irak Türkleri IV. Murat'ın 1638 tarihindeki Bağdat seferi sırasında Araplarla, Kürtleri ayıran sınır üzerinde ve bu bölgede son bulan Osmanlı Devleti sınırını, İran'a karşı kontrol altında tutmak amacıyla yerleştirilmiştir.⁶³

Gerçekten Irak'taki yerleşim birimlerine bakıldığı zaman, Türklerin meskun olduğu yerler kuzeybatıdan, güneydoğuya doğru bir şerit oluşturmaktadır.

Ayrıca Türklerin de bizzat bu bölgeleri tercih ettiği bilinmektedir. Zira buradaki tabiat ve iklim şartları, Türk yaşayış şekline elverişlidir. Suyu nispeten bol, engebeli arazi yapısı, tarım ve hayvancılığa uygun toprakları ile Türkler için ideal yaşama yerleridir.

2.2.2. Irak'ın İngiliz İşgaline Uğraması ve Irak Devleti'nin Kurulması

Birinci Dünya Savaşı'ndan önce İngilizlerin Musul bölgesi ile ilgilendiği görülmektedir. Bu ilginin sebebi, Musul'un Hindistan yolu üzerinde olması ve bölgenin toprak zenginliğidir.

Bölgede tespit edilen petrol varlıklarının işletilebilmesi ve İngiliz emellerinin önüne geçebilmek için 29 Ocak 1911'de kurulan Türk Petrol Şirketi 20 Nisan 1912 yılında tescil edilmiş ve 1914 yılında bu şirkete Musul bölgesinde petrol araması için izin verilmiştir. Fakat Ağustos 1914'te patlak veren Birinci Dünya Savaşı ve Osmanlı Devleti'nin Almanya tarafında yer alması ile Türk Petrol Şirketi petrol arama işlemlerine başlayamamıştır. Bunda Kasım 1914'te Basra'ya giren İngiliz Ordularının Osmanlı Orduları ile savaşmaya başlamalarının etkisi vardır. Türk Ordusu'nun 1915 yılında Şuaybe'de yenilmesi üzerine sırası ile Kutü'l-Amara terkedilmiş ve Mart 1917'de Bağdat İngilizlerin eline geçmiştir.⁶⁴ Osmanlı Ordusu artık yavaş yavaş Irak'ın kuzeyine doğru çekilmeye başlamıştır. 1918'de Kerkük, savaş yapılmadan İngilizlere bırakılmıştır. Osmanlı Ordusu Musul vilayetinin bir bucağında beklemeye terkedilmiştir. Türk birliklerinin geri çekilmek zorunda kalması ve Bolşevik ihtilali

⁶²HÜRMÜZLÜ, Erşad, "Irak Türkleri", Irak Millî Türkmen Partisi Yay., Ankara, 1984, s.28,

⁶³HÜRMÜZLÜ, Erşad, a.g.e., s.19,

⁶⁴YILMAZ, Veli, Siyasi Tarih, H.A.K. Yayınları, İstanbul, 1998, s. 242,

dolayısıyla da Rusya'dan gelecek bir tehlike olmadığından İngiliz birlikleri burada hareketsiz kalmayı tercih etmiştir.⁶⁵

Birinci Dünya Savaşı esnasında Osmanlının Ortadoğu'dan çekilmesini neden olan bazı yerel isyanlar olmuştur. Bu isyanlarda İngilizlerin kışkırtmalarıyla Mekke Emiri Şerif Hüseyin kullanılmıştır. Şerif Hüseyin ve oğullarına Osmanlının yıkılmasından sonra kurulacak olan Büyük Arap Devletinin Krallığı vaat edilmiştir. Fakat gerçekler söylendiği gibi değildi. Ortadoğu farklı bir paylaşım sahne oluyordu.

İngilizler ve Fransızlar daha Birinci Dünya Savaşı'nın ortasında iken Osmanlı topraklarını paylaşmayı amaçlamışlardır. Nitekim 1916 Sykes-Picot Antlaşması gereğince Musul, Suriye ile birlikte Fransızlara verilmiştir.⁶⁶ Daha sonra İngilizler, Musul'un Irak Devleti'nin bir parçası olduğu gerekçesiyle Fransızlara Musul Petrollerinden % 22,5 hisse vererek Musul'un Irak'a bırakılmasını sağlamışlardır. Mondros Mütarekesi'ne göre orduların yerinde kalıp beklemesi gerekirken İngilizler bunu kabul etmeyerek, geleceğe dönük ekonomik çıkarlarını garantiye almak için mütarekenin imzalanmasından 3 gün sonra 3 Kasım 1918'de Osmanlı Ordusu komutanı Ali İhsan Paşa (Sabis)'dan Musul'un boşaltılmasını istemişlerdir. Osmanlı Ordusunun 8 Kasım 1918'de Musul'u terk etmesiyle; İngilizler Musul'u da Kerkük'ü olduğu gibi savaşmadan ele geçirmişlerdir. Peki, bu ünlü Sykes-Picot Anlaşmaları neydi? Gazeteci İlhan SELÇUK bunu köşesinde şöyle açıklıyor:

“Osmanlı İmparatorluğu'nun paylaşılması için Birinci Dünya Savaşı sırasında İngiltere - Fransa - Rusya arasında üç anlaşma imzalandı. Görüşmeleri İngiltere adına Sir Mark Sykes, Fransa adına Georges Picot yürüttüğü için anlaşmalar onların adıyla anıldı.

İlk anlaşma 3 Ocak 1916'da Büyük Britanya ile Fransa arasında yapıldı. 26 Nisan 1916'da imzalanan ikinci anlaşmaya Rusya da katıldı. Üçüncü anlaşma 9-16 Mayıs 1916'da Fransa - İngiltere arasında gerçekleşti. Anlaşmalar gizliydi.

Sykes-Picot anlaşmalarına göre Rusya, Erzurum, Van, Bitlis ile Van'ın güneyinde Fırat, Muş, Siirt arasında kalan topraklarla Trabzon'un batısında daha sonra saptanacak bir sınıra dek Karadeniz kıyılarını alıyordu.

⁶⁵DEMİRBAŞ, Bülent, Musul Kerkük Olayı ve Osmanlı İmparatorluğunda Kuveyt Meselesi, Arba Yayınları, İstanbul. 1995, s.13,

⁶⁶BELEN, Fahri, 20. yy.da Osmanlı Devleti, Ankara, s. 283-284,

Fransa'ya Lübnan, Suriye, Adana, Antep, Urfa, Mardin, Diyarbakır, Musul ve İran'da Urmiye Gölü'ne dek uzanan bölge veriliyordu.

İngiltere Güney Mezopotamya, Akdeniz'de Akka ve Hayfa limanlarına el koyuyordu.

Fransız ve İngiliz bölgeleri dışında, bu devletlerin gözetiminde Arap Devletleri Federasyonu kurulacaktı. Filistin'in kutsal yerleri ortak bir rejimle yönetilecek, İskenderun serbest liman olacaktı.

Gizli anlaşmaya göre Hicaz'da Türklere başkaldırması için Emir Hüseyin'e vaat edilen topraklar İngilizler ve Fransızlar arasında paylaşılacaktı.

Sykes-Picot anlaşmaları, zamanında, bir tür **“Büyük Ortadoğu Projesi”** idi.

Rusya'da 1917 Devrimi patlayınca Sovyet Hükümeti, gizli anlaşmaları açıkladı. Araplar gerçekleri öğrendiler, Türkiye'nin Milli Kurtuluş Savaşı yengisi Anadolu'nun paylaşılmasını engelledi.”⁶⁷

Milli Mücadele yıllarının başından bu yana, Türkler Musul'u daima sınırları içerisinde düşünmüşlerdir. Erzurum Kongresi kararlarının 6. maddesinde de bu husus açıkça belirtilmiştir. Aynı zamanda 16 Şubat 1920'de Osmanlı Mebusan Meclisi'nce yayınlanan Misak-ı Milli'nin birinci maddesinde, “Osmanlı Devleti'nin, özellikle Arap çoğunluğunun yerleşmiş olduğu ve 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Mütarekesi'nin imzalandığı sırada, düşman işgali altında kalan kesimlerin (o sırada Hatay ve Musul Türk egemenliği altında idi) geleceği, bu yörede yaşayan insanların serbestçe açıklayacakları oylarla belirlenmesi gerekir. Söz konusu mütarekenin çizgileri içinde din, soy ve amaç birliği bakımlarından birbirine bağlı olan, karşılıklı saygı ve özverili duygular besleyen, soy ve toplum ilişkileri ile çevrelerinin şartlarına saygılı, Osmanlı İslam çoğunluğunun yerleştiği kesimler, hiçbir nedenle birbirinden ayrılmayacak bir bütündür.”⁶⁸ denilmektedir.

Mustafa Kemal Atatürk bu hususu 1 MAYIS 1920 tarihli Meclis konuşmasında şöyle açıklıyor: **“Hep kabul ettiğimiz esaslardan birisi ve belki birincisi olan hudut meselesi tayin ve tespit edilirken, milli hududumuz İskenderun'un güneyinden geçer**

⁶⁷ SELÇUK, İlhan, “Ünlü Sykes-Picot Anlaşmaları Neydi?”, Cumhuriyet Gazetesi, 08.11.2005,

⁶⁸ SANDER, Oral, “Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü”, Ankara Üniversitesi S.B.F. Yay., Ankara, 1987,

ve doğuya doğru uzanarak, Musul'u, Süleymaniye'yi, Kerkük'ü, ihtiva eder. İşte milli hududumuz budur."⁶⁹

Böylece Mustafa Kemal'in önderlik ettiği hareketin amaç ve ilkeleri, Osmanlı Devleti'nin yasama organı tarafından da teyit edilmiş oluyordu. Misak-ı Milli'nin kabulünden sonra itilaf devletleri 16 Mart 1920 tarihinde İstanbul'u resmen işgal ettiler. Milliyetçi tanınan kimseleri tevkif ederek, Malta'ya sürgüne gönderdiler ve Meclis-i Mebusan'ı kapattılar.

San Remo Konferansı (1920) ile Irak'ın manda idaresi İngiltere'ye verildi.⁷⁰ İngilizlere karşı Irak'ın her yerinde çıkarılan isyanlarla bu kararın protesto edilmesi üzerine Suudi Arabistan ve diğer Arap ülkelerinde Osmanlı Devletine ihanet eden bazı Arap Şeyhleri ile işbirliği yapılarak Irak'taki bu isyanı bastırmak için milli bir hükümet kurulmuştur. İngiliz Yüksek komiserliği ile Müşavirler Kurulu bu yeni kurulan Arap hükümetinin yanında yer almıştır. Mekke şerifi Hüseyin'in oğlu 1.Faysal da İngilizlerin desteği ile 1921'de Irak Kralı olmuştur.⁷¹

10 Ekim 1922'de imzalanan bir antlaşma ile Irak, İngiltere'nin himayesini kabul etmiştir. 21 Mart 1925 tarihli Kraliyet Anayasası'nın 16. maddesinde; "Irak halkı Arap, Kürt ve Türk unsurlarından meydana gelir" hükmü yer almıştır.⁷²

2.2.3. Irak Türk Bölgesinin Türkiye Sınırları Dışında Kalması

Sevr Antlaşması, İstiklal Savaşı'nın zaferi ile bozulmuş, Lozan Konferansı, Musul Meselesi yüzünden aksamıştır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra İngiltere çok yönlü çalışmaları ile bir taraftan tüm Arap bölgelerinde devletler kurup bunların başına kendi taraftarlarını getirirken, diğer taraftan da bunları Osmanlı ve yeni kurulmakta olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı eyleme sevk etmektedir. Aynı zamanda tüm azınlıklara el atarak ayaklanmalarını sağlamakta, Musul meselesinin kendi lehine sonuçlanması için konferansları uzatma yoluna gitmektedir. Lozan Konferansı'nda Lord Curzon'un direnişi ile karşılaşan Türk heyeti Musul Meselesi'nin 9 aylık bir zaman içerisinde taraflar arasında görüşmelere bırakılmasını kabul etmiştir.⁷³

⁶⁹ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri; Cilt I, Genelkurmay Başkanlığı Basımevi, Ankara, 1966, s.745,

⁷⁰ YILMAZ, Veli, a.g.e., s.273,

⁷¹ UÇAROL, Rıfat, Siyasi Tarih, İstanbul, Filiz Yayınları, 1985, s. 446,

⁷² YILMAZ, Veli, a.g.e., s.275,

⁷³ YILMAZ, Veli, a.g.e., s.305,

1924’de İstanbul’da “Haliç Konferansı” adı altında toplanan İngiliz ve Türk heyetleri arasında uzlaşma sağlanmaması için İngilizler zaman kazanma yolunu seçmişler, doğuda isyan teşvikleri ile Marunilerin baş kaldırmalarını fırsat bilmişler ve Haliç Konferansı’nı bu isyanı bahane ederek hiçbir neticeye ulaşılmadan sona erdirmişlerdir. İkili görüşmelerden bir sonuç alınamaması, neticede konunun Cemiyeti Akvam’a götürülmesine yol açmıştır. 24 Eylül 1924 tarihinde Musul Meselesini görüşmek üzere Cenevre’de oturumlara başlanmıştır. Meseleyi içinden çıkılmaz bir duruma getirmek ve Türk tezinin reddedilmesini sağlamak için akla hayale gelmeyen tekliflerle gelen İngiltere, bunda başarılı olarak, bölgeye üç kişilik bir heyetin gönderilmesi kararının alınmasını sağlamıştır.

Bu heyetin amacı, Irak’ın kuzeyinde yaşayanların durumunu ve ne istediklerini tespit etmektir. Heyet Kerkük’e geldiğinde İngiliz askeri kışlasında ağırlandı. Bölgenin nüfus yapısı hakkında heyet çok garip bir yöntem uygulamıştır. Buna göre, heyetin Aşiret reislerini kabul ettiği salona Türk, İngiliz ve Irak bayrakları asılmış ve gelen grupların milliyetlerine ve isteklerine göre bu bayraklardan birinin altında toplanması istenmiştir. İngiltere’nin baskısına rağmen salona giren tüm bölge temsilcileri Türk bayrağının altında toplanmışlardır. Bugün hala hayatta olan ve bu olayı yaşayanların ifadelerine göre, heyetten birisinin “Siz niye kendi bayrağınız altında toplanmıyorsunuz?” sorusuna, “Bizim bayrağımız, Türk bayrağıdır.” cevabı verilmiştir. Ancak İngiliz taraftarları heyeti tesir altında bırakmak için, “Bunların yarısı Kürt’tür” demişlerdir. Bu müdahaleye rağmen hiç kimse kararından vazgeçmemiştir.

Heyet çalışmalarını tamamlayarak raporunu Milletler Cemiyet’ine sunmuştur. Bu arada Lahey Divanı’nın da görüşü alınarak, Milletler Cemiyeti’nin alacağı son kararı her iki tarafın kabul etmesinin şart olduğu belirlenmiştir. Neticede Milletler Cemiyet’i beklenmeyen bir şekilde kararını vermiştir. Bu karar; Irak’ın 25 yıl müddetle İngiltere’nin mandası altında kalması, ayrıca Musul petrollerinden % 10 hissenin Türkiye’ye bırakılması şeklinde olmuştur. Daha sonra Türkiye 500 bin İngiliz lirası karşılığında petrol üzerindeki hakkından feragat etmiştir.⁷⁴

Türkiye bu karara sert bir şekilde karşı çıkmış, fakat Türkiye’nin o günkü

⁷⁴YILMAZ, Veli, a.g.e., s.338,

durumunu ve sorunlarını çok iyi bilen İngiltere'nin direnmesi ve Doğu Anadolu'da çıkan isyanlar neticesinde Türkiye bu kararı kabullenmek zorunda kalmıştır. Atatürk'ün deyişiyle “*Hududu Milli*”miz içinde olan Musul vilayetini bize kaybettiren Şeyh Sait, İngilizlerin desteğiyle çıkardığı isyan neticesinde 13 Şubat 1925–17 Haziran 1925'te toprağına baş kaldırmış, karakol basmış, masum insanları öldürmüştür.⁷⁵

Türkiye, Musul üzerine sevk etmek üzere hazır beklettiği birlikleri Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerimizdeki illeri etkileyen Şeyh Sait ayaklanmasını bastırmak için kullanmak zorunda kalmıştır. Şeyh Sait ayaklanması Türkiye Cumhuriyeti bütçesinin ilk iki yıl açık vermesine, Musul ve Kerkük petrollerinin elden çıkmasına ve bu bölgenin hakimiyetinin İngilizlere geçmesine neden olmuştur.⁷⁶

Şeyh Sait isyanına İngilizlerin verdiği desteği kanıtlayan bilgiler yapılan soruşturmalarda ortaya çıkmıştır. Kendilerine İngiliz ajanı süsü veren Türk gizli polisleri, İngilizlerin desteğinde gizli olarak faaliyet gösteren “Kürt İstiklal Komitesi” üyeleri ile görüşmüşler ve onların İngilizlerden ne istediklerini öğrenmişlerdir. Alınan ifadelere göre, Kürt ayaklanması Diyarbakır'dan başlayacak ve Musul'a kadar yayılacaktı. Burada İngilizlerden sağlanacak destekle bir Kürt Emareti (Emirliği) kurulacak, daha sonra bu emaretin Akdeniz'e çıkışı sağlanacaktı. Emaretin basma Kürt Teali Cemiyeti Reisi Seyyit Abdülkadir getirilecekti. Doğu Anadolu bölgemizde ayaklanmalar başlayınca Batı Anadolu ve İstanbul'da da Hilafetçi ayaklanmalar çıkarılacaktı. Böylece Ankara iki ateş arasında kalacak ve Vahdettin İstanbul'a getirilecekti. Aynı günlerde, Mustafa Kemal ATATÜRK, Varto'da bulunan Hornek aşiretinden bu bilgileri doğrulayan haberler de almıştır Böylece gerekli tedbirler alınmış ve önemli yerlere Harp Divanı gönderilmiştir.⁷⁷

Bu isyanın da etkisiyle 5 Haziran 1926 tarihinde Ankara'da Musul Antlaşması imzalanmıştır. Bu Antlaşma ile Musul resmen Türkiye sınırları dışında kalmıştır.

Bu Antlaşmadan sonra Irak Türkleri iki seçenekle karşı karşıya bırakılmıştır. Seçeneklerden ilki; Lozan Antlaşması'nın 31. fıkrasına göre, isteyenler iki yıl zarfında

⁷⁵DEMİRCİ, Nefi, Sönmeyen Ateş, Dinmeyen Hasret KERKÜK, TİHD Yayınları, İstanbul, 2006, s.248,

⁷⁶ÇOPUR, İzzettin, “Şeyh Salt isyanı (13 ŞUBAT - 31 MAYIS 1925)'nın İrtica ile İç ve Dış Etkenler Açısından Değerlendirilmesi”, Stratejik Araştırma ve Etüt Bülteni, Sayı 1, EYLÜL 2001, s. 150,

⁷⁷AYBARS, Ergün, İstiklâl Mahkemeleri, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir, 1988, s. 268 – 269,

Türkiye'ye göç edebileceklerdir. Bu hak sadece yaşlılara tanınmış ve bundan ancak birkaç aile faydalanabilmiştir. Seçeneklerden ikincisi ise, Lozan Antlaşması'nın 30. fıkrasına göre konulan müddet içerisinde Irak vatandaşlığına geçilmesidir. Tabii ki bu fıkra, Irak dışında olan ve Irak'a geri dönmek isteyenler için geçerlidir.

Ayrıca bir senelik bir müddet içerisinde nerede ikamet ediyorlarsa, oranın vatandaşlığına geçebilecekler, ikametgahı Türkiye'de olanlar bu fıkradan yararlanarak Türk vatandaşı olabilecekler ve aynı zamanda Türkiye'de olup da ikametgahı Irak'ta olanlar da bundan yararlanabileceklerdir. Böylece, İngiltere'nin siyasi çıkarlarına kurban olan büyük Musul Eyaleti-Musul, Telafer, Kerkük, Erbil, Tuzhurmatu, Hanekin İngiltere'nin sömürgesi olan Irak'ta kalmıştır.⁷⁸

2.3. Irak Türklerinin Birinci Dünya Savaşı Sonrası Tarihsel Süreci

2.3.1. İngiliz İdaresindeki Irak

Birinci Dünya Savaşı başından itibaren, stratejik ve ekonomik yönden büyük öneme sahip olan Kuzey Irak bölgesini ele geçirmeye çalışan İngiltere, 7 Mayıs 1918 tarihinde Kerkük'ü işgal etmiş, Mondros Mütarekesi'nin savaşın durdurulması yönündeki hükmüne ve bölgedeki Osmanlı 6. Ordu Komutanı Ali İhsan Sabis Paşa'nın ikaz ve gayretine rağmen, ileri harekate devam ederek, 8 Kasım'da Musul'u da ele geçirmişti.⁷⁹

Irak, 1920 yılında yapılan San Remo Konferansı sonucunda İngiliz mandasına bırakılmış, 25 Ekim 1920 tarihinde kurulan ilk geçici hükümette Türkler de görev almıştı. Bu hükümette Sağlık ve Maarif Bakanı olarak görev alan Kerküklü İzzet Paşa, 29 Ocak 1921 tarihinden itibaren bir süre de Bayındırlık Bakanlığı yapmıştır.

24 Nisan 1920 tarihinde yapılan San Remo Konferansı ile Musul dahil Irak'ın manda idaresini alan İngiltere, Irak'taki çeşitli isyan ve karışıklıklara rağmen, duruma hakim olmuştu. 1921 yılı Mart ayında Kahire'de İngiltere'nin Orta Doğu uzmanlarının katıldığı bir toplantıda, Irak'ta krallık idaresi kurulması yönündeki karara uygun olarak, 11 Kasım 1920'de, Irak'ta geçici bir hükümet kurulmuştu.⁸⁰ 1921 yılı Ağustos ayında yapılan, halk oylaması sonucunda halkın %96'sının "evet" oyu ile 11 Temmuz

⁷⁸BEYATLI, Aydın, "Siyasi Konjonktürde Irak Türkmenleri", Kerkük, Kasım 1998, Yıl 2, Sayı 6, s. 8,

⁷⁹HÜRMÜZLÜ, Erşad, a.g.e., s.30,

⁸⁰ÖKE, M. Kemal, "Musul Kerkük Dosyası", Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay., İstanbul, 1991, s.33,

1921 tarihinde Faysal, Irak Kralı ilan edilmiş olmasına rağmen, bu oylamada Kerkük Türklerinin büyük çoğunluğu “hayır” oyu vermişti.⁸¹

Krallık seçiminde, Faysal için “hayır” oyu kullandıkları için İngilizlerin teşviki ile Kral Faysal ve Irak’ın Arap yönetimi Irak’ta yaşayan Türklere düşman oldu. Bu tarihten sonra hiçbir hükümette Türkler yer alamamıştır.

1922 yılına gelindiğinde İngiltere ile Türkiye’nin diplomatik usulleri bir tarafa bırakarak, Musul ve Kuzey Irak’ta hakimiyet sağlamak üzere, askeri hazırlıklara giriştikleri görülmektedir.

Mustafa Kemal’in, 1 Şubat 1922 tarihinde Milli Müdafaa Vekaletine; ***“Faysal’ın Irak’ta hükümet kurmak, İngilizlerin de Musul ilini siyasi manda altında bulundurmak isteği yapılan siyasi faaliyetlerden anlaşılmaktadır. Bu sebepten esasen Misak-ı Milli sınırı içinde kalan Musul’un kurtarılması amacıyla, Revanduz Bölgesine bir kısım kuvvetler gönderilmesi”*** talimatı üzerine bu görev; Suriye ve Antep cephelerinde çok başarılı görevler yapmış olan, Kaymakam (Yarbay) Özdemir Bey’e (Şefik ÖZDEMİR) verildi.

Özdemir Bey; 1 binbaşı 6 üsteğmen, 6 teğmen, 6 asteğmen, 1 subay namzedi ve 1 hesap memuru ile aşiretler arasına girerek, onlardan topladığı milislerle 22 Haziranda Revanduz’a geldi. 31 Ağustosta bölgedeki aşiretlerin de desteğini temin ederek, Derbent Muharebesinde, 50 uçakla desteklenen 7.000 kişilik İngiliz birliğini bozguna uğrattı. 18 Eylül 1922’de ise Şaklava ilçesine girerek Musul ile irtibatı sağladı.⁸²

Özdemir Bey, 1919 yılında İngilizlere karşı mücadele etmiş olan, Şeyh Mahmut’la temas kurmuştu. Artık Musul ve çevresindeki aşiretlerin de İngilizlere karşı cesareti gelmiştir. Süleymaniye, Kerkük ve Musul ahalisi vergisini ödememeye başlamış, nümayişler yapılmış, İngiliz ve Arap güvenlik kuvvetleriyle çatışmalar, günlük hayatın normal bir parçası haline gelmiştir.

Durumun kötüye gittiğini gören İngiltere, 10 Ekim 1922 tarihinde Irak devleti ile doğrudan ittifak anlaşması yaparak Irak’ın manda idaresini tam olarak eline aldı. Bir

⁸¹DEMİRCİ, Nefi, Kerkük’ün Siyasi Tarihi, Detay Ofset Basımevi, İstanbul,1986,s.22,

⁸²ÖKE, M. Kemal, “Musul Kerkük Dosyası”, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay., İstanbul, 1991,s.99,

yandan Özdemir Beyin 15–20 kişilik çekirdek subay kadrosu ile aşiretleri yanına katarak, büyük başarılar kazanması, diğer yandan Türk ordusunun, 10 Kasım 1922’den itibaren Musul’u kurtarmak için Siirt, Diyarbakır, Mardin, Cizre bölgesine yığınak yapması üzerine, telaş ve korkuya kapılan İngiltere’nin imdadına, Lozan görüşmelerinde barış ihtimalinin belirmesi yetiştirdi. Dünya devletleri nazarında, Lozan görüşmelerinde barışı bozan taraf olarak görünmek istemeyen Türkiye, gelişmeler üzerine harekatı geçici bir süre için durdurmuştur.

Musul’da durumun gittikçe kötüleştiğini gören İngiltere Süleymaniye’den çekilmişti. Bu acil durum karşısında İngiliz Yüksek Komiseri, Şeyh Mahmut’u Bağdat’a çağırdı. Binbaşı Noel’in hazır bulunduğu toplantıda Yüksek Komiser Sir Percy Cox; Şeyh Mahmut’u para, silah ve cephane ile kandırarak, askeri ve diplomatik yoldan halledemediği olayı Şeyh Mahmut’a ihale etti. Gelişmeler aşiretleri ikiye böldü. Bir kısmı, Türklerle birlikte İngilizlere karşı mücadeleye devam ederken, diğer kısmı ise İngilizlerin iyi niyetine sığınmayı, böylece mahalli muhtariyetler elde etmeyi düşünmeye başladı.

Son gelişmeler karşısında İngilizler rahat bir nefes aldı. 4 Kasım’da Binbaşı Noel’in gayreti ile kendileriyle dost geçinen aşiret reislerini, Faysal’ın huzurunda toplayan Sir Percy Cox, bu defa Seyyid Taha’yı devreye soktu. Seyyid Taha, İngilizlerden bazı taleplerde bulundu ve istekleri yerine getirilirse, diğer bazı aşiretleri de yanına alarak, Özdemir Bey kuvvetlerini Revanduz’dan atabileceğini söyledi. Böylece İngilizler; Lozan görüşleri öncesi çatışmayı tırmandırmadan, aşiret reislerini kullanarak Kuzey Irak’a hakim olmanın yolunu bulmuş oldu.

Bu arada 28 Eylül 1922’de Türk Genelkurmayı, İzmir’de aldığı kararla Musul’u kurtarmak için Siirt, Diyarbakır, Mardin, Cizre bölgesinde yığınak yapıp, orduyu takviye ederek, taarruz hazırlığı yapmaktaydı. Ancak 23 Aralık tarihinde, o sırada devam eden Lozan görüşmelerinin uzayacağını anlaşılmaması üzerine, yapılması planlanan harekat ertelenmiştir.⁸³

Lozan görüşmelerini aksatmamak için harekata ara veren Türkiye’nin iyi niyetine karşılık, bölgeyi ne pahasına olursa olsun ele geçirmek isteyen İngiltere, bilinen oyununu tekrarlayarak, aşiretleri para veya asılsız siyasi ikbal vaadi ile

⁸³SOYSAL, İsmail, Türkiye’nin Siyasal Bağlılıkları (1920-1945), T.T.K. Basımevi, Cilt:1, Ankara, 1983,s.70,

kandırmıştır. Bu arada sadece 800 kişilik gönüllü kuvveti bulunan Özdemir Bey üzerine geniş çaplı bir harekate başlamıştır.

Musul'daki İngiliz ve Irak birlikleri 8 Nisan 1923 tarihinde, iki koldan Özdemir Bey kuvvetlerine saldırdı. Türkiye'den destek alamayan Özdemir Bey; Hakkari ile irtibatı kesilince, daha fazla kalamayacağını anlayarak, 23 Nisanda İran'a çekildi. İran makamları da müfrezenin silahlarını alarak, Türkiye'ye geçmesine izin vermesi üzerine Özdemir Beyin salimen 10 Mayıs tarihinde Van'a ulaşmasıyla askeri hareket sona erdi.⁸⁴

Bundan sonra Irak'ta İngiliz manda yönetimine uygun olarak bir Anayasa hazırlanarak 21 Mart 1925'te uygulamaya konulmuş ve Milletler Cemiyeti'nin, 1925 Aralık ayında aldığı “manda idaresinin 25 yıl uzatılması” kararını fırsat bilen İngiltere, 13 Ocak 1926 tarihinde Irak'la yaptığı ek bir anlaşma ile manda idaresini uzatmıştır.

Bu arada Lozan görüşmeleri sona ermiş ve 5 Nisan 1926'da Türkiye, Irak ve İngiltere arasında imzalanan bir sınır ve iyi komşuluk anlaşmasına göre Musul Irak'a terk edilmiş, fakat Kuzey Irak'ta yaşayan Türkler için herhangi bir hak elde edilememiştir.

1921 yılında hazırlanmış olan geçici Irak Anayasası Arapça, Kürtçe ve Türkçe olarak basılmış ve Anayasa'da Irak halkının; Arap, Kürt ve Türkmenlerden oluştuğu belirtilmiştir. Yine Anayasa'nın 14. maddesine göre Türklerin ana dilleri ile öğretim yapmalarına müsaade edildiği belirtilmiş, aynı durum 1925 Irak Kraliyet Anayasası'nın 16. maddesinde, teyit edilmiş fakat hiçbir zaman uygulanmamıştır.

Lozan görüşmeleri sırasında, Kuzey Irak'ta yaşayan halkın çeşitli vaatlerle kandırılan bir kısmı hariç, büyük çoğunluğu Kürt, Türk veya Arap olsun, tek vücut halinde Türkiye'ye kavuşma çabası içinde İngilizlerle mücadele etmiştir.

Irak'ta yaşayan Türkleri, kendi çıkarlarına engel olarak gören İngilizler, özel olarak Hristiyan, Nasturi ve Ermenilerden teşkil edilen ve “**Levy**”⁸⁵ adı verilen özel hizmet birlikleri vasıtası ile 3 Ağustos 1923 tarihinde Musul'da, 4 Mayıs 1924

⁸⁴SONYEL, Salahi R., Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1971,s.294,

⁸⁵**Levy**: (İngilizce) UZMAN ERAT DENKLEŞTİRME TAYİNİ; Belirli askeri meslek ihtisasında, rütbede ve icabında, özel nitelikteki gönüllü eratin, dünya çapında mevcut ihtiyaçları karşılamak üzere, başka görev yerlerine mecburi atanmaları hususunda, Kara Kuvvetleri Komutanlığı'nca Ordu Komutanlıkları'na verilmiş sorumluluk. Kaynak: KKK Askeri Terimler Sözlüğü, Genkur, Gn. P.P.OBS. S.Md.lüğü,2002,

tarihinde ise Kerkük'te başta gençler olmak üzere her yaştaki Türklere baskı işkence ve katliam yapmak suretiyle yıldırma politikası uygulanmış; bu olaylara Kral Faysal hiçbir tepki göstermediği gibi desteklemiştir.⁸⁶

Lozan görüşmelerinin çıkmaza girdiği 1924 yılı içerisinde Milletler Cemiyeti tarafından, bölgede inceleme yapmak üzere görevlendirilen komisyon, Kerkük'e geldiği zaman İngiliz askeri kışlasında ağırlandık suretiyle etki altına alınmış, bölgenin nüfus yapısı hakkında araştırma yapılırken; görüşleri alınmak üzere, İngiliz kışlasına getirilen aşiret reislerinin tamamı, Türk olduklarını ve Türk bayrağı altında yaşamak istediklerini söylemelerine rağmen, netice değişmemiş ve komisyon, bölgenin İngiliz mandasında kalması gerektiğini bildirmiştir.⁸⁷

Irak'ta İngilizlerin ve mandası altında bulunan Irak Krallığı Hükümetinin Türklere uyguladığı sürgün ve hapis cezaları ile sosyal, kültürel ve ekonomik baskılar 1926 yılından itibaren daha da artmış, Türkiye'nin Lozan Antlaşması ile bölge üzerindeki hak iddiasından vazgeçmesi üzerine bölgede yaşayan Türkler, tamamen savunmasız kalmışlar ve önce İngilizlerin, sonra da Irak Krallığı'nın insafına terk edilmiştir.

Bu arada İngiltere, Irak Türklerini baskı, zulüm ve asimilasyon politikaları ile zaman içinde eritme politikası uygularken, Kürtleri de teşkilatlandırarak, Türkler ile Araplara karşı kullanmaya başladı. Böylece Türkiye'nin huzur ve güvenliğini bozarak, petrol bölgelerindeki egemenliğini sürdürme hesapları yapmıştır.

Bu gelişmeler yanında, 1933 yılında son şeklini alan Irak Anayasası'nın 17. maddesinde; kanunla istisna edilen hususlar haricinde, Irak'ın resmi dilinin Arapça olduğu belirtilmiş, istisna teşkil eden hususlar ise 1931 yılında yayınlanan, 71 numaralı "Yerli Diller" kanunu ile tespit edilmiştir. Buna göre; başta Kerkük, Erbil, Musul olmak üzere, bütün Türkmen bölgelerinde muhakemenin Türkçe olarak yapılması, Türkmen öğrencilerin çoğunlukta olduğu bütün ilkokullarda, öğretimin tamamen Türkçe yapılması gerekmektedir.⁸⁸ Yürürlükteki kanunlara rağmen Türklere bu haklardan istifade etme hakkı tanınmadığı gibi her türlü baskı ve zulüm uygulanmıştır.

⁸⁶DEMİRCİ, Fazıl, "Irak Türkmenleri-Kuzey Irak Türkiye İlişkileri", Yeni Türkiye, Türk Dış Politikası Özel Sayısı, Mart-Nisan, Sayı:3, s.350-358, Ankara, 1995,s.13,

⁸⁷YAKUPOĞLU,Enver,F a.g.e.,s.18,

⁸⁸ATEŞ, Sönmez, "Irak Türkleri Hakkında", Türk Kültürü Dergisi, Mart, Sayı:5, s.43-48, Ankara, 1963,s.45,

Irak'taki İngiliz manda rejimine ait, 1923–1932 tarihleri arasında kalan dönem Irak Türkleri için önemli bir dönemdir. İngiliz manda rejimine ve bu rejimin güdümündeki Irak yerel idarecilerine karşı bu dönemde başlayan bağımsızlık hareketlerinin başarıya ulaşmasında Irak Türklerinin etkin mücadelesi önemli bir rol oynamıştır. Tüm tarihi boyunca hür yaşamış büyük bir milletin çocukları olan Irak Türkleri Irak'ın bağımsızlık mücadelesine imzalarını atmışlardır.

Ancak, İngilizler Türklerin milli duygu ve kültürlerine bağlılıkları ve bağımsızlık duyguları karşısında ağır baskılar uygulamaya başlamışlar ve 1924 yılının Kurban Bayramı arifesinde, kendilerinin bir çeşit lejyonu olan Teyyarilere (Levy'ler) Kerkük halkı üzerinde bir katliam uygulatmışlardır. Türk azınlığı, maruz kaldığı bu insanlık dışı baskı ve şiddet hareketleri sonunda birçok evladını şehit vermiştir. Her zaman olduğu gibi bu olay karşısında da bütün dünya sessiz kalmıştır. Bu duruma isyan eden Irak Türkleri, kimi seslenişlerini, eylemlerini içine gömmüş ve çaresiz duygularını şiire yansıtarak, Türkiye ve milli mücadelenin emsalsiz kahramanı Atatürk'e seslenmişlerdir.⁸⁹

2.3.2. Krallık Döneminde Irak Türkleri

İngilizlerden kurtulmak için, başta Irak Türkleri olmak üzere halkın verdiği mücadele sonucunda İngiltere 1932 yılında manda rejimine son vermeyi kabul etmiştir. 3 Ekim 1932 tarihinde bağımsız bir devlet olan Irak 14 Temmuz 1958 tarihine kadar krallıkla yönetilmiştir. Bu tarihlerde Irak bağımsızlığının meşalesi olan Irak Türkleri yönetim tarafından ödül yerine cezaya çarptırılmıştır. Kral Faysal Temmuz 1931'de Türkiye'yi ziyaret etmiş ve Irak başbakanı Nuri Said de Ankara'da temasta bulunmuştu. Gerek iki ülke arasında meydana gelen bu yumuşama nedeniyle, gerekse bölgede İtalya ve Alman tehlikesine karşı 8 Temmuz 1937 de Tahran'da Türkiye, Irak, İran ve Afganistan arasında Sadabat Paketi imzalanmıştır.⁹⁰

1937 Temmuz ayında Sadabat Paketi'nin imzası sırasında, Kerkük'ü ziyaret eden Celal Bayar ile Tefik Rüştü (Aras) Beylerin de bulunduğu Türk heyetine, halk coşkun sevgi gösterisinde bulunmuş, dükkanlar kapanmış ve halk sabahlara kadar Türk

⁸⁹KÜZECİ, Şemsettin,” Levi Katliamı: Kerkük,1924“ Kerkük Dergisi, yıl: 1, sayı 2, Temmuz 2005, s.19,

⁹⁰ÇOBANOĞLU, Macit; Türkiye-Irak İlişkilerinin Dünü, Bugünü, Yarını, Harp Akademileri Yayını, İstanbul 1994, s.111,

heyetinin bulunduğu yerden ayrılmamıştır. O gece birçok Türk tutuklanmış, işkence görmüş veya sürgüne gönderilmiştir. Türk heyeti ile birlikte Kerkük'e gelen Nuri Said, dönüşünde hükümete verdiği raporda; geçmişte Abbasilerin Türk nüfuzuna girdiği gibi Türklerin de Irak'ı ele geçirebileceğini, bu yüzden daima gözetim altında tutulmalarının gerekli olduğunu belirtmiştir. Bu tarihten sonra Türkiye'den gelen, hiçbir Türk heyeti veya basın mensubu Kerkük'e sokulmamıştır.⁹¹

1936–1941 yıllarında Irak Türkleri devletçe kademeli olarak bir asimilasyon politikasına tabi tutulmuşlardır. Devlet kademelerinde memur olarak görev yapan Türkler, Türk bölgelerinin dışına tayin edilerek Türk nüfusun eritilmesine çalışılmıştır. Bu uygulamaya karşı çıkanlar ağır bir şekilde cezalandırılmıştır. 1946 yılına gelindiğinde, tarihe Gavurbağı Katliamı olarak geçen bir katliama maruz kalmışlardır. Irak Türkleri üzerindeki baskılar bu katliamı takip eden yıllarda devam etmiş ve baskılara karşı direnenler ölüme mahkum edilmiştir.⁹²

Bundan sonra krallık döneminde iki önemli olay olmuştur. Bunlardan birincisi; 1947 yılında milletvekili seçimleri öncesinde gelişir. Seçimlerde aday Türkleri desteklemek için yapılan ve halkın büyük çoğunluğunun katıldığı gösterilere güvenlik güçleri müdahale eder, çok sayıda yaralanan olur ve halk dağılmak zorunda kalır. Diğer olay 1949 yılında gerçekleşir. Bu olayda amaç, Kerkük'e atanan vali ve belediye başkanlarının Türkler arasından seçilmesidir. Bu amaçla binlerce Türk bir araya gelir, mitingler ve gösteriler düzenlerler. Nihayet yönetim Türk Şamil Yakubi'yi belediye başkanlığına getirmek zorunda kalır.⁹³

Bu dönemin dikkate değer bir diğer önemli olayı ise Bağdat Paketi'nin kurulmasıdır. Bağdat Paketi olarak adlandırılan antlaşma güvenlik ve savunma konularında işbirliğini öngörmekte idi. 24 Şubat 1955 tarihinde imzalanan Bağdat Paketi zamanında Türkiye, Irak'a her türlü dostluk ve yardımda bulunmuş olmasına rağmen Irak, Türklere uyguladığı politikada hiçbir değişiklik yapmamıştır. Bu anlaşmaya da Türklerle ilgili hiçbir madde konulmamış olması o dönemlerdeki Türk dış politikasının durumunu yansıtmaları bakımından önemlidir.

Daha sonra bu pakta sırasıyla; İngiltere, Pakistan ve İran katıldı. A.B.D. de,

⁹¹YAKUPOĞLU, Enver, a.g.e.,s.20,

⁹²KÜÇÜKKARAGÖZ, İsmet, Irak'ta Türkmen Varlığı, HAK, İstanbul,2000, s. 79,

⁹³SAATÇI,Suphi,a.g.e., s.208,

Haziran 1957’de paktın Askeri Komitesi’ne girdi. Türkiye ile Irak arasında ilişkiler düzelirken, bu iyileşme Irak Türklerine hiç yansımada.

İki ülke arasında imzalanan Pakta rağmen, Irak Hükümeti’nin İçişleri Bakanı olan Said Bazzaz, kendisi gibi Kürt ve Kürtçü olan, Reşit Necib adındaki Türk düşmanını Kerkük’e vali olarak tayin etmiştir. Necib’in ilk icraatı ise Kerkük’ün Türk asıllı Belediye Başkanı’nı değiştirerek, yerine Fazıl Talabani’yi tayin etmek olmuştur. Kürt Vali ve Belediye Başkanı Kerkük’te Türklere ait tarihi eserleri yıktırıp; Türk memur ve öğretmenleri sürgüne göndererek, yerine Kürtleri tayin ettiler. Yıllardır uğraşarak Kürtleştiremedikleri Kerkük’ün etrafına gecekondu yapıtıarak, işi gücü olmayan Kürtleri buralara yerleştirdiler ve Kerkük’ü Kürtleştirmeye çalıştılar. Bu konuda Rusya’nın bölgeye yerleşmesini istemeyen A.B.D.’nin de payı büyük olmuştur.⁹⁴

2.3.3. Cumhuriyet Döneminde Irak Türkleri

1952 yılından itibaren petrol geliri iyice artan Irak’ta; petrolden elde edilen bu gelirin yatırım alanlarındaki dengesiz dağılımı, ihalelerdeki kayırmalar ve yolsuzluklar muhalefet hareketlerinin artmasına neden olmuştur. Irak Krallığı’nın Bağdat Paktı’nda yer alması ve Birleşik Arap Cumhuriyeti’ne karşı çıkması, konumunun iyice sarsılmasına yol açmıştır.

Bu arada siyasal çevrelerden umudun kesilmesiyle muhalefet odağı orduya kayarak, General Abdülkerim Kasım’ın öncülük ettiği Hür Subaylar Hareketi ordu içinde geniş bir destek bulmuştur. Darbecilerin hazırladığı plan doğrultusunda, İsrail tehdidi altındaki Ürdün’ü destekleme gerekçesiyle harekete geçirilen birlikler 14 Temmuz 1958’de Bağdat’a girerek yönetime el koymuş, aralarında kral, veliaht ve Nuri Said’in de bulunduğu önde gelen saray mensupları öldürülmüştür. Artık yönetim, Monarşi yerine Cumhuriyetin kurulduğunu ilan eden darbecilerin önderi General Kasım’ın eline geçmiştir.⁹⁵

Monarşiden Cumhuriyete geçişte yaşanan kanlı siyasal olaylar tüm Irak halkını etkilerken Türk azınlık gelişmeleri daha dikkatli takip etmektedir. Bunun bir örneği 1958 ihtilalinden önce yapılan milletvekili seçimlerinde görülmüştür. Bu seçimlerde

⁹⁴KÜÇÜKKARAGÖZ, İsmet, a.g.e., s.80,

⁹⁵KOÇSOY, Şevket, Irak Türkleri, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1991, s.209,

birçok yerleşim bölgesinde Türkler milletvekili olarak seçilmişlerdir. Milletvekili adayı Türkler özellikle Türk grupları tarafından gözetilmiştir. Birçok bölgede silahlı çatışmalar çıkmasına rağmen Türkler kendilerini korumayı bilmişlerdir. Tuzhurmatu kazasında karşı grupların baskı ve silahlı tehditlerine rağmen Türklerden Zeynel Abidin Ağa ile Kanber Çayır milletvekili seçilmişlerdir.

14 Temmuz 1958 darbesinin, darbeciler lehine sonuçlanmasından sonra General Abdülkerim Kasım ve yardımcısı General Abdüsselam Arif'in radyodan Cumhuriyetin ilanı ile ilgili olarak yaptıkları açıklamada, "Irak'ın üç esas etnik gruptan meydana geldiğini ve Türkmenlerin de bunlardan biri olduğunu" bildirmeleri; Irak Türkleri tarafından baskıların sona erdiği şeklinde yorumlanarak sevinçle karşılanmıştır.⁹⁶

Cumhuriyet rejiminin açıklık ve demokrasi getireceğine inanan Türkler bu devrime gönül vermişlerdir. Ne var ki genel affın ilanıyla birlikte, Irak'ı uzun seneler önce terk eden Kürt lideri Molla Mustafa Barzani de Moskova'dan Bağdat'a gelmiştir. Bundan kuşkulanan Türkler sıkı bir işbirliği ile harekete geçmişlerdir. Barzani'nin Irak'a dönüşünden sonra gelişmeleri daha yakından izlemeye başlamışlar ve kuşkularında yanılmadıklarını anlamışlardır. Barzani Irak'a gelir gelmez General Kasım ile "Irak'ta bir Kürt Muhtariyeti Kurulması" konusunu görüşmüş ve Türk bölgelerine özellikle Kerkük'e yaptığı gezilerle Türkler üzerindeki tedirginliği artırmıştır.⁹⁷

Bu arada Irak'taki yeni rejim, başta Kürtler ve komünistler olmak üzere radikal muhalefet çevrelerini birleştirerek Irak'ın bağımsız kimliğini ve bütünlüğünü korumayı hedef alan bir politika izlemeye başlamış, bu politikaya karşı Arapların birliğini ve Birleşik Arap Cumhuriyeti fikrini savunan devrimin ikinci adamı General Arif yönetimden uzaklaştırılmıştır. Artık yönetimde komünistlerin hakimiyeti söz konusudur.⁹⁸

Mart 1959'da bu gelişmelere ilk tepki ordudan gelmiş ve Musul'da Yarbay Şevvaf'ın başlattığı direniş hareketi, tüm Irak'a mal edilmek istenmiştir. Ancak, komünistler duruma hakim olmak ve bu olayı bir güç gösterisi şekline dönüştürmek için Musul'daki bu direnişi insanlık tarihi adına utanılacak bir şekilde bastırarak Irak

⁹⁶KÜÇÜKKARAGÖZ, İsmet, a.g.e., s.81,

⁹⁷SAATÇİ, Suphi, a.g.e., s.209,

⁹⁸SAATÇİ, Suphi, a.g.e., s.209,

topraklarında bir vahşet ve zulüm sergilemişlerdir. Musul'a yapılan müdahaleden sonra sıra Kerkük'e gelmiştir.⁹⁹

Kerkük halkının Musul direnişine yardım ettiği gibi uydurma bir gerekçeyle komünistler Kürtlerle işbirliği yaparak Kerkük'e el atmışlardır. İlk anda Kerkük'te bulunan Ordu Komutanı ve Kerküklülerin dostu Nazım Tabakçalı, Musul ayaklanmasını desteklediği gerekçesiyle kurşuna dizilmiştir. Yerine Türk düşmanı Davut el Cenabi atanmıştır. Bunu takiben Belediye Başkanlığı'na Kürt asıllı Maruf Berzenci getirilerek Kerkük Türkleri tamamen kontrol altına alınmıştır. Öte yandan Kerkük dışından getirilen yüzlerce fanatik Kürt Kerkük'e yerleştirilerek, yöre halkına yönelik bir katliam hareketinin başlatılabilmesi için tüm hazırlıklar tamamlanmıştır.

Aynı günlerde Kerkük Türkleri devrimin birinci yılını kutlama hazırlıkları içerisindeydi. Türkler yüzyıllardır vatan bildikleri bu topraklarda insanca ve kardeşçe yaşamak için çok şey bekledikleri 14 Temmuz devriminin yıldönümünü şenliklerle kutlamak için coşkulu ve sevinçlidir. Bu duygular içerisinde 14 Temmuz 1959'da Kerkük bir bayram yeri gibidir. Ancak aynı günün akşamı silah sesleri duyulmaya başlandığında ve Kerkük'te kahvehanesiyle meşhur olan Osman Hıdır'ın ayaklarına ip bağlanarak caddelerde sürüklendiği ve feci bir şekilde öldürüldüğünü bildiren ilk kara haberin gelmesiyle, Türklerin sevinci şaşkınlığa ve telaşa dönüşür.¹⁰⁰

Bu kötü haberi diğerleri takip eder. Artık Kerkük sokakları kana bulanmaktadır. Bu arada Kerkük'e giriş ve çıkışlar da yasaklanır. Eli silahlı caniler savunmasız Kerkük halkına karşı katliam hareketlerini başlatmışlardır. Kanlı olaylar Kerkük dışında da duyulur. Kerkük'e bağlı bucak ve köylerde yaşayan Türkler kardeşlerinin yardımına koşmak isteseler de askeri birliklerce engellenirler. Öyle ki Tuzhurmatu kazasındaki Türkler üç gün boyunca askeri birlikler tarafından gözetim altında tutulurlar.¹⁰¹

Arkasından Türk ileri gelenlerden birkaç bin kişi hiç sebep yokken tutuklanır. Üç gün süre ile sokağa çıkma yasağı da koyan gözü dönmüş katiller insanlık tarihine kara bir leke olarak geçen katliamlarına başlarlar. Komünistler ve Kürtler Musul'da ihtiyar, kadın, çocuk demeden yüzlerce kişiyi öldürür hatta Türklere olan kinleri nedeniyle

⁹⁹SAATÇI, Suphi, a.g.e., s.216,

¹⁰⁰KERKÜK, İzzettin, Kerkük Katliamının 4. Yıldönümü, 1963, s.60-61,

¹⁰¹YAKUPOĞLU, Enver, a.g.e., s.35,

bazı evlerdeki Kur'an-ı Kerim'i dahi çiğnerler.¹⁰² İşyerlerine götürecekleri bahanesiyle evlerinden alınan Türkler sokaklarda vahşice öldürülürler. Türk şehitlerinin cansız vücutları elektrik direklerine asılır.¹⁰³

Olaylar karşısında dünyanın hiçbir yerinden tepki gösterilmemiş; dünya kamuoyu, sessizliği ile bu katliamı adeta onaylamıştır. Katliamı yapanlar daha sonra yakalanmış, suçları mahkemelerce sabit görülerek idam cezasına mahkûm edildikleri halde büyük bir kısmı serbest bırakılmış veya cezaları infaz edilmemiştir.¹⁰⁴

Katliam sonrası bu vahşetin tarihi ortaklarından komünist Kürtler bu hizmetlerinin karşılığı olarak istek ve cüretlerini daha da artırmışlar ve Kerkük dahil Musul vilayetinin bir kısmını kapsayan muhtar bir Kürt Devleti kurulması yönünde yönetime baskılarını artırmışlardır. Elleri böyle bir fırsat geçince Ortadoğu'nun dördüncü büyük petrol kaynağı olan Kerkük'ü istemek cesaretini göstermişlerdir. Ancak bu istekleri yönetim tarafından reddedilmiş ve bunun üzerine yönetime karşı silahlı bir ayaklanma başlatmışlardır. Öte yandan, yabancı petrol şirketlerinin denetimini kısıtlama girişimleri ve Kuveyt'e yönelik tehditler İngiltere'nin ve Arap ülkelerinin Kasım yönetimine cephe almalarına yol açmıştır.

1958 darbesinin lideri General Abdülkerim Kasım'ın saltanatı sadece 5 yıl sürer. Arap Sosyalist Baas Partisi'nin Irak koluyla işbirliği yapan ordu içindeki bir grup ve birlikte iktidarı paylaştığı Abdüsselam Arif tarafından kurşuna dizildiğinde takvimler 8 Temmuz 1963'ü gösteriyordu.¹⁰⁵

2.3.4. Abdüsselam Arif Döneminde Irak Türkleri

Yapılan darbe neticesinde yönetim Baas Partisi'ne bırakılmış, Abdüsselam Arif Devlet başkanlığına getirilmiş, yasama ve yürütme yetkileri sivil ve askeri önderlerden oluşan Ulusal Devrimci Komuta Konseyi'ne verilmiştir. Başbakanlığa Albay Ahmed Hasan El-Bekr'in getirildiği bu yeni dönemde ilk iş olarak komünistlere ağır bir darbe indirilmiştir.

Etrafı Baasçılarla sarılı bir şekilde ülkeyi yönetirken, Irak'ta Nasır çizgisinde bir politika izlemek isteyen Abdüsselam Arif bu politikanın uygulanması için engel olarak

¹⁰²DEMİRCİ, Fazıl, a.g.e., s.20,

¹⁰³KERKÜK, İzzettin, Kerkük Katliamının 4. Yıldönümü, 1963, s.60,

¹⁰⁴DEMİRCİ, Fazıl, a.g.e., s.24,

¹⁰⁵TOLGAY, Ahmet, "Petrolün Laneti", Kıbrıs Gazetesi, 24 Haziran 2006,

gördüğü Baas Partisi'ni kısa sürede saf dışı bırakarak yönetimi tamamen eline geçirmiştir. Bu arada Türkler özellikle serbest bırakılmış ve Irak Türkmen Ocağı faaliyete geçmiştir. Bazı Türk ileri gelenleri Ocak İdare Heyeti ile Arif'i ziyaret ederek, uğranılan haksızlık ve zulümleri dile getirmişlerdir. Bu girişim sonuç vermiş ve 1959 Kerkük Katliamı'nı gerçekleştirenler ve suçları sabit görülen caniler cezalarını darağacında ve Kerkük'ün iki ayrı meydanında halka açık bir şekilde çekmişlerdir. Türklere karşı saldırı ve katliam hareketine giriştikleri tespit edilen Kürtler idam edilmişlerdir.¹⁰⁶

Türkler yönetimin ilgi ve desteğini görmüşler, yönetimle kurulan sağlıklı iletişim sayesinde 1966 yılına kadar rahat ve huzur içinde yaşamışlardır. Bu tarihte bir helikopter kazası sonucu ölen Abdüsselam Arif'in yerine kardeşi Abdurrahman Arif getirilmiştir. Abdurrahman Arif döneminde de Irak Türkleri huzurlu bir yaşam sürmüşlerdir.¹⁰⁷

Bu devirde ilk defa vekaleten de olsa Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı'na Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi mezunu Dr. Nizamettin Arif atanmıştır. Türkmen Kardeşlik Ocağı'nın yayın organı olan Kardeşlik Dergisi'ne eski Türkçenin yanı sıra bir de yeni Türk Alfabesiyle Türkçe kısmı ilave edilmiştir. Harf değişikliği ile ortadan kalkan kültür birliği yeniden sağlanmış ve Latin harfleri ile okuma-yazma teşvik edilmiştir. Ayrıca dergide, Türkiye'deki bazı yazar ve şairlerin eserlerine yer verilerek, Türk düşünürleri ve kültürü Irak Türklerine tanıtılmaya başlanmıştır.

Öte yandan Türkmen Kardeşlik Ocağı İdare Heyeti ve bazı ileri gelen Türkler, Türkiye'den gelen heyetler ile de özel görüşmeler yapma imkanı bulabilmişlerdir. Irak Türkleri 1963–1968 döneminde 1923'ten bu yana ilk defa kendilerine güvenerek ve vatandaşlık haklarından yararlanma imkanı bularak yaşamışlardır. Gerçi Türkçe eğitimi ve daha birçok sosyo-kültürel haklardan yoksundurlar, fakat insanca yaşamak, kısmen de olsa bir vatandaş muamelesi görmek, Türkleri o günkü şartlar altında mutlu kılmaya yetmiştir. Ancak 1968 yılında huzurlu günler devam etmeyecek ve bu dönem sona erecektir.

¹⁰⁶ÖZGÜREL, Avni, “Abbasi Başkenti Bağdat”, Radikal Gazetesi, 09.03.2003,

¹⁰⁷TOLGAY, Ahmet, a.g.m.

2.3.5. 17 Temmuz 1968 İhtilali Ve Baas Yönetiminde Irak Türkleri

Baas Arap dilinde yeniden diriliş anlamına gelmektedir. 1940 yılında Suriye’de kurulan bu hareketin teorisyenleri Ekrem Havrani ile Michel Eflak (Fransız kültürü ile yetişmiş Suriyeli Hristiyan bir öğretmen ve bu ideolojinin lideridir)’tır. Baas ideolojisi, amaç olarak Ortadoğu’da tek bir Arap devleti kurulmasını benimsemiştir. Partinin sloganı *Birlik, Özgürlük ve Sosyalizm* idi. Baas Partisi 1963 yılında Suriye’de iktidara gelmiştir. Bu tarihten beş yıl sonra 1968 yılında Irak’ta da iktidarı eline geçirmiştir. Saddam Hüseyin ve Hafız Esad, Baas akımının son temsilcileridir.¹⁰⁸

Arap milliyetçiliği ideolojisi, İngilizler tarafından, Ortadoğu’nun Osmanlı Devletinin elinden çıkarılması için kullanılmıştır. İlk defa Suriye’de ortaya çıkan Arap milliyetçiliğini sistemli bir hareket haline getiren Baas Partisidir.¹⁰⁹

Abdurrahman Arif’in sağladığı sakin ve özgür ortamı en iyi şekilde değerlendirerek bölgelerde gizlice teşkilatlanma faaliyetini tamamlayan Baas Partisi, bu gizli faaliyetlerin sürdürülmesi ve üye sayısının arttırılması için gerekli maddi kaynak sorununu zengin partililer aracılığıyla çözmüştür. Ancak partiye maddi kaynak sağlayan bu kişiler devrimin gerçekleştirilmesinden sonra ortadan kaldırılmışlardır.

Baas Partisi, 17 Temmuz 1968 günü, ordu içindeki hiziplerin desteği ile gerçekleştirdiği ihtilalle iktidarı ele geçirmiştir. Devrimi takip eden günlerde parti, iktidarını kuvvetlendirmek için muhaliflere karşı acımasız bir politika izlemeye başlamıştır. İlk iş olarak parti içi muhaliflerin tasfiyesine gidilmiş, bunların bir kısmı sürgüne gönderilirken, diğer bir kısmı tutuklanmıştır. Bu arada Irak halkına gözdağı verilmesi amacıyla, “İsrail adına casusluk yaptıkları” gibi uydurma bir gerekçeyle 51 kişiyi Bağdat’ın Kurtuluş Meydanı’nda halka açık bir şekilde asmışlardır.

Arif kabinesinden idam edilen bu 51 kişinin içerisinde Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı yapmış olan Irak Türklerinden Nizamettin Arif de vardır. Nizamettin Arif İsrail casusluğu suçlamasının yanında Türkiye Cumhuriyeti’nde faaliyet gösteren bir örgüte üye olmakla da suçlanmıştır. Bu suçlama Nizamettin Arif’in üzerinden çıkan Milli Türk Talebe Birliği hüviyetinden kaynaklanmıştır. Bu öğrenci belgesi niteliğindeki kimliği, gizli örgüt kimliği şeklinde gösteren yeni rejim, bir taşla iki kuş

¹⁰⁸“Irak” maddesi, www.wikipedia.org,

¹⁰⁹CAŞIN, Hakkı, “A.B.D.’nin Irak Harekâtı Sonrasında Ortadoğu’da Değişen Yeni Parametreler”, Jeopolitik Dergisi, yıl 2, sayı 6, Bahar 2003,

vurmayı amaçlamış ve böylece Türkiye’de okuyan Irak Türklerinin de dikkati çekilmiştir. Öte yandan Irak dışına sürgüne gönderilen eski dönem yöneticileri ve bazı tanınmış şahsiyetler büyük bir tesadüf eseri teker teker kazalara uğrayarak ölmüşlerdir.

Baas Partisi ülke içinde azınlıkları kendi safına çekmek için, “Azınlıklara kültürel haklar” başlığı altında bir paket sunulacağını açıklamıştır. Azınlıklardan gelebilecek sosyal patlamaları ve yönetim karşıtı faaliyetleri frenlemek, partiye iktidarının ilk yıllarında nefes aldirmek amaçlarına yönelik olduğu, zaman içinde ortaya çıkacak olan bu kültürel haklar paketi, 24 Ocak 1970 günü açıklanmıştır.¹¹⁰ Bu paket içinden Irak Türkleri için aşağıdaki kararlar çıkmıştır.

- (1) Irak’taki Türk bölgelerinde, ilkokullarda Türkmen dili ile öğrenim yapılacaktır.
- (2) Her türlü araç ile Türkmen dili okullarda okutulacak ve Türkmen dili ilerletilecektir.
- (3) Türkmen Eğitim Müdürlüğü, Eğitim ve Öğretim Bakanlığı’na bağlı olarak faaliyetlerini yürütecektir.
- (4) Türkmen yazar, şair ve edebiyatçılar, Türkmen Edebiyatçılar Birliği’ni kuracaklar ve bu kuruluş Irak Edebiyatçılar Birliği’ne bağlı olacaktır.
- (5) Türkmen Kültür Müdürlüğü kurulacak ve bu kuruluş Enformasyon ve Kültür Bakanlığı’na bağlanacaktır.
- (6) Haftalık bir gazete ile aylık bir dergi Türkmen dili ile çıkartılacaktır.
- (7) Kerkük’te yayın yapan televizyonda Türkmençe programların yayın süresi uzatılacaktır.¹¹¹

Bu yedi maddede dikkati çeken en önemli nokta, her maddede üzerine basılarak Türkmen dili, Türkmençe gibi kelimeler kullanılmış olmasıdır. Baas iktidarı bununla Türklere, “Siz Türk değilsiniz ve diliniz de ayrıdır” mesajını vermek istemiştir. Burada Türkmen Dili olarak isimlendirilen dil Türkçenin ta kendisidir. Aradaki fark alfabe farkıdır ve bu da yazım dilinde ortaya çıkmaktadır.

¹¹⁰DEMİRCİ, Fazıl, "21.Yüzyılda Türkmenlerin Kültürel Hakları (24 Ocak 1970)", Kerkük Dergisi, Yıl 1, Sayı 2, Ocak 1991,s.10,

¹¹¹SAATÇİ, Suphi, a.g.e. s.227–228,

Kültürel hakların yürürlüğe girmesiyle birlikte Baas Partisi Türk kültürü ve eğitimi müdürlüklerine parti yanlısı ve Irak Türkleri tarafından benimsenmeyen kişileri atamış, ancak Türk toplumunun gösterdiği tepki üzerine Türkmen Eğitim Müdürlüğü'ne atanan şahsın işine kısa bir süre sonra son verilmiştir. Öte yandan yalnız Kerkük ilinde Türkçe eğitim yapacak 200 okula ihtiyaç varken yönetim sadece 120 okulun açılmasına izin vermiştir. Fakat bu okulların ömürleri de uzun olmamıştır. Baas Partisi Irak Türklerine hizmet götürülmesi ve kültürel haklarının sağlanması yönünde faaliyette bulunuluyormuş imajı yaratmak için de, Türk bölgelerine, parti yanlısı valiler, kaymakamlar, nahiye müdürleri atamaya başlamıştır. Türk bölgelerine atanan yeni yöneticiler, Türk okullarının kapatılması için halktan imza toplamaya başlamışlardır.

Bağdat Yönetimi, 11 Mart 1970 tarihinde Kürtlerle bir anlaşmaya vararak, bunların millet meclisinde temsil edilmelerini, özerk bir Kürt bölgesinin kurulmasını, bir Kürt Cumhurbaşkanı yardımcısının tayini, milli gelirin adil biçimde paylaşılmasını ve bölgede Arapça ve Kürtçenin resmi dil olarak kabulünü kararlaştırmıştır.¹¹²

Baas Yönetimi ile Kürtler arasında varılan anlaşmaya göre, Kürt özerk bölgesinin sınırlarını tespit etmek için, plebisite başvurulması gerekiyordu. 26 Ekim 1970 tarihinde, etnik köke ve konuşulan anadile dayalı, yapılması düşünülen plebisitte esas çekişme, Türklerin yoğun olarak bulunduğu bölgelerin kaderi üzerinde oldu. Türk bölgelerinin, hangi tarafın idaresinde kalacağını tespit etmek için, Türkler taraflardan birinin yönetimini seçmek mecburiyetinde bırakıldı, öte yandan bu sayım, tercihi öğrenmek için değil, bölgedeki nüfus oranını öğrenmek için yapılacaktı. Ancak, sonuçta yönetim ya Kürtlerde ya da Baasçılarda kalacaktı. Böylece, bölgedeki Türkler kendilerini Baas-Barzani çekişmesinin ortasında bulmuşlardır.

Her iki taraf, sayımın kendi lehlerine sonuçlanmasını sağlamak amacıyla, bir takım baskı ve hilelere başvurdular. Başta Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği olmak üzere, birçok gençlik kuruluşu da yayınladıkları bildirilerde, bu durumu şiddetli bir dille kınamış ve Türklerin yalnız ve sahipsiz olmadıklarını dile getirmişlerdir. Kürtlerin, özellikle Kerkük'te giriştikleri sızma hareketleri karşısında aciz kalan Bağdat Yönetimi, plebisitin ileride bir tarihe ertelendiğini ilan etmek

¹¹²ORAN, Baskın, Kalkık Horoz - Çekiç Güç Ve Kürt Sorunu, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1995, s. 206–210,

zorunda kalmıştır.¹¹³

Baas partisi; bu girişimden bir netice alamayınca, Türk bölgelerine Arap muhtarlar tayin etmiştir. Tamamen Türklerle meskun köylere dahi Arap muhtarlar atanmıştır. Muhtarların yardımı ile bu köy ve nahiyelere Arap akını başlatılmıştır. Arap muhtarlar imza taklidi yaparak, “Türk okullarını kapatın” mazbatalarını yönetime ulaştırmaya başlamışlardır. Kültürel baskıların giderek artması nedeniyle öğrenci ve esnaftan oluşan bir grup Irak Türkü bu gelişmeleri Baas Partisi nezdinde sessiz bir şekilde protesto etmek için boykot ilan etmişlerdir. İki gün içinde tüm Türk Bölgelerine yayılan boykot eylemi karşısında yönetim şiddet uygulamaya başlamıştır. Bu baskılar sırasında Irak Türklerinden Hüseyin Ali Tuzlu dövülerek öldürülmüş ve “Tüm Irak Türklerinin akıbetinin böyle olmasını istiyorsanız boykota devam edin.” tehditleri savrulmuştur. Baskıların artması üzerine boykot sona erdirilmiştir.

Irak Türklerini kültür erozyonuna uğratmak ve Türk Kültürünü yozlaştırmak amacıyla, 24 Ocak'ta verilen hakların uygulanmasında bu amaca hizmet edecek yeni düzenlemeler getirilmiştir. Bu meyanda; Türkçe yayınlanacak gazete ve dergilerin yarısının eski Türkçe, yarısının ise Arapça çıkarılması zorunluluğu öngörülmüştür. 24 Ocak haklarının verilmesinden sadece bir yıl sonra bu hakların uygulanmasından vazgeçilerek, Irak Türklerini yok etme ve eritme politikası ciddi bir şekilde başlatılmıştır.

Irak Türkleri içinde yüzlerce edebiyatçı, şair ve yazar bulunurken Türkmen Kültür Müdürlüğü'ne, uzun yıllar Bulgaristan'da yaşayan ve Irak Komünist Partisi'nin üyesi olan Abdullatif Benderoğlu getirilmiştir. Bu şahsın Kültür Müdürü olarak atanması Türkler üzerindeki baskının arttırılması amacına hizmet etmiş ve Benderoğlu göreve geldiği ilk günlerden itibaren tam manasıyla Türk düşmanlığı yapmıştır. Aynı zamanda Yurt Gazetesi ile Birlik Dergisi'nin başyazarı ve Türkmen Edebiyatçılar Birliği'nin Başkanı olan Benderoğlu, Baas Partisi ve Yönetime yazdığı methiyeler yanında, Irak Türklerini kötüleyen yazıları ile bugüne kadar bu görevlerde kalmayı başarmıştır.

Aynı günlerde Kerkük Maarif Müdürü İzzeddin Sardar yönetime gönderdiği gizli bir yazıyla, Türk bölgelerindeki okullarda öğretmenlik yapan tüm Türk öğretmen

¹¹³ÜLGER, İrfan Kaya, "Düşman Kardeşler: KDP ve KYB", Avrasya Dosyası (Kuzey Irak Özel), Cilt 3, Sayı 1, İlkbahar 2000,s 212,

ve sanatçıları Türk bölgelerinin dışındaki Arap ve Kürt okullarına tayin ettiğini bildirdi. Bu tayinlerle, Türk okulları bir taraftan öğretmensizlik nedeniyle kapanacak diğer taraftan ise Türk öğretmenler bölgeleri dışına sürülecek ve böylece bir taşla iki kuş vurulmuş olacaktır. Yönetim ise bu faaliyeti destekleyerek Türk öğretmenlerin yerine bölgeye çok sayıda Arap öğretmenler atamıştır. Her alanda yürütülen asimilasyon politikası toplumun bütün kesimlerini etkilerken, Kerkük valiliği bir emir yayınlayarak, Türk asıllı iş adamı, çiftçi ve esnafa kredi verilmemesini karara bağlamıştır.

Üniversite mezunu Türk gençlerine, Türk bölgeleri dışında iş sahası verilmeye başlanmıştır. Buna bir örnek olarak Kerkük Petrol Şirketi (IPC)'nde çalışan Türklerin sayısını verebiliriz. 1972–1974 yılında IPC'de çalışan 10.000 kişinin sadece 400'ü Türk'tür. Bu yıllarda IPC'de çalışan mühendis ve teknik eleman statüsündeki Türkler Irak'ın güney bölgelerine tayin edilmiştir.

Bu yöntemlerle Türk nüfusu azaltmak isteyen yönetim, bu arada Kerkük ve civarındaki Arap muhtarları İstihbarat Teşkilatı'na almayı unutmamıştır. Yönetimin her türlü desteğine sahip olan muhtarlar Türk bölgelerinde ikamet etmek isteyen Araplara büyük kolaylıklar sağlamışlardır. Diğer taraftan Yönetim, Kerkük ve çevresine Arap göçünü teşvik etmek için, Araplara 15.000 Dinar para yardımıyla bulunmaya başlamış, bu yardıma ilaveten arazi alıp da çiftçilik yapmak isteyenlere de 7.000 ila 10.000 Dinar arasında teşvik kredileri verilmiştir.

Irak yönetimi bu uygulamaya ilave olarak, Türk çiftçilerinin elinden çeşitli bahanelerle almış olduğu toprakları, çok düşük fiyatlarla Araplara vermeye başlamıştır. Ve 29 Ocak 1976 tarihli 41 sayılı hükümet kararı ile tarihi Kerkük adı “El-Tamim” olarak değiştirilmiştir.¹¹⁴

Baas rejimi, Türklerin ikamet ettiği yerlere dışarıdan Arap aileleri getirerek yeni Arap yerleşim merkezlerinin kurulmasına hız vermiştir. Kerkük il sınırlarının dışındaki tarım arazileri istimlak edilerek, bu araziler Araplara verilmiştir. Bu topraklara yerleşmek isteyen Araplara diğer maddi desteğin yanı sıra 3000 Dinar bağışta bulunulmuştur. Öte yandan Türk kızları ile evlenen Araplara, teşvik ödülü olarak 10.000 Irak Dinarı verilmeye başlanmıştır. Irak istatistiklerinde Irak Türklerinde erkek

¹¹⁴SAATÇI, Suphi, a.g.e., s.208,

sayısının kadınlardan fazla olduğu gerçeği göz önüne alınırsa bu uygulama ile bölgenin Türk karakterinin bozulmasının amaçlandığı görülebilir.

Baas rejimi Türklere yönelik baskılarını her geçen gün biraz daha artırarak, Kerkük iline bağlı kaza, nahiye ve bucakları, Türk olmayan diğer vilayetlere bağlama kararı almıştır. Bir çöl kasabası görünümünde olan ve Saddam Hüseyin'in doğum yeri olması nedeniyle vilayet yapılan Tikrit'e Kerkük'ün en büyük kazası Tuzhurmatu bağlanmıştır. Oysa Tuzhurmatu Kerkük'e 75, Tikrit'e ise 130 km. mesafededir. Kerkük'ün, Kifri kazası Bakuba vilayetine, Çımcımalı'da Kürtlerle meskûn Süleymaniye'ye bağlanmıştır. Bu uygulama ile Kerkük Türkleri zorla Araplarla işbirliğine sevk edilmiştir. Irak topraklarının % 4,2'si ile Irak'ın 4. büyük vilayeti olan Kerkük bu uygulama sonunda % 2'lik oranla 14. sıraya düşmüştür.

Türklere yapılan baskılar, 23 Temmuz 1979'da Baas Partisi ve Devrim Komuta Konseyi Başkanlığına getirilen Saddam Hüseyin zamanında da artarak devam etmiştir. Bu dönemde Türklerin önde gelen isimleri, aydınlar ve halk tarafından sevilen, sayılan yüzlerce Türk, mahkemeye dahi çıkarılmadan idam edilmiştir.¹¹⁵

Türklerin, kültürel milli yapısını bozmak ve yönetmek amacına yönelik bu baskı politikası bu noktada da durmamış ve Kerkük'te gayrimenkul alım-satım işlemleri değiştirilmiştir. Türklere ait ev, dükkan ve arsa gibi yerlerin satılması yeni şartlara bağlanarak, Türklerin yalnızca satmasına izin verilmiş, almaları ise yasaklanmıştır. Böylece gayrimenkul alım-satım hakkı Türklerin elinden alınmıştır. Bu arada Türk yerleşim bölgelerinin yanında yeni semtler oluşturularak bunlara Arap adları verilmiştir. Yüzyılların yerleşim merkezi Tisin Kasabası da Baas rejiminin uygulamalarından nasibini almıştır. Yönetim görülmemiş bahanelerle tüm eski Tisin evlerini istimlak etme kararını almıştır.¹¹⁶

Tisin evlerinin yıkımı ihalesi ise, Batı Trakya başta olmak üzere Yunanistan'daki Türk kültürüne ve eserlerine karşı aynı faaliyetlerde bulunan ve bu konuda tecrübe kazanan Yunanlılara verilmiştir. Bu yıkım projesi gereğince Kerkük'ün en ücra köşelerine kadar girilmiş ve 2000 ev ile birlikte tarihi Muhammed Camii de yıktırılmıştır. Bu camiın yıkım sebebi ise, Kerkük Türk mimarisinden arta kalan tek örnek olmasıdır. Kerkük'ün milli karakterini değiştirmek için yürütülen bu projeler

¹¹⁵ATALAR,Mehmet,İrak Türkleri(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi),İ.Ü.S.B.E.,İstanbul,1976,s.48,

¹¹⁶SAATÇI,Suphi,a.g.e.,s.208,

Irak'lı yetkilileri tatmin etmemiş olmalı ki, Yönetimin 20 Ekim 1981 tarihinde aldığı 1391 sayılı kararı ile Irak'ın güneyindeki Amara vilayetinde 20.000 ev yaptırılması ve Türk asıllı ailelerin Kerkük'ten bu bölgeye göç ettirilmesi planlanmıştır.¹¹⁷

Ancak bu arada İran ile Irak arasındaki savaş, Irak aleyhine seyir göstermeye başlayınca, Basra kentinden savaş nedeniyle göç eden Araplar, Amara'da Türkler için yaptırılan bu evlere yerleştirilmek zorunda kalınmıştır. İran-Irak savaşının tüm olumsuz yönlerini en çok yaşayan Türk toplumuna savaşın tek faydası da bu olmuştur. Böylece Türk azınlığı yurdundan etmek isteyenler başarı gösterememiştir. Ancak Türklerin Irak'ın güney vilayetlerine toplu olarak sürülmesi planı bir süre için ertelenmişse de, yine de geçerliliğini korumaktaydı.

2.3.6. 1980 Sonrası Irak Türkleri

1980'den sonra Türkler, en sıkıntı dönemlerini yaşadılar, Irak Yönetimi Türkleri asimile etmek ve yaşadıkları bölgeleri Araplaştırmak için 1980'den sonra çeşitli yollara başvurmuştur. İran-Irak Savaşı sırasında baskılar daha da yoğunlaşmış; Türkler cephede ön saflara sürüldükleri gibi liderlerinin idamlarına da çeşitli bahanelerle devam edilmiştir. Yine bu dönemde askeri tesislerin kurulacağı ileri sürülerek Türk köyleri boşaltılmış; Kerkük'te de otoyol, tren istasyonu vb. yapılacağı bahanesiyle çok sayıda Türk'ün evi elinden alınmıştır. 1985 yılının Kasım ayında sokağa çıkma yasağı konularak askeri güçler tarafından bütün Türk bölgelerini kapsayan geniş çaplı bir arama tarama operasyonu gerçekleştirilmiş; bu operasyon sırasında çok sayıda Türk tutuklanmış; bazılarının evleri yıkılmış; iş yerleri yağmalanmıştır. Bağdat yönetimi, 12 Ekim 1987 tarihinde bir nüfus sayımı yapılacağını ilan etmiştir. Bu karar sürgünde bulunan Türkler tarafından büyük bir tepkiyle karşılanmıştır. Nüfus sayımının yapıldığı gün Ankara'da bir miting düzenlenerek Türk kamuoyu ve hükümetinin konuya olan duyarlılığı gündeme getirilmiştir. 1988'de Musul bölgesinde yer alan Telafer'de aralarında hamile bir kadının da bulunduğu çok sayıda Türk ve daha sonra da Selimiye'de Şahkulu ailesinden altı kişi idam edilmiştir. 1989 yılında Ortakol denilen bölgedeki Haraba, Gökçeli, Bazvaya ve Karatepe köyleri boşaltılarak sakinleri ülkenin Kuzey bölgelerine dağıtılmıştır.

Irak'ın İran ile giriştiği savaş, Türk Toplumu'nun sorunları daha da artmıştır.

¹¹⁷KUL, Mehmet, "Kerkük Artık Yok", Türk Dünyası, Ocak 1976, s.39-40,

1980 yılının Temmuz ve Ağustos aylarında 13 Türkün idam edilmesi Demirel Hükümeti'nin çok fazla tepkisini çekmiştir. Hükümet yetkilileri, 14 Temmuz 1980'de Irak Büyükelçiliğinde verilen Irak'ın milli gününü Kutlama törenlerine katılmadıkları gibi, 31 Temmuz 1980 tarihinde de Türkiye'nin Bağdat Büyükelçisi geri çağırılmıştır. Irak, Türkiye'den yöneltilen eleştirilere cevap vermemesi üzerine bu olaylardan kısa bir süre sonra, 22 Eylül 1980 tarihinde, Irak birliklerinin İran sınırlarını geçmesiyle başlayan İran-Irak Savaşı, iki ülke arasındaki gerginliğin artmasını önlemiştir.

İran-Irak savaşı süresince Türk bölgelerine Arapların yerleştirilmesine devam edilmiş ve bu amaçla, 1984 ve 1986 yıllarında Devrim Komuta Konseyi'nin almış olduğu karar ile nüfus kütüğünü Kerkük'e nakleden ve burada yerleşen Araplara 10.000 Irak Dinarı, bedava arsalar verilmiş, Türk kızları ile evlenen Arapların, işyeri açmak isteyenlerine kredi verilmiş, bir kısmı da Kerkük'te petrol şirketinde istihdam edilmişlerdir.

Irak Türklerinin tanınmış liderleri 1980 yılının başında idam edilmiştir. Bunlar, Türkmen Kardeşlik Ocağı'nın uzun yıllar başkanlığını yapmış Emekli Albay Abdullah Abdurrahman ve Bağdat Üniversitesi'nde öğretim üyesi olan Doç. Dr. Necdet Koçaktır. Ayrıca Abdullah Abdurrahman'ın yakın çalışma arkadaşı Dr. Rıza Demirci ve Müteahhit Adil Şerif de tutuklanmışlar ve bir süre sonra 16 Ocak 1980 tarihinde de idam edilmişlerdir.¹¹⁸

Türk Hükümeti, diplomatik kanallar vasıtasıyla infazları durdurmaya çalıştıysa da bunda başarılı olamamıştır. Hükümler icra edildikten sonra, Türk basını konuyu ele alarak Irak'ın tutumunu eleştirmeye başlamış; fakat Türk Dışişleri Bakanı Hayrettin Erkmen, "Bir başka devletin ceza hukukunun yürütülmesine müdahale etmek, uluslararası hukuka aykırıdır." diyerek, Türkiye'yi olaydan uzaklaştırmaya çalışmıştır.

İran-Irak Savaşı sırasında da, öncesinde de Türkler, daima Irak yönetimine sadık kalmışlardır. Kürtlerin aksine, vatanlarını savunmak için Irak birlikleri ile birlikte savaşmışlardır. Ne Irak'tan ayrılıp bağımsız bir devlet kurma teşebbüsüne kalkışmışlar ne de Türkiye ile birleşmek amacı gütmüşlerdir. Buna rağmen, Irak Hükümeti'nin

¹¹⁸NAKİP, Mahir, "Türkiye, Irak Türklerinin Meselelerine Nasıl Bakmalı?" (Misak-ı Milli ve Türk Dış Politikasında Musul, Kerkük ve Erbil Sempozyumu), Konya, AAM, 1997, s. 35,

haksız davranışlarına maruz kalmışlardır.¹¹⁹

Bağdat Yönetimi, İran-Irak Savaşı sebebiyle, özellikle Türk Şii kesimi üzerinde ağır baskılar uygulamaya başlamıştı. 1981 yılı İçinde Tuzhurmatu, Beşir ve Tisin bölgelerinde yeni idamlar gerçekleştirilmiştir. Baas Yönetimi idamlarla yetinmemiş başka çeşitli politikalar uygulamıştır. Saddam liderliğindeki Baas Partisi'nin 1971 'deki Milli Kurultayı'nda almış olduğu Türklerin yerleşim merkezi olan Kerkük ili ve civarını Araplaştırma politikası kararı o tarihten itibaren, Körfez Savaşları'na rağmen planlı bir şekilde uygulanmıştır. Türklere ait her türlü gayrimenkuller istimlak edilerek güney illerden getirilen Araplara karşılıksız teşvik kredileriyle verilmiştir. Türklere, Türk bölgelerine gayrimenkul ve ticari araç alım yasağı getirilmiş ve satışların sadece Arapça yapılmasına müsaade edilmiştir.¹²⁰

İran-Irak Savaşı sürecinde, Musul'un geleceği konusunda birtakım teoriler ortaya atılarak, Türkiye'nin Irak ve diğer ilgililerle anlaşp, Musul'a müdahale etmesini öngören yazılar yazıldı. Böylelikle Türk basını ilk kez, Musul konusunda Türkiye'nin eski iddialarına atıf yapmaya başladı. Basın, Türkiye'nin Irak'a girmesi gerektiğini ve hatta Irak Hükümeti'nin daha fazla korumayacağı gerekçesiyle, Kürt isyancılardan petrol boru hattını korumak için, petrol bölgelerini de ele geçirebileceğini yazmaya başladı. Özal'da bu konuda bir demeç vererek, "Türkiye'nin Musul ve Kerkük üzerinde herhangi bir plana sahip olduğu konusundaki iddiaları reddederken, yine de Ankara'nın güvenliği tehdit edilirse, çok aktif bir politika takip edeceğine işaret etmişti". Bu düşüncesiyle Özal, Musul ve Kerkük'ün geri talep edilebileceğini bildirmiş oluyordu. Bu tür açıklamalar ve basında çıkan yazılarla 1980'li yılların ortalarında Ankara ve Bağdat 1920'lerde yoğun bir ihtilaftan sonra kabul edilen sınır ile ilgili tartışmalara yeniden dönmüş oldular.¹²¹

Türkiye'de konu ile ilgili tartışmalar savaşın son zamanlarında, İran'ın 1988 Mart ayında Halepçe kasabasını ele geçirmesiyle daha da yoğunluk kazandı. Halepçe'nin İran tarafından ele geçirilmesi, bu ülkenin amaçları konusunda Türkiye'nin endişelerini artırdı. Çünkü İran, bu kasabayı ele geçirince, stratejik öneme

¹¹⁹SAATÇI, Suphi, "Irak Türklerinin Varlığını Yaşatma Mücadelesi Tarihinden Çizgiler", (Türkiye Dışındaki Türk Milliyetçiliği Konulu Tebliğler) Ankara, Türk Ocakları Yayını, (Yayına Hazırlayan Yücel Hacaloğlu), Nisan 1994, s.60,

¹²⁰ÇİÇEK, Mustafa, "İkinci Körfez Savaşı Sonrasında Irak'ın Yeniden Yapılandırılması Sürecinde Türkiye'nin İzlediği Politika ve Bu Politikanın Türkmenlere Etkileri" adlı tez, KHA, Mart 2005, s. 4-32,

¹²¹ÇİÇEK, Mustafa, a.g.t., s. 4-33,

sahip Derbendikan Barajı ve Kerkük'e çok yaklaşmış olmaktaydı. Bu nedenle Türk kamuoyunda, İran'ın Kerkük'ü ele geçirirken, burada Irak Kürtlerine özerk bir bölge kurdurtabileceği şeklinde tartışmalara neden oldu. Türk basını, İran'ın Kerkük'ü ele geçirmesi durumunda, Türkiye'nin savaşta takındığı tarafsızlık politikasını bırakmak zorunda kalacağını yazarken, Doğru Yol Partisi lideri Süleyman Demirel, İran'ın bu ilerlemesi karşısında Türkiye'nin Musul ve Kerkük'ün statüsündeki bir değişikliğe tahammül edemeyeceğini söylemiştir.¹²²

2.3.7. 1990 Sonrası Irak ve Türklerin Durumu

Irak, İran ile savaş sona ermesine rağmen silahlanmayı sürdürmüş, BM'in tüm uyarılarına kayıtsız kalarak kimyasal silahların üretimine devam etmişti. Bu silahların ham maddesinin sağlanması ve üretim tesislerinin kurulmasında ise Almanya'dan büyük destek alıyordu. Bir anlamda Batı, yıllar sonra uğraşmak zorunda kalacağı sorunu, kendi elleriyle yaratmış oluyordu. 1990 yılında Saddam'ın elinde bulundurduğu silahlar dikkat çekici boyutlara ulaşmış durumdaydı. Ancak bu durumun sebebinin, Irak'ın İran'la yapmış olduğu savaştan alınan bir ders olduğu sanılıyor ve Saddam'ın yeni bir saldırıya geçeceği düşünülüyordu. Oysa Irak, körfeze çıkışını kolaylaştırma planları yapmakla meşguldü. Kuveyt'e ait olan Varbah ve Bubiyan adaları daha önceki yıllarda da Saddam'a cazip gelmişti. Hatta 1981 yılında Saddam, bu iki adanın yarısının 99 yıllığına Irak'a kiralanmasını önermişti. Kuveyt tarafından reddedilen bu teklif karşılığında ise; Irak, Kuveyt'in sınırlarını tanıyacağını taahhüt etmişti.¹²³

Irak, Kuveyt sınırına askeri güçlerini konuşlandırmaya başlamıştı. 2 Ağustos 1990'da, Irak askerlerinin Kuveyt topraklarına girmeye başlaması üzerine; Kuveyt Emiri Cabir El-Sabah ve ailesi kaçmak zorunda kalmış ve Suudi Arabistan'a sığınmışlardı. Irak'ın Kuveyt'i ilhakı BM gündemine bomba gibi düşmüş, BM Güvenlik Konseyi bu konuda aldıkları bağlayıcı kararları Irak'a iletmişti. Tüm uyarılara kulaklarını tıkamış olan Saddam ise Kuveyt topraklarından çekilmemekte ısrarlıydı.¹²⁴

Irak'ın, Kuveyt topraklarından çıkmamakta kararlı davranması üzerine BM

¹²²ÇİÇEK, Mustafa, a.g.t., s. 4-34,

¹²³KÜÇÜKKARAGÖZ, İsmet, a.g.e, s. 107,

¹²⁴ÇOBANOĞLU, Macit. A.g.e., s.147,

kararıyla; 1991 yılı 13–14 Ocak gecesi Müttefik Kuvvetleri Irak’a saldırıya geçti. Bir ay kadar süren bu saldırılar sonrasında, Irak oldukça zor duruma düştü. Her türlü iletişim, su, elektrik altyapısı felce uğrayan ülkede, halk panik halindeydi. Bu süreçte askeri gücü iyice azalan Saddam, ordusunu Kuveyt’ten çekerek Müttefik Kuvvetlere teslim olmak zorunda kalmıştı. Ancak Irak’ın sıkıntıları savaşın sona ermesiyle bitmemişti. Çünkü BM tarafından ağır tazminat ödemek zorunda bırakılmış, uygulanan ambargo nedeniyle de ülkedeki kriz son haddine ulaşmıştı. Aslında Saddam’ın hatalarının faturasını, yönetimden çok sivil halk ödemekteydi. Bu nedenle ülkenin çeşitli kesimlerinde ayaklanmalar olmuş; kuzeyde Kürtler güneyde Şiiler olaylar çıkarmışlardı.¹²⁵

Daha sonra meydana gelen gelişmeler tarihe Altunköprü Katliamı olarak geçecek olaylara sebebiyet vermiştir. 28 Mart 1991 yılında, Altunköprü’de 87 Türkün kurşuna dizilerek şehit edilmeleri, Körfez krizindeki hengameden dolayı yeteri ölçüde dikkat bile çekmemiştir.¹²⁶

Irak hükümetinin Kürtleri bastırması için yolladığı askeri güçler 26 Mart’ta önce Türklerin yaşadığı ilçelerden, Tuzhurmatu’ya daha sonra Tazehurmatu’ya ulaşarak buralarda birçok masum Türkü katlettiler. Irak hükümeti savaşta uğradığı hezimetin acısını Türklerden çıkarıyor gibiydi. Saddam’ın askerlerinin Kerkük’e doğru geldiğini duyan Kürtler şehri terk ettiler. Aynı gün (26 Mart) Saddam’ın askeri güçleri Kerkük’ü top ateşine tuttu, sivil halkı rasgele öldürmeye başladı. Ordunun bir kısmı kentteki Türkleri katletmeyi sürdürürken; diğer kısmı ise, Altunköprü ve Erbil’e doğru kaçmaya çalışan Türkleri izliyordu. Karadan ve zaman zaman helikopterlerin katılımıyla havadan da süren bu takip, Türkleri oldukça zor bir durumda bırakmış; birçok masum insan bu yollarda can vermişti.¹²⁷

Irak ordu ve istihbarat birimleri, 31 Ağustos günü, Erbil’e girerek, Türk, Arap, Asuri ve bazı Kürt gruplara karşı geniş çaplı askeri operasyonlara girişmişti. Bu operasyonlar sonucunda, Türkmen Cephesi ve Siyasi Parti Büroları tahribat ve yağmalamaya maruz kalırken, ele geçirilen Türkmen Siyasi Partileri’nin önde gelenleri

¹²⁵SAATÇİ, Suphi, a.g.e., s.248-249,

¹²⁶ASLAN, Muzaffer, "Irak Milli Türkmen Partisinin Görüşleri", Avrasya Dosyası (Kuzey Irak Özel), İlkbahar 1996, Cilt 3, Sayı 1. s. 219,

¹²⁷KÖPRÜLÜ, Ziyat, "VIII. Yıldönümünde Altunköprü Katliamı", Türkmeneli'nden Notlar, Yıl:1, Sayı:2, Ankara,

toplu halde Bağdat'a götürülmüş, bazıları zindana kapatılmış, bazıları da idam sehpalarında can vermişti.¹²⁸

Katliam sürerken Erbil'deki Türk halk ise büyük bir panik yaşamaktaydı. Saddam'ın askerleri önce tank ve toplarla kenti ateşe tutmuştu. Daha sonra ise Türklerin evlerini basarak sivil halkı toplayıp götürmüşler, Türk bürolarındaki akıncıları ise hiç ateş açmadıkları halde şehit etmişlerdi.¹²⁹

II. Körfez Savaşı'ndan sonra alım-satım ve ticaret yapmak isteyen Türkler, mahkemeden alacakları kararla, kendilerini nüfusta Arap kökenli olarak tescil ettirmek zorunda bırakılmış, kendini Arap yazdırmayanlar ise sürgün edilmişlerdir. Bu tarz haksız uygulamalar yüzünden, ticaret yapmak amacı ile herhangi bir dükkanı kiralama hakkının sadece Araplara tanınması, Türkleri o yerleri ancak Araplar adına kiralamaya sevk etmiştir. Devlet dairelerinde iş takibinde bile Türkler kapı dışı edilmiş ve en basit resmi işlemlerde ancak rüşvet karşılığında işlerini tamamlayabilmişlerdir. Baas Partisi'nin devlet politikası haline getirdiği, bu tür politikaları sonucunda Irak'ta yaşamak, Türkler için adeta imkansız hale gelmiştir. Kendi dilinde eğitim yapmak yerine Kürtçe kullanılması dikte edilmiş, Türkiye'de kurs gören, Türk okullarındaki öğretmenlerin tayinleri başka okullara yapılmış, yerlerine Türkçe bilmeyen veya bu alanda eğitim görmeyenler tayin edilmiştir.¹³⁰

O dönemde Irak Türklerinin bu haksız davranışlara maruz kalmasında Türkiye'nin politik ihmalinin etkisi büyüktür. Türkiye'nin böyle bir ihmalinin iki sebeple kaynaklandığını söyleyebiliriz: Bağdat rejimi ile iş yapabilmek için olumlu havayı bozmamak ve PKK ile mücadelede daha etkili olabilmek.

“Türkiye, Irak'ta bir rejim değişikliğinin, Irak'ın içyapısında meydana getirmesi muhtemel değişikliklerden Türkiye hesabına duyulan korku nedeniyle, Saddam rejiminin ayakta kalmasından, hatta mümkünse 1990 yılındaki konumunu elde etmesinden yana olduğunu her fırsatta açıklamıştır. Çünkü Saddam'ın yıkılması, Irak'ta harita değişikliğine varmazsa bile, Kürtlerin “Merkezi Yönetim” de daha fazla söz sahibi olmalarının kesinleşeceği yeni bir yapı getirecektir. Bu yapının bir “Federal

¹²⁸YAYÇILI, Mustafa Kemal, 31 Ağustos 1996 ve 10 Ağustos 1998 Olayları Hakkında Açıklama, Türkmeneli'nden Notlar, Yıl:1, Sayı:3, Ankara Eylül 1999 s.7,

¹²⁹DİLEK, Bahadır Selim, a.g.e., s.4,

¹³⁰ÖZMEN, Hasan, Irak ve Türkmen Dosyası, Türkmeneli İşbirliği ve Kültür Vakfı Yay., Kasım 1999, s.17,

Irak” olması ihtimali de mevcuttur. Türkiye, “siyasi planda” değişmeye direndiğinden, Irak’taki değişiklik ihtimali karşısında tedirginliğe kapılmıştır. Türkiye, Irak’ın komşusu bir bölge ülkesi olarak, bu “kaçınılmaz sonu” eli kolu bağlı bir şekilde izlemiştir. Bu yüzden Ankara, Türkiye’nin Irak’ın geleceğinde vicdani sorumluluğunu taşıması gereken Türkmenlerin, korunaksız kalmasına yol açmıştır.”¹³¹

Tüm bu yaşananlardan sonra A.B.D., 11 Eylül terörist saldırılarını ve Saddam Hüseyin’in elinde kimyasal silah bulunduğunu iddia ederek BM’nin onayını almadan 19 Mart 2003 günü koalisyon güçleriyle birlikte Irak’ı işgal etti. A.B.D.’nin Irak’ta bulunduğu süre içerisinde Irak Türkleri, Kürtlerin ve Amerikalıların ağır muamelelerine ve cinayetlerine boyun eğmek zorunda kalmışlardır.

Saddam Hüseyin’in yakalanmasından sonra A.B.D. Irak’ın yeniden yapılanması çalışmalarına başlamıştır. Bu kapsamda 31 Aralık 2005 tarihine kadar görev yapacak geçici parlamentoyu ve hükümeti seçmek üzere seçim yapılmasına karar verilmiştir.

Yazılı hiçbir kuralın olmadığı, kanlı şiddetin giderek tırmandığı, seçimlerin nasıl yapılacağı, seçim sandıklarının ve seçmenlerin güvenliklerinin nasıl sağlanacağı konusunda şüphelerin var olduğu bir ortamda sadece anayasayı hazırlayacak ve iktidarı geçici yönetimden devralacak 275 üyeli meclisi belirlemek amacıyla 30 Ocak 2005 seçimleri yapılmıştır.

Seçimler, muhakkak ki Irak’ın demokratikleşmesi yolunda önemli bir adımdır. Ancak hile ve usulsüzlüklerin gölgesinde yapılan seçimler, Irak’ın demokratikleşmesini sağlamadığı gibi etnik ve mezhepsel sorunları da tetiklemiştir. Türkler, Irak Bağımsız Seçim Komisyonu’na 31 Ocak günü itiraz başvurusunda bulunmuş, Kerkük, Musul, Selahaddin ve Erbil’de yasal olmayan birçok oy merkezinin Kürtler için özel olarak kurulduğunu, aynı zamanda Uluslararası Göç Örgütü’nün (IOM-International Organization for Migration), Irak seçimleri için hazırladığı yurt dışı tanıtım kitapçıklarında, seçimlere katılan Irak Türkmen Cephesi’nin amblemine yer verilmediğini belirtmişlerdir. ITC Türkiye Temsilcisi Ahmet Muratlı, bu konu ile ilgili açıklamasında yurt dışında yaşayan Irak vatandaşlarının bilgilendirilmesi için Ürdün’de basılan ve seçime katılan 111 kuruluşun adı, amblemi ve adaylarının yer aldığı tanıtım kitapçıklarında, Irak Türkmen

¹³¹ÇANDAR, Cengiz, "Irak Halkı ve Türkmenler", Sabah Gazetesi, 20 Aralık 1998,

Cephesi'nin amblemine yer verilmediği, IOM'un Türkiye'de dağıttığı kitapçıklar da ise bu kusurun, Irak Türkmen Cephesi'ni gösteren bir etiket iliştilerle kapatılmaya çalışıldığını ifade etmiştir.¹³²

Aynı zamanda Sünnilerin yaşadığı bölgelerde sandıkların son saatlerde yerleştirildiği, örneğin, Havice'de oy pusulalarının hem çok az sayıda, hem de gecikerek getirildiği, seçmenlerin sadece iki saatlik bir sürede oy kullanmaya mecbur kılındığı, bu nedenle 92.000 seçmenden sadece 20.000'in oy kullanabildiği iddia edilmiştir. Bağımsız Seçim Komisyonu da çoğunluğu Sünni olan on binlerce seçmenin Bağdat, Basra ve Necefte oy pusulası ve merkezlerin yetersizliğinden dolayı oy kullanamadığını açıklamıştır.¹³³

Kerkük'ün bir mahallesi olan Rahi-mava'da 24 Ocak 2005 günü kayıtlı seçmen sayısı 21.000 iken, seçimlerin yapıldığı gün oy kullananlar 76 bin 149'a çıkmıştır. Azadi mahallesinde de seçmen sayısı 31 bin iken, oy kullananların sayısı 90 bin 648'e yükselmiştir. Seçmen sayısının artması, Azadi'de kurulan seçim merkezlerine 35, Rahi-mava'da 27 usulsüz seçim merkezi ilavesine neden olmuştur. Türklerin yoğunlukla yaşadıkları bölgelere ise yetersiz oy pusulaları gönderilerek ve nüfusa oranla az seçim merkezi açılarak, seçmenlerin oy kullanma hakları engellenmiştir. Örneğin, nüfusun tamamını Türklerin oluşturduğu 400 bin nüfuslu Telafer'de sadece 2 seçim merkezi açılmıştır. Musul'un doğusundaki ve Tuzhurmatu'daki köy ve bucaklara ya sandık konulmamış, ya da seçim sandıkları kurulan yerlere yetersiz oy pusulaları gönderilmiştir.¹³⁴

Kürtlerin yaşadığı bölgelerde ise seçim merkezlerinin erken açıldığı, geç kapatıldığı iddia edilmiştir. Seçimden bir gün önce Kerkük'te izinsiz seçim merkezleri açılmış, dışarıdan bu bölgeye getirilen Kürtlerin oy kullanması sağlanmıştır. Şehirlerarası seyahatler yasaklanmasına rağmen Kerkük-Süleymaniye, Kerkük-Erbil arası yollar açık tutulmuş, binlerce Kürt Kerkük'e getirilip oy kullandırılmıştır. Seçimlerde yasal olmayan seçmen kayıtları yapılmış, 18 yaşından küçüklere ve ölmüş insanların yerine oy atılmıştır. Bazı seçmenlerin parmaklarına boya sürülmeyerek birden fazla yerde oy kullanmalarına izin verilmiştir. Kısaca, seçimde düzensizlikler,

¹³²UZUN, S.Özüm; DERSAN, Duygu, "Yeniden Yapılanan Irak'ta Türkmenler", Kırmızı Çizgi Dergisi, Şubat 2005,

¹³³UZUN, S.Özüm; DERSAN, Duygu, a.g.m.,

¹³⁴UZUN, S.Özüm; DERSAN, Duygu, a.g.m.,

fiziksel şiddet, seçim görevlilerine karşı öfke, ayrımcılık ve oy sandıklarına hile karıştırılması gibi olaylar gerçekleşmiştir. Seçimlerden sonra, Irak Bağımsız Seçim Komisyonu bazı aksaklıklar olmasına rağmen seçimlerin kurallara uygun ve adil olarak gerçekleştiğini, ancak şikayetlerin ele alınması için üç avukattan oluşan bir komite oluşturulacağını açıklamıştır. Irak Bağımsız Seçim Komisyonu yapılan incelemeler sonucunda Musul ve Kerkük'teki seçimlerde hile ve usulsüzlük tespit edildiğini ifade etmiş olsa da usulsüzlük iddialarının, seçimin bazı bölgelerde yeniden yapılmasına yol açacak kadar büyük olmadığını ifade ederek, hile ve usulsüzlükler göz ardı edilmiştir.¹³⁵

30 Ocak 2005 tarihinde usulsüzce gerçekleştirilen seçim sonuçlarında aldıkları düşük oy oranlarıyla oluşturulan ulusal parlamento, anayasa komisyonu ve önemli devlet görevlerinde nüfuslarıyla orantılı olarak temsil hakkı bulamayan Türkler, Irak'ın yapılandırılma sürecinin dışında bırakılmaya çalışılmaktadırlar. Irak'ta istikrarlı bir siyasi yapının gerçekleştirilmesi için, ülkenin üçüncü kurucu unsuru olan Türklerin siyasi sisteme dahil edilmesi son derece önemlidir. Aksi takdirde, Türklere yönelik sürdürülen bilinçli asimilasyon politikaları hızla işlemeye devam edecek ve Türklerin Irak'ın siyasi, ekonomik ve kültürel hayatından tamamıyla dışlanma olasılığı gündeme gelebilecektir.¹³⁶

30 Ocak seçim sonuçlarında Birleşik Irak İttifakı 4.075.295, Kürt İttifakı 2.175.551, Başbakan İyad Allavi'nin önderliğindeki Irak listesi 1.168.943 oy almıştır. Irak Türkmen Cephesi (ITC) ise 93.480 oy alarak, Ulusal Meclis'e 3 milletvekili gönderebilmiştir. Diğer listelerden de meclise 6 Türk milletvekili girmiştir. Beklendiği gibi seçimlerden Şiiler ve Kürtler galip çıkmıştır. Ancak Irak nüfusunun yüzde 60'ını oluşturan, Sünni ve laik kesimler tarafından da desteklenen Şiiler yüzde 48 oy alırken, yüzde 15-16'lık bir orana sahip olan Kürtlerin aldığı yüzde 27'lik oy oranı anlaşılabilir değildir. Gelişmeler dikkate alındığında, nüfusun yüzde 60'ını oluşturan Şiilerin, parlamentonun yüzde 50'sini oluşturamayarak koalisyonla muhtaç bırakılmaları, endişelere neden olmuştur.¹³⁷

Seçim sonuçları Ankara'yı da kızdırmış, Başbakan Tayip Erdoğan seçim

¹³⁵UZUN, S.Özüm; DERSAN, Duygu, a.g.m.,

¹³⁶UZUN, S.Özüm; DERSAN, Duygu, a.g.m.,

¹³⁷UZUN, S.Özüm; DERSAN, Duygu, a.g.m.,

sonuçlarıyla ilgili olarak şunları söylemiştir: “ Türkmen kardeşlerimiz umduğumuz ilgiyi gösteremedi. Ya organize olamadılar ya da baskı altında kaldılar”. Türkmen Cephesi’nin de bu işi beklendiği gibi götüremediğini belirterek, “O kadar bağırdılar, çağırdılar ama liderler oturdukları yerde kaldılar. Halkı sandığa taşıyamadılar” demiştir.¹³⁸

Irak Kürdistan Yurtseverler Birliği (IKYB) lideri Celal Talabani, CNN televizyonunda katıldığı bir programda, Irak seçimlerini değerlendirmiş ve “Bugün tarihi bir gün. Çok memnunuz. Cesur Amerikan askerlerine teşekkürler” demiştir. Talabani, Selahattin kentinde Irak Kürdistan Demokrat Parti (IKDP) lideri Mesut Barzani ile görüştüktan sonraki basın toplantısında, “Demokratik Kürt listesinin başbakan ya da devlet başkanı adayiyım” demiş; Irak Kürdistan Demokratik Partisi(IKDP) lideri Barzani ise, Süleymaniye, Erbil ve Dohuk’tan oluşan özerk Kürdistan bölgesinin başkanlığına aday olduğunu açıklamıştır. “Barzani’nin Kürt bölgesi başkanlığına adaylığını takdim ettik” diyen Talabani, Barzani’nin yeğeni Neçirvan Barzani’nin de, yerel hükümeti kurmakla görevlendirileceğini söylemiştir.¹³⁹

Beklenen sonuç olarak IKYB Lideri Celal Talabani Cumhurbaşkanlığına; Şii İbrahim Caferi başbakanlığa; A.B.D. Başkanı Bush’un başkan diye hitap ettiği IKDP lideri Mesut Barzani ise Irak Kürdistan Bölgesi Başkanlığı’na getirildi.

Kalıcı hükümetin kurulması için 15 Aralık 2005’te ikinci seçimler yapılmış, ancak bu seçimlerden sonra da kurulan hükümette Irak Türkleri yeteri kadar söz sahibi olamamışlardır.

Irak devleti kuruluşundan bugüne kadar, Türklere Araplaştırma siyaseti uygulamaktadır. Türklerin yaşadığı 18 şehir ile binlerce kasaba ve köyde, Türkçe eğitim yapan tek okul yoktur. Türkçe eğitim yasaklanmıştır. Eski Kraliyet Anayasası’nın 14. Maddesi; Türklerin ana dili ile öğretim yapmalarına izin verdiği ve Türkleri azınlık olarak kabul ettiği halde, hiçbir zaman uygulanmamıştır.

Irak yönetiminin, çocukları Arapça öğretime zorlamasının amacı Türkleri asimile etmektir. Üniversiteyi bitiren veya memur olanların tayinleri, Türklerin yaşadığı yerlere uzak olan Arap bölgelerine yapılır. Eşi de memur olanlar ayrı ayrı

¹³⁸Hürriyet Gazetesi, 16.02.2005,

¹³⁹AYIŞIĞI, Metin, a.g.m., 12.03.2005,

yerlere tayin edilerek, istifa etmesi veya ailenin parçalanması hedeflenir. Askeri okullara Türk çocuğunun girmesi çok zordur. Ancak yönetime güven telkin edenler girebilir.

Arapların, Türk bölgelerine yerleşmeleri teşvik edilmekte ve devlet tarafından yardım yapılmaktadır. Arap kızı ile evlenmek isteyen bir Türk genci, yönetimden izin almak zorundadır. Türklerden kız almak isteyen Araplara ise yardım yapılmaktadır.

Tüm bu asimilasyon çabalarına rağmen Irak Türkleri, Türkiye'yi anavatan olarak kabul ederler ve anavatana çok bağlıdırlar. Misak-ı Milli sınırlarımız içinde kalan bölge, Lozan Antlaşması ile Irak'a terk edildiğinden beri, Irak Türklerinin, Türkiye'ye karşı muhabbeti eksilmemiştir. Evleri başta Atatürk olmak üzere, Türk büyüklerinin resmi ile doludur.

Ulu önder Atatürk, Misak-ı Milli'nin hudutları içinde bulunan Musul ve Kerkük davasıyla yakından ilgilenmekteydi. Zulme ve katliama uğrayan Irak Türklerinin haklarını sorguluyor hatta Kerkük ve Musul eyaletinin Türkiye'ye katılmasını kuvvetle istiyordu.

Mustafa Kemal, bizzat Kerkük'ün sevilen ve tanınmış ailelerinden “**Acemi Sadun Paşa**” ve Cebbarilerle doğrudan doğruya irtibat halindeydi. Kerkük kalesinde tekke ve mescitleri de bulunan Seyyid Muhammet Cebbari, bölgenin bağımsızlığı ve halkın hürriyeti için yıllardır yoğun bir şekilde çalışıyordu.

Mustafa Kemal'in niyeti ve Türkmeneli hakkındaki düşünceleri 1 Ağustos 1925 tarihinde Kerkük Kalesinde yaşayan Seyyid Muhammet Cebbari'ye yazdığı mektup'ta ortaya çıkmaktadır:

“...Muhterem Mücahit ve akrabalarına...

Memleketin ayrılmaz bir parçası olan Musul'un ahalisinin yakında kurtulacağına inanç ve güvenim tamdır. Çabalarınızda kararlı olmanızı, gelecekteki selamet ve saadetiniz adına hamiyetinize terk eylerim. Türkiye hükümetinin aidiyeti hasebiyle yakın gelecekte asla ümit kesmeyerek zulme karşı yüksek bir mücadele ruhuyla, aydınlık bir istikbal temini için, din kardeşlerimizin huzur ve saadeti için kıymettardır. Kurtuluş günleri yakındır. Kurtuluş günlerinin doğmasını sabırla bekleyiniz. Cenab-ı vacibul vücuttan cümleye muvaffakiyetler temenni eylerim.”¹⁴⁰

¹⁴⁰TEVETOĞLU, Dr.Fethi, “Atatürk ve Musul”, Tarih Dergisi, Sayı 10, 10 Kasım 1972,

Atatürk'ün düşünceleri bu istikamette olurken İsmet İNÖNÜ çok farklı bir şekilde düşünmüş, onu bu düşünceye sevk eden faktörün ne olduğunu bugüne kadar hiçbir Türkmen çözememiştir.

İŞTE BELGE

Yıl 1945. Irak Dışişleri Bakanı Naci Şevket'in yayınlanan tarihi hatıratına ibretle göz atıyoruz.

“...Başbakan Nuri Sait Paşa, Irak Dışişleri Bakanı Naci Şevket'i huzuruna çağırıyor.

— Türkiye'ye resmi bir ziyaret yapacağız, sen de bana eşlik edeceksin!

— Baş üstüne efendim!

Türkiye Cumhuriyeti'nin Başbakanı muhterem Şükrü Saraçoğlu'ydu. Devlet töreniyle ve nezaketle karşılandık. Ankara'da ve Devlet konuk evinde misafir ediliyorduk. Akşam üzeri Nuri Sait Paşa bana ilk defa Türkiye ziyaretimizin maksadını anlatıyordu.

— İyi dinle beni Naci, Prens Abdulillah rahat durmuyor. Mutlaka kral olmak istiyor. Kurmaylarımızla düşündük, ne yaparsak yapalım bizim Kuzey Irak'tan Türk kimliğini silmemiz mümkün değil. Bugün Türkiye'de munis bir iktidar var. Ama bir gün Türkiye'de bir yönetici çıkar ve Musul'u cebren elimizden alabilir. Bu nedenle biz Prens Abdulillah'la konuşup karara vardık. Şimdi biz Musul vilayetini Türkiye'ye verelim. Ona karşılık da Türkiye bizim Suriye'yi işgalimize karşı koymasın... Böylece Prens Abdulillah Suriye'nin müstakbel kralı olur. Mekke emiri Şerif Hüseyin bin Ali'nin de rüyası gerçekleşmiş olur. Böylece Kuzey Irak belasından da kurtulmuş oluruz...”

Ortadoğu'da harpsiz-darpsız bir hudut tashihi yapılacak ve Türkiye bu projeden en kazançlı devlet olarak çıkacaktı. Ertesi sabah Başbakan Saraçoğlu, devlet konuk evine ziyaretimize geldi. Ona Türkiye'ye gelişimizin esas maksadını anlattık. Saraçoğlu çok sevindi.

“—Biliyorum, Musul ve Kerkük Misak-ı Milli hudutlarımız içinde olup, Gazi Paşa'nın da ısrarlı talepleri vardı” dedi ve memnuniyetini izhar etti.

—Bu fevkalade teklifi Cumhurbaşkanımız İsmet Paşa'ya bildireceğim...

Aynı gün Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Saraçoğlu cevabı getirdi. İfade ederken yaşadığı şaşkınlık, bizleri de hayrete düşürdü.

—Reisicumhur İsmet Paşa'nın cevabını iletiyorum:

“Türkiye devleti bu teklifi şiddetle reddeder... Böyle bir planın gerçekleşmemesi için de elinden gelen her şeyi yapacağından emin olabilirsiniz!”

Musul’u reddettiler. Şerif Hüseyin bin Ali’nin de hayalleri suya düştü. Türkiye ziyaretimiz başarısızlıkla sonuçlanmıştı...”

Dün İsmet İnönü, 1991’de Genelkurmay Başkanı’nın istifasına neden olan kriz ve 1 Mart 2003 tezkeresini değerlendiremeyen Türkiye, Kuzey Irak’a girmek için, belki son önemli fırsatını kaçırdı. Hele ABD Başkanı Bush-Barzani görüşmesi ve Barzani’nin Cumhurbaşkanı olması Türkiye’yi tamamen Kuzey Irak’a girmekten uzaklaştırmıştır.¹⁴¹

Sonuç olarak; evleri başta Atatürk olmak üzere Türk büyüklerinin resmi ile dolu olmasına rağmen, ne yazık ki Türkiye, bu soydaşlarımızla yeterince ilgilenememiştir. 1925 yılındaki Türk-Irak Antlaşmasında olduğu gibi, 1937 Sadabat Paktı, 1946 Türk-Irak Dostluk Antlaşması, 1955 Bağdat Paktında da Irak Türkleri ile ilgili hiçbir husus yer almamış; Irak Türkleri kendi yalnızlıklarıyla baş başa kalmışlardır.

Bugün bütün Irak tarihinde olduğu gibi, Irak’a hangi yönetim hakim olursa olsun Türk varlığına tahammül gösterememektedir. Bu nedenle; Türklerin varlığını sürdürebilmesi için kültürünü koruması, kendi kendine yetebilen güçlü bir toplum haline gelmesinin sağlanması; bunun içinde başta Türkiye’nin desteği olmak üzere bir dizi önlemlerin alınması önem taşımaktadır.

¹⁴¹KÜZECİ, Şemsettin, “İsmet İnönü Kerkük Ve Musul’u Nasıl Reddetti”, www.aktueldergi.org, 23.12.2006,

İKİNCİ BÖLÜM

IRAK TÜRKLERİNİN SOSYO-KÜLTÜREL, SİYASİ YAPISI ve SORUNLARI

1. IRAK TÜRKLERİNİN MEVCUT SOSYAL TEŞKİLATLANMASI

Irak Türkleri çok önceden beri, bir bölümü asker, bir bölümü çiftçi ve bir kısmı da esnaf ve tüccar olarak yaşamlarını sürdürürken en karakteristik özellikleri devlet memurluğu olmuştur. Türklerin bir kısmı köy hayatını tercih etmiş ve topraklarını işlemeye başlamışlardır. Ancak bu konularda da yönetimce uygulanan baskılarla Türk köylüsünün toprakları ellerinden alınmış, Arap yerleşimcilere verilmiştir. Çiftçilik yapmak isteyen Türkler herhangi bir arazi alamazlar, çünkü yönetim Türk asıllı olanlara gayrimenkul alımını yasaklamıştır. Ancak kendi ellerinden alınıp güneyden getirilen Araplara verilen öz arazilerini bu Araplardan kiralayabilirler.

Yapılan istatistikler, Irak Türklerinin %54'ünün kentli olduklarını ortaya koymuştur. Kerkük, Musul, Erbil, Altınköprü, Hanekin ve Bağdat gibi şehirlerde yaşayan bazı Türkler ticaretle meşgul olmuş, bazıları sinema, garaj, otel, kahvehane gibi yerler açmışlar; bazıları da çinicilik, nakkaşlık, hattatlık, terzilik, marangozluk gibi yaygın mesleki alanlarda çalışmışlardır. Irak Türkleri gerek Osmanlı döneminde gerekse daha sonra gelen yönetimler zamanında da memuriyet görevlerinde bulunmuşlardır. Irak Türklerinin çalışan nüfusunun çoğunu memurlar oluşturmaktadır. Ancak 1980'den, özellikle de 1991'dan sonra memur Türklerin çoğu görevlerinden uzaklaştırılmışlardır.

Türk halkı II. Körfez Krizi öncesi, Irak genel yaşam standardı göz önüne alındığında, orta seviyeli ve orta seviyenin biraz üstünü oluşturmaktaydı. Ancak II. Körfez Krizi'nin tüm Irak ekonomisini etkilediği gibi, Türk bölgelerine, Kürtlerin çıkardığı ayaklanmaları bastırmak için giren ordu birliklerinin verdiği tahribat, adaletsiz denge dağılımı, yönetim tarafından Irak Türklerinin uğradıkları insan hakları ihlalleriyle çok zor şartlar altında yaşamlarını idare edebilmeleri, Türk toplumunu ve kurulu yaşam düzenlerini perişan etmiştir. Bir yandan ekonomik kriz, bir diğer yandan bu ekonomik krizin yönetimce ve giderek hayatın her alanını kaplayan ihlallerle Irak Türklerini ekonomik açıdan şu anda yoksulluk derecesinin altına indirmiştir.

Irak'taki Türk toplumu, örgütlenmeyi temin için çeşitli birlikler oluşturmuşlardır.

Oluşturulan bu sivil toplum örgütleri hep birlikte toplumun sorunlarına çözüm aramaktadırlar.

1.1. Türkmen Göçmenler Birliği

Türk bölgelerinden sökülerek evlerinden uzakta yaşamaya mecbur edilen göçmenleri bir çatı altında toplayarak, dünyaya Türk göçmen sorununu anlatmak, kamuoyu yaratmak, göçmenlere bulundukları geçici ortamda sosyal imkanlar sağlamak, yerleşim bölgelerine dönmeleri için mücadele etmek maksadıyla kurulmuştur.

Hedefleri;

- (1) Göçmenleri bir çatı altında toplayarak örgütlü mücadeleye girmelerini sağlamak,
- (2) Irak'ta bulunan göçmenlerin yaşadığı her yerde teşkilatlanmalarını gerçekleştirmek,
- (3) Tüm Türkmen kurum ve kuruluşlarıyla mücadelede bütünleşmek,
- (4) Göçmenlere öncelikle barınma, iâşe, sosyal, eğitim ve kültürel haklar sağlamaktır.

1.2. Türkmen Esnaflar Birliği

Türk Esnaflar kitlesini seferber ederek Türk halkının elde ettiği kazanımları savunan bir kuvvet olarak; özveri, fedakarlık, hoşgörü ve Türk gururunu savunmak ilkelerine dayanan, Türk gençlerini yetiştirmek, birliğin çatısı altında bütün Türk esnaflarını birleştirmek ve kendi alanlarında üyelerin meslek kapasitelerini geliştirmek, Türkiye ve Türk Cumhuriyetlerindeki aynı amaçlı birlik ve derneklerle ilişkiler kurmak bilgi ve tecrübe alışverişinde bulunmak, bilimsel, kültürel ve sosyal faaliyetlere katılmak maksadıyla kurulmuştur. Birliğin başkanı Halil Kasap ve oğlu Osman Kasap 13 Eylül 2005 tarihinde Kerkük'te uğradıkları silahlı saldırı sonucu hayatlarını kaybetmişlerdir.¹⁴² Birliğin hedefleri;

- (1) Eğitici ve yetiştirici kurslar açmak yolu ile üyelerinin bilimsel ve tekniksel düzeylerini geliştirmeye çalışmak,

¹⁴²Ortadoğu Gazetesi, 14.09.2005,

- (2) Türk Esnaflarının rolünü etkin hale getirmek ve faaliyetlerini toplumun amaçlarına hizmet etmeye yöneltmek,
- (3) Mesleğine ve kapasitesine uygun olarak üyelerine Cephe Daireleri'nde çalışma imkanları yaratmak,
- (4) Mesleki çalışmayı kökleştiren ve sürekli olarak kaynaşmayı geliştiren faaliyetlere yönelik, mesleki ve tekniksel açıdan kadrolar yetiştirmek,
- (5) Esnaflar arasında yaratıcılığı, düşünce özgürlüğünü ve mevcut yeteneklerini güçlendirmek,
- (6) Esnafların ihtiyaçlarının karşılanması ve işlerinin kolaylaştırılmasına ilişkin siyaseti yürütmek için diğer mesleki kuruluşlarla işbirliği yapmak,
- (7) Üyeler arasında kardeşlik ve dayanışma ruhunu geliştirmek, sosyal ve ailevi ilişkileri düzenlemek, boş zamanlarından yararlanma fırsatını kolaylaştırmak ve ihtiyaçlarını karşılamak,
- (8) Sağlık, sosyal ve kültürel alanlarda gelişmeyi sağlamak için üyelere ekonomik, sosyal ve kültürel hizmetler sunmak,
- (9) Aralarında kaynaşmayı gerçekleştirmek ve ilerletmek için diğer Türkmen birlikleri ile müşterek faaliyetlerde bulunmak,
- (10) Türk dünyasıyla mesleki faaliyetlerinin birleştirilmesi ve teknoloji ve uzmanlık transferi için çalışmak, bu amaçları gerçekleştirmek için esnafların rolünü kuvvetlendirmek,
- (11) Amaçları birliğin amaçlarına aykırı olmayan bölgesel ve uluslararası kurum, kuruluş, örgüt ve mesleki birliklerle ilişkileri geliştirmek,
- (12) Esnaflar için atölyeler açmak ve ürünlerinin pazarlandırılmasını sağlamak,
- (13) Türk esnafının ürününü tanıtmak için yurt içinde ve dışında sergi ve fuarlara katılmalarını sağlamak,
- (14) Türk geleneksel sanayisini canlandırmak,
- (15) Meslek sahibi olmak isteyen Türklerin eğitmek üzere kurslar açmak,
- (16) Üyelerin patentlerini kayıt altına aldirmek, patent hakkını savunmaktır.

1.3. Türkmen Tüccarlar Ve Sanayiciler Birliği

Türk ekonomik gücünü oluşturan tüccar ve sanayicileri bir çatı altında toplayarak güç birliği yapmak Türk halkının menfaatleri için ekonomik girişimlerde bulunmak maksadıyla kurulmuştur. Hedefleri; Türk toplumunun ekonomik gücünü oluşturacak tüccar ve sanayicileri bir çatı altında toplayarak, örgütlü mücadelenin içine çekmek; gücünü kaybeden Türk tüccar ve sanayicilerini tekrar yaratmak; Türk toplumu için yapılacak her türlü çaba, organizasyon ve çalışmayı ekonomik olarak desteklemek; tüm Türk kuruluşlarıyla mücadelede bütünleşmektir.

1.4. Türkmen Meslekler Birliği

Türk toplumunun aydın ve okumuş kesimini oluşturan Meslekler Birliği mensuplarının; Tıp, Mühendislik, Hukuk, İnsan, Bilim vs. konularında katkılarını en üst seviyelere çıkarıcı çalışmaları yaparak, topluma bilimsel rehber olmak, hedefe ulaşmak için eğitim görmüş kadrolar yetiştirmektir. Hedefleri; Türk meslek sahiplerini bir çatı altında toplayarak örgütlü mücadeleye girmelerini sağlamak, Türklerin yaşadığı bölgelerde teşkilatlanmak, ITC ilke ve prensiplerine sahip çıkmak, diğer Türkmen kurum ve kuruluşlarıyla mücadelede bütünleşmek, üyelerine sosyal, bilimsel, kültürel imkanlar sağlamak, her meslek grubunun ehil olduğu konularda ITC'nin savunuculuğunu ve danışmanlığını yapmak, aylık ve haftalık bir dergi çıkarmak, üyelerin meslek, kültür ve teknik seviyelerini arttırmak, topluma rehber olmaktır.

1.5. Türkmen Edebiyatçılar ve Yazarlar Birliği

Türk varlığının temel göstergelerinden Türk edebiyat eserlerini dünden bugüne taşıyan edebiyatçı ve yazarları tek bir çatı altında toplamak, Türk toplumunun davaya sahip çıkmalarına katkıda bulunacak eserler yaratılmasını, yayımlanmasını, üyelerine sosyal ve kültürel hizmetler verilmesini sağlamak maksadıyla Devrim Komuta Konseyi'nin 24 Ocak 1970'te Türklere verdiği kültürel haklar sonucunda kurulmuştur.¹⁴³ Hedefleri; Türk edebiyatçılar ve yazarlarını bir çatı altında toplayarak, örgütlü mücadeleye girmelerini sağlamak, edebiyatçı ve yazarlara eserlerini yaratmak için günün teknolojik imkanlarını hazırlamak, geliştirmek, ITC ilke ve prensiplerine sahip çıkmak, uygulamak, Türklerin sesini, edebi kültürünü dünyaya duyurmak, kamuoyu

¹⁴³KÖPRÜLÜ, Sadun, “Tarihimizde İlk Türkmen Boykotu”, Güncel Yazılar, www.kerkukfeneri.dernegi.com, 8 Şubat 2003,

yaratmak, diğerk Türk kurum ve kuruluşlarıyla mücadelede bütünleşmek, üyelerine sosyal, bilimsel kültürel imkanlar sağlamak, başlangıçta aylık müteakiben haftalık bir dergi yayımlamak, Türklerin yaşadığı her bölgede şubeler açarak teşkilatlanmaktır.

1.6. Türkmen Sanatçılar Birliğı

Türk medeniyetinin varlığı ve yüceliğini dünyaya ispat eden sanatçıların tek çatı altında nice eserler yaratarak, üyelerine sosyal ve kültürel hizmetler vermeyi sağlamak maksadıyla kurulmuştur. Hedefleri; Türk sanatçılarını bir çatı altında toplamak örgütlü mücadeleye girmelerini sağlamak, sanatçıların yaratacağı eserlerle Türk davasını dünyaya anlatmak kamuoyu yaratmak, ITC ilke ve prensiplerine sahip çıkmak uygulamak, Türk eserlerinin mevcudiyetini korumak yeni eserler yaratmak, diğerk Türkmen kurum ve kuruluşlarıyla mücadelede bütünleşmek, üyelerine sosyal bilimsel kültürel imkanlar sağlamak, sanatçıların kültürel ve sanatsal seviyelerini yükseltmek, Türklerin yaşadığı her bölgede teşkilatlanmak, topluma milli benlik aşlamak, bütün sanat dallarını kapsayacak bir milli takım oluşturmak, yeni sanatçılar yetiştirmektir.

1.7. Türkmen Kadınlar Birliğı

Türk kadınlarını birlik çatısı altında birleştirmek, Türk varlık ve kültürünü canlandırmak ve Türk kadınlarının kültür düzeylerini geliştirmeye çalışmak maksadıyla kurulmuştur. Hedefleri; Cephenin ilke ve prensiplerini yaymak ve kökleştirmeye çalışmak, Türk kadınının karşılaştığı problem ve sorunları çözmeye çalışmak, yaşamın her alanında çalışmaya katılmasını sağlamak, sesini dünya kamuoyuna duyurmak, insan haklarını savunarak Türk kadınının bu haklardan istifadesini sağlamak, Türk kadınlarının imkanlarını geliştirmek, kitlesel çalışmayı kökleştiren ve sürekli olarak kaynaşmayı geliştiren faaliyetlere yönelik, kitlesel ve örgütsel açıdan kadrolar yetiştirmektir.

1.8. Türkmen Veliler Birliğı

Türk milli eğitim sistemini ihdası mevcut eğitim sistemi içerisinde daha iyi imkan ve şartlara erişmek maksadıyla yapılacak her türlü çalışmaya ve organizasyona destek vererek velileri bir çatı altında toplamak maksadıyla kurulmuştur. Hedefleri; ana dilde eğitim yapan Türk toplumuna yaraşır okullar yaratmak için mücadele etmek; Türk okulları ve bölge okullarında eğitim-öğretim gören öğrencilerin velilerini bir çatı altında toplayarak örgütlü mücadelenin içine sokmak; tüm ilkokul, ortaokul, lise ve

üniversitelerde teşkilatlanmaları tamamlamak, Türk eğitim politikasını takip ederek ortaya çıkacak sorunlara çözüm üretmek, uygulamak, takip etmek, Milli Türkmen eğitiminin tesisini sağlamaktır.

1.9. Türkmen Öğretmenler Birliği

Türk öğretmenleri bir çatı altında toplamak, Türk öğretmeninün dün olduğu gibi bugün ve yarın da milli davaya olan katkı ve inançlarını arttırıcı tedbirleri tespit edip uygulamak, üyelerinin modern bilim ve eğitim metotlarını yakından takip eden günün koşullarına yakışır sosyal kültürel hizmetlere sahip olmasını sağlamak maksadıyla kurulmuştur. Hedefleri; Türk öğretmenlerini bir çatı altında toplamak; örgütlü mücadeleye girmelerini sağlamak; Türklerin yaşadığı bölgelerde, il, ilçe, şube teşkilatlanmalarını tamamlamak; ITC ilke ve prensiplerine sahip çıkmak uygulamak; üyelere ve öğretmenlere sağlık sosyal ve kültürel alanda seviyelerini geliştirmek hizmetler sunmak; öğretmenlerin modern bilim ve teknolojiyi takip ve ihtisas eğitimi yapmaları için fırsatlar sağlamaktır.¹⁴⁴

1.10. Türkmen Talebe Birliği

Türk öğrenci kitlesini seferber edip, Türk halkının kazanımlarını savunan bir kuvvet olarak, özveri, fedakarlık, hoşgörü ve Türk gururunu savunmak ilkelerine dayanan, yeni Türk insanını yetiştirmek maksadıyla kurulmuştur. Birlik, gençlerin milli duygu ve mücadele hislerini uyandırmada büyük rol oynamaktadır. Hedefleri; Öğrenciler arasında yaratıcılığı düşünce özgürlüğünü ve mevcut yeteneklerini güçlendirmek, öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılanması ve işlerinin kolaylaştırılmasına ilişkin siyaseti yürütmek için diğer kitlesel kuruluşlarla işbirliği yapmak, üyeler arasında kardeşlik ve dayanışma ruhunu geliştirmek, sosyal ve ailevi ilişkileri düzenlemektir.¹⁴⁵

2. IRAK TÜRKLERİNİN KÜLTÜREL YAPISI

Türkler, Irak'ın Kerkük, Musul ve Erbil kentlerinde yoğunlaşmış olarak yaşamaktadırlar. Çiftçi ve köylüsü az olup, nüfusunun çoğunluğu eğitim almış durumdadır. Sadece Irak'ta değil, diğer Arap ülkelerinde de birçok aydın Türk yetişmiştir.

¹⁴⁴HÜRMÜZLÜ, Erşat, Türkmenler ve Irak, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2003, s.32,

¹⁴⁵ERBİL, Yiğit, "Milli Hareket Öncüsü", Türkmeneli Gazetesi, 26 Ocak 2005, s.2,

Irak'ta yaşayan Türk nüfusunun yarısına yakını, Kerkük, Musul ve Erbil'de yaşamakta, dillerini koruyabilmektedir. Nüfusun bir kısmı ise, Irak'ın diğer Arap şehirlerine dağılmış durumdadır. Arap şehirlerinde yaşayan Türklerin çoğu kendi gelenek ve göreneklerinden uzaklaşmış ve aynı mahallede oturduğu komşusunun Arap kültüründen etkilenmiştir. Bunun sonucunda ise dilinde, giyiminde, yaşam tarzında, gelenek ve göreneklerinde değişiklikler meydana gelmiş; özünden sapmalar ortaya çıkmıştır.

Homojen bir toplum yapısına sahip olan Türkler yönetime karşı asi olmadıkları gibi, kendi aralarında da, birbirlerine saygılı, hoşgörülü, yardımsever ve gururlu bir toplumdur. Arap ve Kürt toplumlarına göre, daha demokratik ve bireye önem veren bir anlayışa sahip olan Irak Türklerinde derebeylik ve aşiret reisliği gibi feodalite sistemi yoktur.

Eski Türk geleneğinde, hanlar, divanhaneler ve kahveler önem taşımaktaydı. Yabancılar hanlarda ağırlandı. Türklerin ileri gelenlerinin evinde selamlık bölümünde divanhaneler olur ve edebiyata, şiire gönül verenler burada toplanıp; edebi, ilmi ve ticari konularda sohbet ederlerdi. Divanhaneler ayrıca sosyal yardımlaşmanın organize edildiği yer olma niteliğini taşımaktaydı. Mahallelerdeki kahvelerde ise, meddahlar, Fuzuli gibi ünlü şairlerin divanlarını okurlardı. Özellikle, Ramazan aylarında bu geleneklerin tadı daha da güzel olurdu.¹⁴⁶

2.1. Eğitim

Irak Türkleri Osmanlı döneminde, klasik Türk-İslam eğitiminden yararlanmışlar, eğitimlerini mahalle mektepleri ve camilerdeki külliyeler ile medreselerde yapmışlardır. 1909 yılında Kerkük'te bir Sanayi Mektebi ile İdadi açılmıştır.

Irak yönetiminde her devirde ve her konuda baskı gören Türkler, eğitimde de asimile edilmeye çalışılmıştır. Bağdat yönetimi eğitimde, azınlıklar arasında çifte standart uygulamış, Kraliyet Anayasası'nın 14 ncü maddesi Türklere kendi dillerinde eğitim görme hakkını veriyorken, bu ayrıcalık uygulamada sadece Türklerin dışındaki diğer azınlıklara tanınmıştır.¹⁴⁷

Irak Hükümeti, İngiliz mandası altında olduğu 1933 yılına kadar, Türk yerleşim

¹⁴⁶SAATÇI, Suphi , a.g.e.,s.316,

¹⁴⁷GÜNAY, Mehmet, Irak'ta Türk Varlığı, H.A.K. Bülteni, Sayı:193, İstanbul, Temmuz 1999, s.110

merkezlerinde eski yazı olmak koşuluyla; ilk ve orta dereceli okullarda Türk diliyle eğitim yapılmasını izin veriyordu. Öğretmenler Türk olup, ders kitapları Türkiye’den gelmekte ve Türkiye’deki ders programlarına paralel bir müfredat uygulanmaktaydı. İlkokul 4 ncü sınıftan itibaren ise yabancı dil olarak haftada 3 saat İngilizce dersi verilmekteydi. Derslerin Türk diliyle okutulmasının yanında ayrıca, okuma ve grameri de kapsayan Türkçe dersi de program dahilindeydi. Yani Kraliyet Anayasası’nın 14 ncü maddesine uyulmaktaydı.

1930 yılında Irak ve İngiltere arasında antlaşmayla manda idaresi kalkmış ve Irak muayyen şartlara göre, bir tür muhtariyet kazanmıştır. Irak’ın 1932’de Milletler Cemiyeti’ne üye olmasıyla, bütün Türk bölgelerindeki tüm okullarda Türkmen dilinin kullanılması kabul edilmiştir.¹⁴⁸

Irak’taki öğretim dili Arapça’dır. Kürt bölgelerinde ise hem Arapça hem de Kürtçe’dir. Eğitim sistemi bütünüyle devlet denetimine tabidir. 1970’lerin başında Türkçe eğitim veren ilkokul sayısı 100 iken, bu sayı zamanla 40’a indirilmiş ve sonraları özellikle Başbakan Nuri Sait dönemindeki, “Irak Türklerini Araplaştırma” politikası sonucu bu uygulama tamamen kaldırılmıştır.¹⁴⁹

1992 yılında bölgede Arapça eğitim veren okulların tamamı Kürtçe’ye dönüştürülmüştür. 1992’ye kadar Türkler, çocuklarını okutmak için ülkenin resmi dili olan Arapça ile eğitim veren okulları tercih etmekteydiler. Türk velilerin isteği üzerine, Irak Milli Türkmen Partisi’nin Türkçe eğitim veren okullar açmak için yaptığı girişimler Celal Talabani liderliğindeki KYB tarafından olumlu karşılanıp destek görmüştür. Önce Erbil’de 2, Kifri’de 1 tane Türkçe eğitim veren ilkokul açılmıştır. Kısa süre sonra okul sayısı Erbil’de 17’ye, Kifri’de 2’ye yükselmiştir. Aşın milliyetçi bir parti olan KDP’nin engelleme çabaları, KYP’nin Erbil’de hakimiyeti ele geçirmesi üzerine boşa çıkmıştır. Ancak KDP, 31 Ağustos 1996’da Irak kuvvetlerinin yardımıyla Erbil’i ele geçirdikten sonra, tekrar harekete geçerek, Türk okullarındaki eğitimi engellemeye başlamıştır.¹⁵⁰

Günümüzde Türklerin eğitim faaliyetleri, Irak Türkmen Cephesi (ITC) Eğitim ve

¹⁴⁸ÇOBANOĞLU, Macit, a.g.e., s.173

¹⁴⁹GÜNAY, Mehmet, a.g.e.,s.110.

¹⁵⁰ÖZMEN, Hasan, Irak ve Türkmen Dosyası, Kasım, 1999, s.17,

Kültür Daire Başkanlığı sorumluluğu altında yürütülmektedir.¹⁵¹

2.2. Dil

Arapça ve Farsça ile karışmış durumda olan Türkmen dili, Türk dillerinin güneybatı ve Oğuz grubundan olup, Azeri ve Türkiye Türkçesine oldukça yakındır. Bu dilin beslendiği iki önemli kaynaktan biri; yaşayan dil denilen yöre ağızı, yani konuşma dilidir. Erbil, Kerkük ve diğer Türk bölgelerindeki yöre ağızları, genel anlamda bir bütünlük halinde olmasına karşın, yörelere göre bazı farklılıklar göstermektedir. Bu farklılığın nedeni olarak; değişik zamanlarda bölgeye göçle gelen Türk boylarının ağız farklılıkları gösterilebilir.

Bir toplumda ana dilin yaygınlaşması kendiliğinden olmaktadır. Öyle ki, o toplumun, kültürünü, edebiyatını, dünya görüşünü, kimliğini ve etnik bilincini ayakta tutan “ana dil”dir. Türkler de ana dillerini korumakta, tüm bu değerlerini de korumuş ve geliştirmişlerdir. Irak Türklerinde yaşayan dil o kadar kuvvetlidir ki, Kerkük’te Türklerle birlikte yüzyıllarca yaşamış olan ve “Hristiyan Türkler” olarak tanınan bir topluluğun yazı dilleri, hatta İncilleri bile Türkçeleşmiştir. Irak Türklerinin oluşturduğu sözlü edebiyatın (halk edebiyatı) ortaya çıkması ve gelişmesinin en önemli kaynağı halkın konuştuğu dildir. Ancak Irak yönetiminin, eğitimin Arapça olarak yapılmasını zorunlu tutmasıyla, zaman içerisinde Türklerin konuşma dili bozulmuştur. Türklerin eğitim almayan kesimi, dolayısıyla Arapçadan da etkilenmedikleri için daha yalın ve arı bir Türkçeye sahiptir.¹⁵²

Dili besleyen diğer önemli kaynak ise, yazı dilidir. Irak Türkleri yazı dilinde Türkiye Türkçesini kullanmışlardır. 16 ncı yüzyıla kadar Irak’ta ortaya çıkan Türkçe edebi eserler, Azeri Türkçesi formundadır. 16 ncı yüzyılın ikinci yarısından sonra ortaya çıkan edebi eserlerin ise, Osmanlıcanın etkisinde olduğu görülmüştür. Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra ise Türkiye Türkçesini benimsemiş, 1975 yılına kadar Türkiye Türkçesindeki sadeleşmeyi izlemişlerdir. Ancak Türkiye kökenli Türkçenin Bağdat yönetimince kısıp alınması ve bu dildeki eserlerin yasaklanmasıyla, her türlü Türkçe eser ve kaynaktan mahrum edilmişlerdir.¹⁵³

¹⁵¹ÖZMEN, Hasan,a.g.e., s.25,

¹⁵²ÖZEREN, Mehmet, Kuzey Irak’ta Yaşayan Kürtler ve Türkmenler, Harp Akademileri K.lığı, (Yüksek Lisans Tezi), 26 Şubat 2002, İstanbul, s.100,

¹⁵³SAATÇI, Suphi, a.g.e, s.307–308,

Türk dili, tarih boyunca oldukça geniş bir alanda kullanılmıştır. Atlas Okyanusu'na kadar tüm kuzey Afrika'da, Osmanlı döneminde Türkçe eserler verilmiştir. Göktürkler ve Uygurlar çağında Türkçenin kullanıldığı alan bütün Moğolistan'ı ve Kuzey Çin'i kaplamaktaydı. Oğuz Türklerinin edebiyatı, kuzeydoğuda Azerileri kapsayarak Kafkas Dağları eteklerine ve Hazar Denizi'ne, doğuda Tahran yakınlarına, güneyde Bağdat'a ve Halep'e, batıda ise Yugoslavya içlerine ve Romanya sınırına kadar uzanmıştır. Irak'lı Türkler de, kökeni Oğuzlara kadar uzanan Türk edebiyatıyla yoğrulmuş ve bu etkiyle eserler vermişlerdir.¹⁵⁴

2.3. Edebiyat

Tarih boyunca gelişerek günümüze kadar ulaşan Irak Türk Yazılı Edebiyatını, iki ana döneme ayırmak gerekmektedir. Birinci dönem (ortak devir) başlangıcından 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar süren zamanı kapsar. Irak Türk Edebiyatı tarihinde önemli bir yeri olan Nesimi; coşkulu ve akılcı şiirleriyle kendi dönemi ve sonrasında yetişen şairlere örnek olmuştur. Türk edebiyatının en güçlü temsilcisi olan Fuzuli ise, genel Türk Edebiyat tarihinde önemli bir dönüm noktasıdır. Fuzuli doğumundan ölümüne kadar, Irak Türklerinin kültür coğrafyası içinde yaşamıştır. 16ncı yüzyılda yetişen ve tezkiresi ile ün salan Ahdi, Bağdatlı Ruhi, Nevris-i Kadim, Nevruzi, Bedri, Erbilli Garibi, Esad, Halis ve Haki gibi şahsiyetler Irak Türk Edebiyatı tarihinde önemli bir yere sahiptirler. Haydaroglu, Şeyhoğlu ve Nevres-i Salis ise Irak Türk Edebiyatının ünlü halk şairleri arasındadır. 20nci yüzyılın başlarından itibaren Servet-i Fünun ekolünün yaygınlaşmasıyla yeni tarz şiir anlayışı gelişmiş; Zeynelabidin, Baha ve Rauf Gökem gibi şairler bu yeni anlayışla eserler vermişlerdir. 1908'de Meşrutiyet'in ilanından sonra Bağdat, Musul, Basra ve Kerkük'te gazete ve dergilerin yayımlanmaya başlaması edebiyat dünyasını canlandırmış; şiirle birlikte, dil ve düşünce dünyasının zenginleşmesini sağlayan nesir alanında da gelişmeler olmuştur. Bu alanın ünlü yazarları arasında; Kudsizade Ahmet Medeni Efendi, Fethi Safvet Kırdar, Cevat Neciboğlu ve Ali Kemal Kahyaoğlu önemli şahsiyetlerden olup Irak Türk Edebiyatına büyük katkılarda bulunmuşlardır.¹⁵⁵

Irak Türk Edebiyatı'nın ikinci ana dönemi ise; 1918'den günümüze kadar olan

¹⁵⁴ERCİLASUN, Ahmet B., Irak Türkleri Dil ve Edebiyatı, Irak Türkleri Sempozyumu Tebliğleri, Ankara 1987, s.45,

¹⁵⁵KÜÇÜKKARAGÖZ, İsmet, Irak'ta Türkmen Varlığı, HAK, İstanbul, 2000, s. 122,

zamanı kapsar ve “çağdaş edebiyat” olarak adlandırılmaktadır. Birinci Dünya Savaşı’nın başlamasıyla bölgenin işgale uğraması, Irak Türk Edebiyatı’nın duraklamasına neden olmuştur. Bu dönemde Türk şair ve yazarlar kısıtlı imkanlarla da olsa edebi ürünler vermeye devam etmişlerdir. Hicri Dede, Hıdır Lütü, Mehmed Sadık ve Reşid Akif Hürmüzlü dönemin güçlü edebiyatçılarıdır. 1950’li yıllardan sonraki sadeleşme hareketinin öncülerinden Esad Naib, Nazım Refik Koçak, Tefik Celal Orhan ve İzzettin Abdi Beyatlı, Irak Türk Edebiyatı’nın ünlü isimlerindendir.¹⁵⁶

Bu dönemde nesirde ise, Abdulhekim Resioğlu, İhsan Vasfi, Ata Terzibaşı, Rıfat Yolcu, Ali Marufoğlu, Haşim Kasım Salihi ve Erşat Hürmüzlü gibi edebiyatçılar, deneme, araştırma, hikaye ve tenkit alanlarında eserler vermişlerdir.¹⁵⁷

Türklerin gelenek, inanç ve kültürünü yansıtan, halk edebiyatının manzum eserleri arasında, yedi heceli mani dörtlükleri başta yer alır. Mani dörtlükleri Irak Türk Halk Edebiyatının temelini oluşturan en yaygın şiir türüdür. Irak Türk musikisinde güftelerin tamamına yakını mani dörtlüklerden oluşmuştur.

Irak Türklerince sevilen ve günümüzde de gözde bir nazım türü olan “hoyrat”, Irak Türklerinin simgesi durumundadır. Her hoyrat, bir anıyı, sevinçli veya kederli bir günü anlatır. Edebi açıdan kendi başına küçük bir şiir olan hoyratlar; ilk dizesi üç, dört veya beş heceli cinaslı sözlerden, ikinci, üçüncü ve dördüncü dizeleri yedişer heceden oluşurlar. Hoyrat da denilen bu küçük şiirler nadiren altı, sekiz veya daha fazla dizeden de oluşabilirler ve çarpıcı anlamlarıyla insanı düşündürürler. Hoyratlardan oluşan okşamalar ve leyleler (ninniler), şaşırtmacalar (yanıltmacalar), uşak manileri (çocuk şarkıları), uşak matalları (çocuk masalları), tapmacalar (bilmeceler) ve eskilersözü (atasözü) Irak Türk Halk Edebiyatında önemli bir yere sahiptir.¹⁵⁸

Mensur halk edebiyatı eserleri arasında ise fıkralar, dualar-beddualar, dilek ve temenni sözleri dikkate şayandır. Nesir ürünlerden ise matallar (masallar) başta gelir. Türkler arasında yaşayan ve günümüze dek ulaşan tek uzun hikaye ise, Arzu ile Kamber matalıdır.¹⁵⁹

Bugün Irak’ta yine eskisi gibi baskı ve sansür uygulanmazsa, Türkler kendi

¹⁵⁶KÜÇÜKKARAGÖZ, İsmet, Irak’ta Türkmen Varlığı, HAK, İstanbul,2000, s. 123,

¹⁵⁷SAATÇİ, Suphi ,a.g.e.,s.310-313,

¹⁵⁸DEMİRCİ, Nefi, “Kerkük’ün Gizli Dili: Hoyrat”, Yesevi Dergisi, Sayı:24, Aralık 1995,

¹⁵⁹KÜÇÜKKARAGÖZ, İsmet, Irak’ta Türkmen Varlığı, HAK, İstanbul,2000, s. 122,

dillerinde de serbestçe eğitim görebilirse, Türkçe basına gereken fırsat verilirse, Irak Türk edebiyatı yeni bir canlanma ve şahlanma süreci başlatacaktır.¹⁶⁰

2.4. Müzik

Halk edebiyatının manzum eserlerinden oluşan Türk müziğinde ezgiler, uzun hava ve kırık hava olarak iki ana bölümde ele alınabilir. Uzun havaların metinleri, türüne göre halk edebiyatının belirli metinleri arasından seçilmekte olup bunlar; tenzile havaları denilen dini parçalar, makam, divan, kara bağı, gazel, aşık ve kerem havalarıdır. Tenzileye örnek olarak; Yunus Emre'nin "sol cennetin ırmakları" ve "ağlar Yakup ağlar Yusuf"um deyu" adlı parçalar gösterilebilir. Uzun havalar serbest ağızla okunan ölçüsüz ezgilerdir. En yaygın uzun hava türü renkli ezgileriyle kendini gösteren hoyratlardır. Hoyratlar ezgilerine göre; Muhalif, Beşiri, Kesik, Yolcu, Ömergele, Muçıla, İskenderi ve Matarı gibi isimler alırlar.¹⁶¹

Kırık havalar ise, ölçülü olan ezgilerdir. Irak Türkleri bu ezgilere "beste" demektedirler. Bestelerin (türkülerin) lirik örnekleri arasında, aşk, gurbet ve ölüm üzerine olanları; tabiat (pastoral), oyun-tören ve esnaf türküleri sayılabilir. Türkler olay ve kahramanlık türkülerine şarkı veya neşid(e) demektedirler.¹⁶²

Olay ve kahramanlık türkülerini ikiye ayırmak mümkündür. Bunlar; Kerkük ve çevresinde gerçekleşen olayları konu alanlar ve yöre dışında gerçekleşip, yankıları Kerkük'e ulaşan diğer Türk yörelerinin ezgileridir. Bu tür türküler incelendiğinde ve özellikle Anadolu'da vuku buldukları görülür. Bu türkülerin en belirgin özelliği ise nakaratlarının sabitliği, dörtlüklerinin de değişmez olmasıdır. Kerkük ve yörelerinden yaklaşık 150'ye yakın türküler derlenmiş olup, oldukça hızlı bir tempoya sahiptirler.¹⁶³

2.5. Mimari yapı

Türk çağı eserlerinin fazlaca bulunduğu Irak'ta kalan Abbasi dönemine ait eserler bile; Selçukluların devamı olan Atabeylerin mimari ve sanat anlayışına göre yapılmışlardır. Bu bağlamda, denebilir ki, Irak'taki İslam dönemine ait eserlerin çoğunluğu Türk çağının ürünleridir. Musul, Erbil ve Bağdat'ta Atabeyler döneminden

¹⁶⁰NEVRES, Salah, a.g.m.,s.57,

¹⁶¹KÜÇÜKKARAGÖZ, a.g.e.,s.124,

¹⁶²SAATÇİ, Suphi,a.g.e.,s. 318,

¹⁶³NAKİP, Mahir, Kerkük Halk Musikisinin Tasnifi, Irak Türkleri Sempozyumu Tebliğleri, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1987, s.36,

Osmanlı döneminin bitimine kadar, sayısız Türk eserleri vardır. Musul'da, Zengiler **(Kurucusu olan Selçuklu Beylerinden İmadettin Zengi'nin adına izafeten Zengiler olarak adlandırılmış olup, Türk Devleti'dir.)**¹⁶⁴ döneminde Güneydoğu Anadolu, Kuzey Suriye ve Kuzey Irak'ta ortak bir stil olarak kendini gösteren Zengi-Türk Mimarisi uygulanmıştır.

1170 tarihinde yapımının bittiği varsayılan Nuri Camisi denilen Musul Ulu Camisi, Zengi-Türk Mimarisinin en önemli örneğidir. Bu caminin en belirgin özelliği, dörtgen bir kaide üzerinde yükselen silindirik minaresidir. Günümüzde bile tüm ihtişamıyla ayakta duran bu eser, Irak'ın en eski minaresi olmasıyla da ünlüdür. Musul'daki, Mucahidi Camisi (1176-79) Karasaray (1233), İmam Yahya Ebul-Kasım (1239-40) ile İmam Avnüddin (1248) Kümbetleri Türk döneminin önemli eserleridir.

Zengiler döneminde yenilenen Bağdat surları, XIX.yüzyıl ortalarında yıkılmış, Bab el-Tılsım (Tılsım Kapısı) ile Bad el-Vastani (Vastani Kapısı) ayakta kalmıştır. Tılsım Kapsı IV. Murat döneminde barut deposu olarak kullanıldığı için tuğlayla örülerek kapatılmıştır. Türk Mimarisi'nin bu muhteşem eseri Birinci Dünya Savaşı sırasında bir kaza sonucu havaya uçmuştur. Yapımı 1358 yılında tamamlanan Mercaniyye Külliyesi zengin. süslemeleriyle göze çarpan; camiden başka medrese türbe ve kapalı bir handan ibarettir. Celayir döneminde Vali Mercan Hoca tarafından yaptırılan Mercaniyye Külliyesi'ndeki Mercan Hanı, kapalı han tarzında olduğu için, uzun süre Arapça şekliyle, Han el-Ortma (Örtme Han) adıyla anılmıştır. Celayir döneminde yapılmış bir diğer önemli eser de, Kerkük Kalesi'ndeki Gök Kumbet (XIV. yüzyıl) adıyla bilinen sekizgen türbedir. Irak'ta Osmanlı döneminde yapılmış olan eserler Bağdat'tadır. Bu dönemdeki önemli bir diğer örnek de, Mimar Sinan'ın yaptığı Bağdat'ta bulunan Murat Paşa Camisi'dir.¹⁶⁵

Türklerin yoğun olarak yaşadıkları Erbil, Musul ve Kerkük, dini yapılar etrafında gelişen sivil mimarlık örnekleriyle Türk kimliğini yansıtmaktadır. Türkler tarih boyunca yaşadıkları topraklarda mimarlık gelenek ve anlayışlarını, yerel objelerle yoğurarak, fiziki planda kendi sentezlerini ortaya koymuşlardır. Tuğrul Bey'in Oğuz Boylarına bağlı Keşif ordusuyla birlikte girdiği Irak'ta Türkler, Birinci Dünya

¹⁶⁴BEZER, Gülay Ögün, "Zengiler (1127–1233)" Maddesi, Türkler Ansiklopedisi Ankara, Yeni Türkiye Yayınları,

¹⁶⁵KÜÇÜKKARAGÖZ, İsmet,a.g.e.,s.125,

Savaşı'na kadar yönetimi ellerinde bulundurmuşlardır. Bu yönetim bir siyasi güç meselesini aşan çok yönlü kültür ve sanat aktivitesi ile birlikte var olmuştur.¹⁶⁶

2.6. Gelenekler

Irak Türklerinin çok zengin gelenekleri vardır. Bu geleneklerin her toplumda olduğu gibi Türklerde de değişime uğradığı bir gerçektir. Ancak günümüzde birçoğu değişime uğrasa bile hala uygulanmaya devam etmektedir. Aşağıda bu geleneklerden bir kaçı incelenecektir.

2.6.1. Toylar (Eski Düğünler)

Eski düğünler görülmeye değerdi. Kifri'de her düğün ailenin geçim durumunu temelinden sarsardı. Eli ne kadar darda olsa da, borç harç eder, şanıyla şerefiyle bir düğün yapardı. Maşallah çoluk çocuk da boldur.. Şükür birinin borçlarını ödemeye kalmadan arkadan ötekinin düğünü gelir, çatardı. Çocuklarını erken evlendirirler ve askere gitmeden önce oğlanın mürüvvetini görmek isterlerdi.

Düğünde ise damadın evinde yedi gün yedi gece, davul zurna çalınır, halaylar tepilir. Düğün evinde herkes yediğini yer, içtiğini içerdi. Böyle resmi davet yoktu. Memlekette herkes düğün müddeti boyunca kendini düğün sahibi sayabilirdi. Bu bir gelenek ve görenekti. Eskiden daha elektrik ve lüks lambaları yoktu ve bilinmiyordu.

Bundan ötürü gece olanda şenliklere ara verilmemek amacıyla avlunun dört tarafında meşaleler yakılırdı. Ve arada bir külüne gaz döküp bunları canlandırırlardı.

Çayhanelerden getirilmiş taht ve iskemleler meydanın etrafına dizilir, memleketin hatırlı misafirleri bu taht ve iskemlelere yerleşirler, kadınlar ise çarşaflarına bürünerek dam başlarından şenlikleri takip ederlerdi. Çalınan davullar ve zurnalara uyarak bir yanda kadınlar, başka bir yanda da erkekler halay tutarlardı ve bazen de memleketin en usta halaycısı erkeklerin kadınların kümелendiği yerde elindeki yağlığıyla sıranın başına geçer davul ve zurnanın ahengine uyarak en heyecanlı en canlı oyunlarını, halaylarını gösterirlerdi. Ve ortalıkta dizilmiş delikanlılarla körpe kızlar onlara uyarak horon tepirlerdi. Ve burada birkaç güvenilir kimselerden ellerindeki kırbaçlarla şenliği organize ederlerdi. Gelin Pazartesi veya Cuma geceleri damadın evine kaldırılırdı. Gelin, boynuna al bir tülbent bağlı kısırakla

¹⁶⁶SAATÇI, Suphi, Irak'ta Türk Mimarisi, Irak Türkleri Sempozyumu Tebliğleri, Ankara 1987, s.57-59,

götürülürken, biri kısırağın ağzındaki gemi tutarken, iki kişi de her biri bir üzeniyi tutarlardı. Arkada biri de hayvanın ipekle sıkı sıkıya bağlı kuyruğunu tutardı; olmaya ki bir sevmeyeni tarafından hayvanın kuyruğundan bir kıl koparılınsın ve kör düğüm edilip bir yere atılınsın. Çünkü öyle bir şey olursa, damat bağlandı demektir. Bu bir inançtı, bir kanaatti.

Yine gelinin arkasına yakınlarından üç beş yaşında erkek bir çocuk bindirilirdi. Bu da gelinin ilk doğuracağı çocuğun oğlan olacağı kanaatiydi.

Gelinin önünde çalınan ahengine uyarak iki şahıs kılıç kalkan oynar ve başka bir şahıs da tebdil-i kıyafet ederek türlü türlü maskaralıklar yapar atlıkarınca oynardı. Ve zaman zaman da gelinin baş üstünden kurşunlar atılırdı.

Kafile damadın evine yetişince hemen kapıdan damadın hemşire, akraba ve yakınları, uğurlu ve hayırlı olur niyetiyle ellerinde ayna, un ve kevgir olduğu halde raks ederek gelini karşılarlarken damadın annesi de şu sözlerle gelini eve davet ederdi:

Ev senin, eşik senin

Dördeki beşik senin

Damat ise iki sağdııcı ile damda gelinin eve girmesini beklerdi. Gelin avluya ayak basar basmaz, damat zenginse ufaklık para, değilse şeker serperdi. Yatsı ezanından sonra da gelin yenge tarafından damada teslim olunurdu. Ve sağdıçlar da başka odalarda damadın evlenmesini beklerlerdi. Damat gelinle evlendiğinin ilk müjdesini sağdıçlara verince, sağdıçlar ve damat tarafından kurşunlar atılırdı. Bu da artık damat ve gelinin “karı ve koca” olduklarına bir işaretti.¹⁶⁷

2.6.2. Bayramlar

Çok eğlenceli ve neşeli geçer. Bayramdan bir gün öncesine “Bayram Akşamı” denir. Bayram akşamına kadar Külçe, Dırmaklı (Irak Türklerine has, içerisine ceviz, şeker veya hurma konmuş ve uzun süre dayanabilen bir nevi çörektir) gibi yiyeceklerin ve çocuklara ait bayram elbiselerinin hazırlanması gerekir.

Bayramın birinci günü erkenden “Bayram Aşı”nın pişmiş olması lazımdır. Bayram aşısı, pilav onun yanında “Letike” dedikleri zerdali yemeğinden ibaret olup,

¹⁶⁷REJİOĞLU, Abdulhekim Mustafa, "Eski Düğünler", Kardaşlık Dergisi, Yıl 10, Sayı 3, Temmuz 1970, s. 24-25,

bunların yanında hindi, tavuk etleri de bulunur.

Bayram namazından sonra bayram aşısı yerler, küçükler büyüklerinin ellerini öperler, buna karşılık bayramlık alırlar. Çoluk çocuk daha sonra bayram yerine giderler, oralarda Salankuç'a (Salıncak), Çarkı Feleğe (Dönme Dolap) ve Dolanmalar'a (Atlı Karınca) binerler, hepsinin de cebi şeker ve kavurga (kavun, karpuz ve kabak çekirdeklerinin kavrulup birbirleriyle karıştırılmasına denir) ile doludur.

Bayram yerlerinde halk, davul, zurna eşliğinde halay çeker, eğlenir. Kerkük'te eskiden bayram yerleri çoktu. Bunların başlıcaları, Musalla, Cüt Hamam Öğü ve Korya Küllüğü'dür. Bayramın ikinci gününde Kerkük'lü kadınlar, Kale'de Danyal Peygamberi ziyaret ederler; uzun müddet orada kalırlar.¹⁶⁸

2.6.3. Çocuklara isim koyma

“Eskiden çocuklara ad koyma, doğumun yedinci gününde olurdu. O gün yemek yapılır veya kurban kesilirdi. Çocukla, anne doğumdan sonra ilk defa olarak yıkanılırdı.

Çocuk bu yedi gün esnasında (Kırtabag) denilen gözleri kirle sıvanmış bir çeşit sepete bırakılır, yedinci gün ilk olarak beşiğe konurdu. Doğum günü sepetin altına, yedi baş soğan konulur; her gün geçtikçe bir soğan atılır; soğan atılınca ilerde çocuğa dokunacak olan her türlü kötülük ve fenalığın atılmış olduğuna inanılırdı. Aynı zamanda çocuğun yedinci gününün hesabı da belli olurdu.

Çocuğa en fazla babasının soyundan birinin adı bırakılırdı. Anne soyuna pek önem verilmezdi. Çocuğa çok defa erkek ise dede, kız ise babaannenin adı verilirdi.

Ad bırakılırken komşu, yakın akraba dikkate alınır, onlarda olan adlar bırakılmazdı. Çünkü bu hareket, orada dargınlık yaratırdı. Eğer mutlaka böyle bir adı koymak icap ediyorsa, çocuk sahibi onlara gider: “Biz sizi severiz ve size danışmadan gönlümüz razı olmaz” gibi sözler söyledikten sonra, onları razı ederek istedikleri adı bırakılırdı. Eğer danışılmazsa, dargınlık, dedikodu uzun zaman devam ederdi. Çünkü bunu bir düşmanlık belirtisi sayarlar ve “Ad Çalma” diye tefsir ederlerdi. Yine konu komşu ve tanıdıkların ölmüş bir çocuğun adı bırakılırsa, çocuğu ölen kimse bu

¹⁶⁸YAKUPOĞLU, Enver, a.g.e., s.81-83,

harekete karşı pek üzüldür ve uzun bir zaman dargınlığa yol açılmış olurdu.

Çocuğa ad bırakmakta aile arasında uyuşmazlık baş gösterirse, seçtikleri birkaç adı kağıt üzerine yazarak kura çekerlerdi.

Çok vakit, ad bırakılırken, çocuğun doğduğu güne ve aya dikkat edilir, cuma günü doğan çocuğa “Cuma” adı verilirdi. Yerli şivemizde perşembe karşılığı olan ali günü doğanlara da “Ali” denirdi. Recep ayında doğanlara “Recep”, Şaban ayı ve Ramazan ayında olanlara da “Şaban veya Ramazan” denilirdi.

Yerli şivemizde Rebiülevvel ayına, Hazreti Peygamber bu ayda anada oldukları için “mevlüt” ayı denir. Bu ayda doğan çocuklara “Mevlüt” adı verilirdi.

Bayram günleri doğan erkek çocuklara “Bayram” adı verilmesi adet olmuştur.

Dakuk’da İmam Zeynel Abidin yatırının yılda birkaç gün ziyaret mevsimi vardır. Şaban ayının 28. gününden başlayarak Recep ayının 3 veya 4. gününe kadar devam eder.

Halkımız bugünlerde, göklerden nur yağdığına ve kör gözlerin açıldığına inanır bu aya “Nur Ayı” söyler ve bugünlerde doğan erkek çocuklara “Nuri” kız çocuklara ise “Nuriye” adı verilmesi, çok kimseler tarafından bir gelenek halini almıştır.

Toz ve fırtınalı günlerde doğan çocuklara “Tozlu” adı verilmesi adettendir.

Çocuğu doğdukça ölen ve yaşamayan kimseler yeni doğan kız çocuğuna “Dursun” adını verirmiş. Çocuk çokluğundan veya yalnız kız çocuğu olan erkek çocuktan mahrum kalan kimselerde sonradan doğan kız çocuklarına “Yeter” ve “Hemen es” adı verilirmiş. Bu münasebetlerde verilen adların birçoğu bugün de mevcuttur.

Bugün de olduğu gibi ama eskiden daha fazla olarak, anneler evliya ve yatırlardan çocuk dilerlermiş. İmam Hüseyin’den çocuk isteyenler, çocuğun adını “Hüseyin” İmam Abbas’dan “Abbas” İmam Ali’den “Ali” koyarlarmış. Böylece her İmamdan veya yatırdan istenilince, o tarihten sonra çocuğu dünyaya gelirse, manası dilekte bulunulan imam, çocuğu vermiştir. Böylece çocuğun adı da, istenilen imamın

adından olması şarttır. Bu adet bugün de canlı bir şekilde devam etmektedir.”¹⁶⁹

2.6.4. Ölüm törenleri

Irak Türklerinin ölülerine ve hatıralarına çok değer verdiklerini yapılan törenlerden anlamak mümkündür. Bir evde ölüm olunca kadınlar tarafından bağrıışmalar başlar, naralar atılır, buna (fizzah) derler. Fizzah seslerini duyan komşular hemen ölünün evine giderler. Bu suretle ölü sahiplerini hiçbir zaman yalnız bırakmazlar. Her türlü hazırlık, bu arada dini vecibeler komşular tarafından düzenlenir, ölünün yakınlarını hiçbir külfete maruz bırakmazlar. Ölü toprağa verildikten sonra, erkekler ayrı, kadınlar da ayrı olarak matem törenleri tertip ederler. Erkekler fatiha meclisi kurarlar, buna “Taziye” denir. Taziye ya ölünün evinde, ya da ev müsait değilse en yakın bir camide kurulur. Üç gün devam eder; dost, tanıdıklar, taziye meclisine gelerek, fatiha okurlar ve ölü sahiplerine başsağlığı dilerler. Taziyede Kuran-ı Kerim okunur; zaman zaman fasıla verilir. Kuran-ı Kerim okunduğu sırada gelenler selam verir, otururlar. Kuran okunması bittikten sonra, ölü sahibi ve daha önce gelmiş olanlar yeni gelenlere merhaba derler. Kuran-ı Kerim okunmadığı sırada gelenler selam verdikten sonra herkesin duyabileceği bir tonla “El-fatiha” der, orada bulunanlar içlerinden Fatiha suresini okurlar. Gelenler birden fazla ise El-fatiha sözünü en yaşlısı söyler. Taziye meclisinden çıkarken yine en yaşlısı El-fatiha der ve onu takiben meclis terk edilir. Meclis terk edilirken ölü sahibine baş sağlığı dilerler. Taziyede sigara ve acı kahve ikram edilir, ancak Kuran okunduğu zaman sigara ve kahve içilmez.

Diğer taraftan kadınlar da evde yas tutarlar. Bu yas tutma üç günle yedi gün arasında devam eder. 40 gün içersinde de dost ve tanıdıklar baş sağlığına gelebilirler. Kadınların yas tutması şekle bağlıdır, Kadınlar ölenin meziyet ve vasıflarından bahisle sazlarlar. Türkiye’de buna ağıt denir. “Sazlamak” deyimini “sızlanma”dan gelir. Sazlamağın Türk folkloru konusunda yeri vardır, kendine özgü bir şekilde terennüm edilir. Özel sazlayan kadınlar vardır, bunlar aldıkları ücret karşılığında ölü evine giderek sazlarlar, dinleyeni ağlatırlar. Bu sazlayan kadınların hemen hemen birçoğuna halk şairi de diyebiliriz.

¹⁶⁹DAKUKLU, Muhammed Hurşid, ”Eskiden Çocuğa Ad Koyma Geleneği”, Kerkük Dergisi, yıl:2, sayı:10, Ekim 1992, s.12 (Yazı 65 yaşında olan Halime Halil adlı Dakuk’lu bir hanımdan bilgi alınarak kaleme alınmıştır.),

Ölen eğer evlenmemiş erkek ve genç ise ona (Ergen öldü derler), genç kız ise (Namrad öldü derler). Namrad, namurad demektir, gelin olamadı demektir. Gençler için sazlamaktan başka bir de (Şivan) töreni yapılır. Şivan töreninde gerçekten çok dramatik sahneler görülür. Kadınlar bir halka teşkil ederler, bu halkanın dışında şivani idare eden kadın bir sandalyenin üstüne çıkarak ölünün gençliğini, meziyet ve vasıflarını dile getirir ve kendine has bir terennümle ifadeye çalışır. Bu esnada kadınların teşkil ettiği halkadan ikisi bir tarafta, diğer ikisi de karşılarında olmak üzere dört kadın ortaya çıkar, sazlayan kadın söyledikçe bu dört kadın elleriyle yüzlerini döverler, saçlarını yolarlar. Halkada sıralanmış kadınlar da elleriyle göğüslerini döverler. Ortaya çıkmış olanlar birkaç tur yaptıktan sonra yerlerini diğer dört kadına bırakırlar. Bu suretle kadınlar sırayla şivan ederler.

Bazan bu şivana meyter (davul) zurna da iştirak eder. Ancak, meyter ters çalınır. (Daha çok ölen genç ve bekar erkekler için çalınır).

Şivana bir müddet ara verilir, ağlayanlar yere otururlar. Bu sefer sazlayan kadın acı acı sazlar. Bu sahneye dayanabilmek için insanın taş yürekli olması gerekir. Sazlayan kadın yalnız ölen için değil, yasa iştirak eden kadınların ölmüş yakınlarından da bahsederek onları da dile getirir.

Ölenin yakınları ilk üç gün sabahın erken saatlerinde mezara giderek yığlarlar (ağlamak), bazı analar aylarca ölen çocuklarının mezarı başına giderek sazlarlar. Birkaç örnek:

*Barın çalar,
Bar vermez barın çalar,
Bir yanım kurt kuş yedi,
Bir yanım karıncalar.*

*Musalla çöl olaydı,
Etrafı göl olaydı,
Mennen seniv aravda,
Bir ince yol olaydı.*

*Öz nenem,
Karnı dolu köz nenem,*

*El yıǧlar yalan yıǧlar,
Koy yıǧlasın öz nenem.*

Komşu ve tanıdıkların taziye ve baş sağlığına gelmemeleri halinde ölü sahibi rencide olur; hiçbir zaman affetmez, sırası gelende “Gileyliğ” eder (serzenişte bulunur, itap eyler anlamına gelir). Ergen ölen erkek çocuk ile Namrad ölen kız çocuğun, aileleri ve yakınları önünde adlarının söylenmesi hoş karşılanmaz, yakınlarının dertlerini deşmek demektir, buna çok dikkat edilir.

Bayramlardan bir gün önce türbeliğe (mezarlığa) gidilir; ziyaret olunur, ağlanır, dualar okunur. Zira bayram günleri üzülmek ve yas tutmak, hem günah ve hem de bayrama saygısızlıktır.¹⁷⁰

2.7. Irak Türklerinin aile yapısı

Türklerde aileler eskiden ana oğul, kardeş, gelin, torun aynı evde yaşarlardı. Ataerkil aile yapısına sahip olan Türkler, Osmanlıların son devirlerinde, çok eşliliğe, yasal olarak izin verilmesine rağmen rağbet etmemişlerdir. Birden fazla evlilik yapan Türk sayısı, dikkate alınmayacak düzeyde kalmıştı. Çok eşliliğin bazı şartlarla dinen de serbest olduğu göz önüne alınırsa Türklerin aileye ne kadar önem verdikleri anlaşılmaktadır.

Namus ve şereflerine düşkün olan Türkler eskiden beri Arap ve Kürtlere kız vermezlerdi. Bağdat yönetimi son yıllarda Türk halkını asimile etme politikası doğrultusunda, bu geleneği bozmak için çalışmıştır. Ancak Türkler kendilerine uygulanan tüm siyasi ve sosyal baskılara direnerek aile yapılarını korumayı başarmışlardır.¹⁷¹

2.8. Türk Kültürü İçinde Irak Türkleri

Irak'ta yaşayan Türkler, tıpkı Yunanistan, Bulgaristan ve Kıbrıs'ta yaşayan Türkler gibi anavatan Türkiye'den ayrılp şu anki ülkeleri Irak'ta hayatlarını sürdüren ve Türk kanı taşıyan insanlardır. Dolayısıyla örf ve adetleri, kültürel yapıları, değer yargıları Türkiye Türklerinininkine çok benzemektedir. Ancak anavatandan uzun süre ayrı kalmalarının ve diğer milletlerle birlikte iç içe yaşamalarının bir takım kuşak farklılıklarını da beraberinde getirdiği inkar edilemez.

¹⁷⁰YAKUPOĞLU, Enver,a.g.e., s.76-79,

¹⁷¹SAATÇİ, Suphi,a.g.e.,s.316,

Bu değişime rağmen Türkiye’de yaşamakta olan Türkler, Irak Türkleri için büyük bir sevgi beslemektedirler. Bin yıldan fazla bir zamandır bölgede varlığını sürdüren Türkler, Osmanlı hakimiyeti altında geçen 1534 ile 1918 yılları arasında diğer Irak toplumları gibi huzur içinde yaşamıştır. Türk halkı, Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra anavatan Türkiye’den ayrılan Kerkük ve Musul’un Misak-ı Milli sınırları içinde olduğunu ve İngilizlerin ayak oyunlarıyla Türkiye’den koparıldığının bilincindedir. Bu nedenle Irak’ta yaşayan Türkleri kendilerinden ayrı görmezler. Çünkü Türkiye’de yaşayan binlerce insanla akrabalıkları vardır. Buna en güzel örnek ünlü gösteri adamı Mehmet Ali Erbil’dir. Mehmet Ali Erbil, Irak Trklerindendir ve soyadından da anlaşılacağı gibi Erbil’lidir. Aynı şekilde eski YK Başkanı Prof. Dr. İhsan Doğramacı, Gazi niversitesi eski Rektörü Prof. Dr. Ender Hasanoğlu, emekli generallerden Abdurrahman Ergeç, Bilkent Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Ali Doğramacı, eski Sağlık Bakanlarından Kerküklü merhum Dr. Ltf Kırdar, bir dönem Sağlık Bakanlığı’nda müsteşarlık yapan Yunus Müftüoğlu, araştırmacı Suphi Saatçi, yazar Necmettin Esin, araştırmacı-yazar Nefi Demirci, sanat Abdurrahman Kızılay ve televizyon programcısı Reha Muhtar, Irak Türklerinin nl isimleridir.¹⁷²

Reha Muhtar’ın dedesi Tefvik Bey, Kerkük’te ticaretle uğraşmış, 1893 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Sarıkamış’ta savaşmış ve sağ ayağının beş parmağı ile elinin iki parmağını kaybetmiş bir kişidir. İstiklal Savaşı’nın ardından tekrar Kerkük’e dönen ve Lozan Antlaşması’nın müzakerelerinin sonuçlanmasını bekleyen Tefvik Bey, bu sırada Kerkük’te kurulan Gizli Türk Teşkilatı’nın bünyesine katılmıştır. Kerkük ve Musul’un Türkiye’nin sınırları içine dahil edilmesi için kurulan cemiyette gizli çalışmalarını sürdüren Tefvik Bey, bu sırada Irak hkmetince teklif edilen görevleri de reddetmiştir. Muhtar’ın dedesi Tefvik Bey, 1962 yılında ölene kadar Kerkük’te yaşamış; 1959 yılında Kürtler tarafından Türklerle uygulanan mezalime tanık olmuştur.

Yukarıdaki örnekte olduğu gibi anavatanları için canlarını feda edecek kadar büyük fedakarlık gösteren binlerce Irak Trk bulunmaktadır. Hatta birçok Musullu, Kerküklü asker, Çanakkale Savaşı’na katılmış ve vatanları uğruna düşmanla çarpışarak şehitlik mertebesine ulaşmıştır.

Dede Korkut ve ünlü divan şairi Fuzuli, Irak Trk’dr ve Bayat

¹⁷²www.nethaber.com/haber/arşiv/haberler,

aşiretindendirler. Bu iki edebiyatçının eserleri, Türkiye’de olduğu kadar dünyada da birçok okulda okutulmaktadır.

Irak Türklerinin ünlü hoyratları Türkiye’de de çok iyi bilinmekte ve birçok sanatçı tarafından icra edilmektedir. Kerkük türküleri de Türkiye’de önemli bir yere sahiptir. Türkiye’de yaşayan Türk halkı, bir Ege türküsü dinlediği zaman ne hissediyorsa, Kerkük türküsü dinlediği zaman da aynı şeyi hissetmektedir.

Görüldüğü gibi aradan geçen bunca zamana rağmen Türk halkının, Irak Türklerine olan muhabbetinde bir eksilme olmamıştır. Bu iki soydaş milletin ülkeleri farklı olsa da özde bir oldukları Türkiye’de kabul görmüş bir gerçektir.

3. IRAK TÜRKLERİNİN MEVCUT SİYASİ TEŞKİLATLANMASI

3.1. İlk Siyasi Hareketler

Irak Türklerinin hakiki siyasi örgütlenmesi 1950 yıllarında, sonradan Kerkük katliamında şehit edilen Ata Hayrullah tarafından filizlenmiş ve 7 Mayıs 1960 yılında Türkmen Kardeşlik Ocağı’nın kurulmasıyla ilk defa olarak kültürel bir kisve altında siyasallaşmıştır. 23 Ocak 1961’de yayınlanmasına izin verilen Kardeşlik Dergisi’nin Türk kültürü ve siyasetine önemli katkıları olmuştur. Bir kulüp kimliğinde faaliyet gösteren Türkmen Kardeşlik Ocağı, Türk toplumunun kültürel ve sosyal ihtilaçlarının yanı sıra milli ihtiyaçlarına da faydalı olmuştur. 1977’de başlayan Baas saldırılarında Ocak yöneticileri önce görevden uzaklaştırılmışlar, 1970 yılında tutuklanmışlar ve 1980’de de idam edilmişlerdir. Erbil ve Musul’da da şubeleri olan Türkmen Kardeşlik Ocağı’nın gelişip, saygın bir konuma gelmesinde, idam edilen Ocak Başkanı E. Albay Abdullah Abdurrahman’ın birleştirici ve karizmatik kişiliğinin büyük katkısı olmuştur.¹⁷³

Türkmen Kardeşlik Ocağı kurulduktan sonra öğrenci birlikleri, esnaf örgütleri, öğretmen teşkilatları ve gençlik hareketleri bir yonca yaprağı gibi aynı söyleme bağlanmış ve yürütülmüştür. O günden sonra bu çizgiyi temsil eden dernekler, folklor ekipleri, öğrenci örgütleri ve sonradan siyasi partiler ve Türkmen Cephesi, bu çizginin genel hattını yürütmüşlerdir.¹⁷⁴

¹⁷³KÜÇÜKKARAGÖZ, İsmet, a.g.e., s.111-118,

¹⁷⁴HÜRMÜZLÜ, Erşat, Türkmenler ve Irak, Ötüken Yayınları, İstanbul,2003, s.26,

3.2. Irak Türkmen Cephesinin(ITC) Kurulması

Kuzey Irak'ta Güvenli Bölgenin oluşmasından sonra IMTP haricinde kurulan parti sayısının çoğalması beraberinde rekabet ve tahammülsüzlük getirmiştir. Başkaları tarafından kullanılmaya müsait bu durumu ortadan kaldırmak maksadıyla Türk parti ve kuruluşlarını bir çatı altında toplamak üzere 1992 yılından itibaren çalışmalara başlanmış, çeşitli tarihlerde toplantılar düzenlenmiştir. Ekim 1994'te Irak Türkmen Cephesinin kuruluş çalışmalarına hız verilmiş ve bu çalışmalar neticesinde Cephe Tüzüğü hazırlanarak imzalanmıştır. 24 Nisan 1995'te Irak Türkmen Cephesi'nin kurulduğu resmen ilan edilmiş; Cephenin ilk yönetimi taraflar arasında uzlaşma ile oluşturulmuştur.

Cephede beliren görüş ayrılıkları 19 Aralık 1995'te taraflar arasında meydana gelen silahlı çatışma ile sonuçlanmış ve Türkmen Bağımsızlar Hareketi adlı grup dışındaki partiler Cephe'den çekilmişlerdir. 31 Ağustos 1996'da Irak kuvvetlerinin Erbil'e saldırısı neticesinde Türk Partilerinin bürolarına baskın düzenlenerek, çok sayıda Türk tutuklanmıştır (34 kişi). Bu olaydan Türk siyasi hareketi ve davası derin yaralar almıştır. Bu olay Türk toplumunda kolay kolay silinemeyecek derin izler bırakmıştır. Türkleri yeniden bir araya getirmek, birlik ve beraberliği sağlamak için Türk Partileri ve Kuruluşları arasında 7 Mart 1997 tarihinde Erbil Protokolü olarak bilinen bir protokol imzalanmıştır. Bu protokol, çözülme noktasındaki Türklerin toparlanmasında önemli rol oynamıştır. Aynı zamanda Türkmen Kurultayı'na giden yolun başlangıcı olmuştur.¹⁷⁵

22–24 Nisan 2005'te yapılan 4. Kurultay'dan sonra delege seçimleri yapılarak kurultay, 8 Haziran 2005'te tekrar toplanarak, Prof.Dr. Sadettin ERGEÇ'i ITC başkanı seçmiştir.

3.2.1. Birinci Türkmen Kurultayı

Türkmen Cephesi; Irak Kültür ve Dayanışma Derneği, Türkmeneli İşbirliği ve Kültür Vakfı temsilcileri ve Irak'lı Türk aydınlarının da katılımıyla 5 Temmuz 1997'de İstanbul'da III. Türkmen İstişare Toplantısı çatısında bir araya gelerek 4–7 Ekim 1997 tarihleri arasında Erbil'de bir Türkmen kurultayı düzenleme kararı

¹⁷⁵PAMUKÇU, Ekrem, “Türkmenlerin Kuzey Irak'ta Bugünkü Siyasi Yapılanması”, Aktaran:<http://w3.gazi.edu.tr/web/nibrahim/tr>,

almışlardır. Erbil’de toplanan I. Türkmen Kurultayı’na, Avrupa, A.B.D., Kanada ve Avustralya’da bulunan Türk Dernekleri’nin temsilcileri, Irak Milli Türkmen Partisi, Türkmeneli Partisi, Türkmen Bağımsızlar Hareketi, Türkmen Kardeşlik Ocağı, Türkmeneli İşbirliği ve Kültür Vakfı, Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği katılmıştır. Kurultay’da 30 kişilik Türkmen Şurası seçilerek, Kurultay’ın ve Türkmen Cephesi’nin ana tüzüğü kabul edilmiştir.¹⁷⁶

Siyasi, idari, mali, güvenlik, enformasyon, eğitim, kültür, araştırma, sosyal faaliyetleri organize etmek üzere tüzük çerçevesinde bir cephe teşkilatı oluşturulmuş, bu teşkilat için gerekli personel, bina, taşıt ve çalışmaları için gerekli donanım temin edilerek Kurultay ve Şura tarafından hazırlanan plan ve politikaları uygulamak ve hedefleri gerçekleştirmek üzere faaliyetlere başlanmıştır.

Türkmen Kurultayı’nın yapıldığı salonda, zamanın Irak yönetiminin bölgede ve Erbil’de hiçbir fonksiyonu olmadığı halde Kurultay salonunun en hakim yerinde Irak bayrağının asılmış olması, duvarlardaki “Hedefimiz Irak toprak bütünlüğü içerisinde demokrasi, eşitlik ve insan haklarıdır.” şeklindeki dövizler Türklerin meşru isteklerinin net bir şekilde ifade etmiş; Irak’ta yaşayan bütün azınlıklardan daha fazla Irak’a bağlı ve Irak’ın toprak bütünlüğünün yanında bir tavır sergilediklerini ortaya koymuştur. Kurultayın son günü olan 7 Ekim’in her yıl Türkmen Bayramı olarak kutlanması oy birliği ile kabul edilmiştir.¹⁷⁷

3.2.2. İkinci Türkmen Kurultayı

II. Türkmen Kurultayı, 20–22 Kasım 2000 tarihleri arasında Erbil’de Irak’ın kuzeyinde faaliyet gösteren siyasi partiler, hareketler, Türkiye ve diğer ülkelerdeki dernek, vakıf ve kuruluş temsilcileri, fikir, bilim ve sanat adamlarının ortak katılımı ile gerçekleşmiştir.

Kurultayda Irak Türk halkının içinde bulunduğu şartlar değerlendirilmiş, o günkü durumu görüşülmüş ve geleceğe yönelik kararlar alınmıştır. Yıllardır uygulanan asimilasyon politikası, bu gün de hızından bir şey kaybetmemesine rağmen, Türklerin; günümüzde varlığını koruma mücadelesine devam ettiği ve bu mücadelenin dünyada eşine az rastlanır güç koşullarda sürdürüldüğü değerlendirilmiştir.

¹⁷⁶PAMUKÇU, Ekrem, “Türkmenlerin Kuzey Irak’ta Bugünkü Siyasi Yapılanması”, Aktaran: <http://w3.gazi.edu.tr/web/nibrahim/tr>,

¹⁷⁷BATUR, Mehmet Emin, “1. Türkmen Kurultayı”, İstiklal Gazetesi, Ekim 2004,

Türklerin; milli kimliklerinden vazgeçmeye zorlandığı ve hatta mecbur edildiği, asimile edilerek, zorunlu göçe tabi tutulduğu ve bölgelerini Araplaştırmak için çeşitli yöntemlere başvurulduğu delilleri ile beyan edilmiştir. Kurultay; Irak yönetiminin uygulamalarını kınamış, alınması gereken tedbirleri görüşmüş, Güvenli bölgede yaşayan Türklerin de; bu günkü koşullarda kabul edilmesi imkansız ve hür dünyanın kabul ettiği normlara çok uzak muamelelere maruz kaldığı konusunda fikir birliğine varmıştır.

Kurultayda ayrıca; Irak Türklerinin bölge partileri ve diğer muhalefet grupları ile ilişkileri ele alınmış, bölgede eğitim ve kültür çalışmaları, teşkilatların güçlendirilmesi, kadın ve gençliği hedef alan kitle örgütlerini geliştirmek için verilen desteğin artırılması üzerinde durularak çözüm önerileri değerlendirilmiştir.

Kurultay, Irak yönetimini; halkını, 21. yüzyıla yakışan çağdaş bir rejime kavuşturmaya ve Birleşmiş Milletler kararlarına uymaya, Birleşmiş Milletleri de ambargoyu kaldırarak Irak halkının acılarını dindirmeye davet etmiştir.

Bölge ve dünyada yaşanan sorunların barışçı yollarla çözülmesi için destek olunması benimsenmiş, birinci kurultayda kabul edilen temel ilkeler deklarasyonu güncelleştirilmiş, ayrıca kurultayda Senan Kasap Irak Türkmen Cephesi Başkanlığı'na seçilmiştir. Kurultaydan sonra Türkmen Kardeşlik Ocağı, Cephe'den ayrılarak faaliyetlerini kültürel alanda sürdürme kararı almıştır.

Bunlara ilave olarak Başbakan Bülent Ecevit, Kurultay için mesaj göndermiştir. Mesaj kısa, özdür ve “Türkmen Kurultayı'nın Irak'ın toprak bütünlüğü içinde hayırlara vesile olmasını dilerim.” şeklindedir. Bir Türkiye Cumhuriyeti Başbakanının halen Irak sınırları içinde bulunan soydaşlarına resmi bir mesaj göndermesi başlı başına bir olay olarak algılanmıştır.¹⁷⁸

3.2.3. Üçüncü Türkmen Kurultayı

Kerkük, Musul, Telafer, Bağdat, Hanakin, Tuzhurmatı gibi Türklerin yoğun yaşadıkları bölgelerin, güvenlik bölgesindeki bölgeler ile bütünleşmesiyle, doğal olarak Türklerin de yeni bir yapılandırma içerisine girmeleri gerekiyordu. Nitekim 13–15 Eylül 2003 tarihleri arasında Irak Türklerinin merkezi olan Kerkük şehrinde Türk siyasi hareketleri ve halk temsilcilerinden oluşan 550 delege, Irak'ı ve Irak Türk

¹⁷⁸DURU, Ogün, “Türkmenlerin Yıldızı Yükseliyor”, Aksiyon Dergisi, Sayı. 314, 9 Aralık 2000

toplumunu ilgilendiren hususları görüşmek, Türk halkının hedefleri doğrultusunda ortak siyasi söylem etrafında birlik ve beraberliği pekiştirmek ve siyasi harekete ivme kazandırmak amacıyla 3. Türkmen Kurultayı'nı düzenlemiştir. Kurultay üyeleri tarafından Dr. Faruk Abdullah Abdürrahman, ITC Başkanı; Sadettin Ergeç ise Türkmen Meclisi Başkanı seçilmiştir. Bu seçimler, Irak'ta demokratik bir şekilde yapılan ilk seçim olması bakımından önemlidir. Türk siyasi partilerini ve sivil toplum örgütlerinin bünyesinde toplayan Irak Türkmen Cephesi'nin gerçekleştirdiği üçüncü Büyük Türkmen Kurultayı, İlk özgür kurultay olması nedeniyle “Birinci Büyük Türkmen Kurultayı” olarak da adlandırılmıştır.¹⁷⁹

ITC, Irak savaşı sonrasında üçüncü kurultayını gerçekleştirerek, Irak içinde dört parti ve Irak'ın içinde ve dışında çalışan altmışa yakın Türk sivil toplum örgütünün katılımıyla ilk demokratik sınavını vermiştir. Kurultay sonucu, tüm Türk bölgelerinden seçilen temsilciler ile bir Türkmen meclisi kurulmuştur.

ITC, Türklerin milli meşru haklarını savunan bir konumda olması nedeniyle, gerek Irak içinde gerekse Irak dışında Türklere karşı politika izleyen gruplar için bir tehdit unsuru olmuş ve Irak'ta Türk unsurunu pasifize etmek isteyen grupların hedefi haline gelmiştir. Bu doğrultuda, 1996 yılında KDP'nin Irak yönetimi ile işbirliği sonucunda, 1998 ve 2003 yıllarında da KDP grubunun silahlı saldırılarına maruz kalmıştır.

3.2.4. Dördüncü Türkmen Kurultayı

A.B.D. işgali sonrasında Irak devleti şekillendirilip, taraflar arasında kıyasıya bir var olma mücadelesi verilirken, Türkler, 22–24 Nisan 2005 tarihlerinde Dördüncü Büyük Türkmen Kurultayı'nı gerçekleştirmişlerdir. Türklerin kendi içlerinde yapılanma çabaları haklı görülse ve gerekliliği tartışılmaz ise de zamanlamasının yanlış olduğu, Kurultay öncesi ve sonrasında dile getirilmiştir. Ancak mevcut durumda bazı olumlu gelişmeler de yaşanmaktadır. Delege seçimleri tamamlandıktan sonra 8 Haziran 2005 tarihinde Kurultay tekrar toplanarak 9 kişiden oluşan Yürütme Kurulu seçilmiş, bu kurulda ITC Başkanı olarak Prof. Dr. Sadettin Ergeç'i, Türkmen Meclis Başkanı olarak da Yunus Bayraktar'ı seçmiştir. Bu olumlu gelişmeler, güce tapılan bir toplumda Türklerin tek siyasi güç olduklarını, hatta 30 Ocak seçimlerinde elde ettikleri

¹⁷⁹KAZANCI, Hicran, “Irak'ın Hassas Dengelerindeki Türkmenler”, 2004, TUSAM, Ortadoğu Araştırmaları Masası,

tüm oyları demokratik bir siyasi yapı içerisinde kazanmış olduklarını göstermektedir. Diğer bir deyişle, Türkler, Irak'taki diğer gruplar gibi ne dini otorite, ne de aşiretsel bir yapı içerisindeyler. Aynı zamanda Kurultay sonrası oluşan mevcut durum, Irak'ın yapılanma sürecine şimdiye kadar dahil olamayan Türkler için bundan sonra yeni kadrosunun başarılı çalışma ve mücadelesi ile Irak siyasi hayatında hak ettikleri kazanımları elde etmeleri için umut oluşturmaktadır.¹⁸⁰

3.3. Irak Türkmen Cephesi(ITC)'ni Oluşturan Partiler

Irak'ın yeniden yapılanmasında Türklerin kendi içlerindeki yapılanma ve organizasyon çabalarını anlamak için başta siyasi olmak üzere bir çok alanda önder olan ve bir çok siyasi partiyi bünyesinde barındıran ITC faaliyetlerini değerlendirmek durumu özetleyecektir. ITC bünyesinde faaliyet gösteren önde gelen partiler şunlardır: Irak Milli Türkmen Partisi(IMTP), Türkmeneli Partisi(TP), Türkmen Bağımsızlar Hareketi (TBH), Türkmen Kardeşlik Ocağı (TKO), Türkmen İslami Hareketi (TİH)'dir.¹⁸¹

3.3.1. Irak Milli Türkmen Partisi (IMTP)

Savaş sonrası Irak'ta siyasi zemin daha da kayganlaşmış ve Bağdat yönetimine karşı olan muhalefet grupları dünya kamuoyunda destek görmeye başlamışlardır. Türkmenler de bu süreçten yararlanarak gizli olan siyasi hareketini 1991'de Irak Milli Türkmen Partisi (IMTP) adıyla deklare ederek bu süreçte yerini almışlardır. Başlangıçta atılan doğru ve planlı adımların sonucunda hızlı bir sürece girilmiş olup neticesinde beklenenin de ötesinde bir yükseliş kaydedilmişti. Türkmen toplumu tarihinde ilk defa doğrudan siyasi sahnede yerini almış ve Irak siyasetinin yeni aktörlerinden birisi olarak kabul görmüştü. Parti, Irak Türklerinin sorunlarını dünya kamuoyuna duyurmak ve Irak Türklerini bilinçlendirmek gayesiyle 11 Kasım 1988 tarihinde Dr. Muzaffer ARSLAN önderliğinde kurulmuş olmasına karşın Bağdat rejiminin baskıcı, acımasız ve saldırgan politikasını dikkate alarak, kendini ancak 1991'de deklare etmiştir. Türkler için, varlığından yeni haberdar oldukları bu parti büyük bir umut ışığı olmuştu. IMTP, deneyimli ve idealist yöneticilerin yoğun

¹⁸⁰UZUN, S.Özüm; DERSAN, Duygu, "Yeniden Yapılanan Irak'ta Türkmenler", Kırmızı Çizgi Dergisi, Şubat 2005,

¹⁸¹ALKAN, Sibel, "Türkmenlerin Organizasyon ve Yapılanma Çalışmaları ve Kürtlere Karşı Yeni Cephe Oluşumu" <http://www.eyturkgencligi.com>

alışmaları sayesinde dünyaya Türk varlığını duyurmuştur. Partinin yöneticileri, Riyad,, Beyrut, Viyana, Selahaddin, Londra ve A.B.D.’de yapılan toplantılara katılmıştır. A.B.D. ve İngiltere gibi Irak sorunuyla yakından ilgilenen ülkelerin başkentlerine giderek temaslarda bulunan IMTP, Avrupa Parlamentosu’nda Kürtlerle eşit şartlarda temsil edilmeyi başarmışlardır. Ayrıca parti, Kuzey Irak’ta, Radyo-TV, matbaa, basın-yayın ve en önemlisi Türkçe eğitim veren okullar açmış; silahlı kuvvetlere çekirdek olacak 350 kişilik bir koruma birliği oluşturmıştır. Tüm bu çalışmaların oldukça büyük btlerle gerçekleştirildiğinin lanse edilmeye çalışılmasına karşın, oldukça kısıtlı bir bt kullanılmış olduğunu vurgulamak gerekmektedir. IMTP sadece Irak’taki Türklerin haklarını istemek için değil, aynı zamanda haklarını almak ve alınan haklara da sahip çıkma şuuru ve iradesini aşılamak ve milli benliğini uyandırmak hedefi ile yola çıkmıştır.¹⁸²

ITC’nin kuruluşundan sonra, Partinin 1996 yılında gerçekleşen kurultayında, Mustafa Kemal Yayılı parti başkanlığına seçilmiştir. Ancak Yayılı’nın zaman zaman Kürt gruplarına karşı sert ıkışları, başta IKDP olmak üzere Kürt grupların tepkisine yol açmıştır. Kürt grupları ile Parti arasında giderek büyüyen sorunlar yüzünden, 2000 yılında gerçekleşen İkinci Türkmen Kurultayı sonrasında, Yayılı’nın Kuzey Irak’a girmesi Kürt grupları tarafından engellenmiştir. Bu gelişmeler sonucu, Partinin başına Cemal şen getirilmiştir. Yayılı ise, Partinin onursal başkanı olarak Ankara’dan çalışmalarına devam ederek, Parti ile ilişkilerini sürdürmüştür. Irak Savaşı sonrası, bölgedeki siyasi şartların değişmesi ile Yayılı, alışma merkezini tekrar Kerkük’e taşımıştır. Ocak 2004 tarihinde Kerkük’te düzenlenen Partinin son kurultayında Yayılı, tekrar genel başkanlık görevine seçilmiştir. 2004 Mayıs ayında IMTP Genel Başkanı ve Kerkük Meclisi yesi Mustafa Kemal Yayılı Kerkük Tuzhurmatu karayolu üzerinde A.B.D. askerleri tarafından açılan yaylım ateşi sonucu hayatını kaybetmiştir. Kendisiyle birlikte koruması Fazıl Namık da hayatını kaybetmiş, IMTP Yürütme Kurulu yesi Necmettin Kasap ağır yaralı olarak hastaneye kaldırılmıştır.

Geniş tabana sahip olan Partinin, Kerkük’te Türklerin etkili Türk siyasi örgütlerinden birisi olduğunu söylemek mümkündür. Parti başkanının Kerkük meclis yesi olması nedeniyle, Parti ile A.B.D. yetkilileri arasında yakın ilişkiler bulunmaktadır.

¹⁸²TTNC, Mehmet, “Statüko mu, Reform mu?”, Altnkpr Dergisi, Yıl.4, Sayı.13, Mart 2006,

Irak Milli Türkmen Partisi'nin Kerkük'teki son kurultayında yaşanan önemli gelişmelerden birisi de, Irak Geçici Yönetim Konseyindeki Türk Temsilcisi Songül Çabuk'un Partiye üye olması ve Partinin genel başkan yardımcısı seçilmesidir. Çünkü IMTP politik çizgisi itibariyle, Türklerin meşru haklarını savunmakta ve Türklerin meşru temsilcisi konumundadır. Çabuk'un ITC'nin çatısı altında mücadele eden kuruluşlardan birisi olan IMTP'ye katılması, onun aynı zamanda ITC'nin politikalarına katıldığıının da bir göstergesidir. Songül Çabuk'un ITC'ye katılması ile birlikte, doğrudan olmasa da ITC, Irak geçici Yönetim Konseyinde temsil edilmiş olmaktadır.

3.3.2. Türkmeneli Partisi (TP)

1994'te Erbil'de gerçekleşen kongrede Riyad Sarıkahye tarafından yeniden örgütlenmiştir. "Türkmen Birlik Partisi" adıyla kurulan partinin, bölgede Kürt grupları tarafından aynı ad altında başka kukla Türk partilerini inşa etmesi sonucunda Haziran 1996'da ikinci kongresini gerçekleştiren partinin adı "Türkmeneli" olarak değiştirilmiştir. Ağustos 1996'ya kadar faaliyetlerini Erbil ve Dohok'ta sürdürmüştür. Söz konusu kongreden sonra Dohok'a taşınan partinin kuruluşları, birkaç gün sonra Kürdistan Demokratik Partisi'nin güvenlik teşkilatlarınca bastırılmıştır.¹⁸³

Irak Milli Türkmen Partisi'ne nazaran daha radikal bir çizgiye sahip olan Türkmeneli Partisi, kuruluşundan bu yana, Irak'ta Türklerin silahlı çatışma gücüne sahip olmaları gerektiği tezini savunmaktadır. Ayrıca Parti baştan beri, Kürtlerin federal bölge taleplerine karşılık, Türklerin de benzer bir proje ile ortaya çıkmaları düşüncesini savunmuştur. Partinin izlediği politik çizgi nedeniyle, zaman zaman KDP ile birtakım sorunların yaşanmasına neden olmuştur. Ağustos 1998 ve 2000 yıllarında KDP'nin ITC'ye saldırımlarının sebeplerinden birisi de, Partinin izlemiş olduğu politikalar olmuştur. 1998 yılında Parti ile KDP grubu arasında çıkan sorunlar nedeniyle Türkmeneli Partisi Genel Başkanı Riyad Sarı Kahya'nın da Kuzey Irak bölgesine girmesi dolaylı bir şekilde Kürt grupları tarafından yasaklanmıştır. Dolayısıyla Irak savaşı sonrasına kadar Kahya'nın yerine, Parti başkanlığını önce Seyyah Küreci, daha sonra da Nevzat Timur yürütmüştür. Kahya ise, Ankara'da Partinin onursal başkanı olarak çalışmalarını sürdürmüştür. Irak Savaşı sonrası

¹⁸³HASAN, M; ŞÜKÜR, S., Kerkük Kerkük, ASAM Stratejik Analiz Dergisi, Aralık, 2004,

Kahya'nın Kerkük'e dönmesi ile birlikte, Partinin Ocak 2004'te düzenlenen Kerkük'teki kurultayında, Partinin Genel Başkanlık görevine tekrar geçmiştir.

3.3.3. Türkmen Bağımsızlar Hareketi (TBH)

1994 yılında Prof. Dr. İhsan Doğramacı'nın yeğeni Ferit Çelebi tarafından kurulmuştur. Partinin Erbil'in önde gelen ailelerinden olan Çelebi ailesi tarafından kurulması nedeniyle Erbil'de geniş bir tabana sahip olmuştur. Parti içindeki birtakım gelişmeler sonucu, 1996 yılında partinin başkanlığı Ferit Çelebi'den Kenan Şakır Üzeyir Ağalı'ya devredilmiştir. Yoğun çalışmalar sayesinde pek çok Türk, siyaset ve mücadele arenasına atılmak için cesaretlenmiş çeşitli siyasi örgütlerin oluşturulmasına başlanmıştır. Irak Türkmen Cephesi'nin kurucu unsurlarından birisi olan TBH, halen ITC'de aktif konumunu korumaktadır.

3.3.4. Türkmen Kardeşlik Ocağı (TKO)

07 Mayıs 1960 yılında Bağdat'ta kurulmuş bir Türk kuruluştur. 1990'lı yıllara kadar politikadan uzak kültürel bir örgüt olarak faaliyetlerini sürdürmüştür. Oldukça zor şartlarda Türk kültürünün korunmasına önemli katkıları olmuştur. Örgütün, Musul, Erbil ve Kerkük'te de büroları vardır. İkinci Körfez Savaşı sonrası Kuzey Irak'ta 36'ncı paralelin üzerinde kurulan güvenlik bölgesine Erbil'in de dahil edilmesi ile birlikte TKO, Erbil Şubesi ile ilişkilerini kısmen devam ettirebilmiştir. Ancak 1996 yılında Örgütün Erbil şubesinin Birinci Türkmen Kurultayında ITC'ye katılması ve Erbil şube başkanı Vedat Arslan'nın ITC'nin başkanı seçilmesi ile birlikte, merkez ile şube arasındaki ilişki tamamen kopmuştur. 1999 yılında ITC'de yaşanan birtakım sorunlar yüzünden TKO Erbil şubesi, ITC'den ayrılmıştır. Irak Savaşı sonrası, Türkmen Kardeşlik Ocağı'nın genel merkezi, 3. Türkmen Kurultayında, ITC'ye katılmıştır. Kurultayda, Ocağın Genel Başkanı Dr. Faruk Abdullah Abdurrahman, ITC'nin başkanı seçilmiştir.

3.3.5. Türkmen İslami Hareketi (TİH)

Irak'ta faaliyet gösteren üç önemli Şii Türk partisinden birisidir. Parti, Eylül 2003'te Kerkük'te düzenlenen 3. Türkmen Kurultayında ITC'nin şemsiyesi altına giren ilk Türk Şii partisidir. Bu partilerin dışında yurt dışında, dünyanın farklı yerlerinde çalışmalarını sürdüren ve ITC'ye destek veren 60'a yakın Türk kuruluşu bulunmaktadır.

3.4. Irak Türkmen Cephesi'nin faaliyetleri

3.4.1. Genel

04–07 Ekim 1997 tarihleri arasında yapılan Türkmen Kurultayı neticesinde Başkanlığa seçilen Vedat ARSLAN ve Yürütme Kurulu üyeliğine seçilen Riyaz Sarıkahya, M. Kemal Yayçılı, Kenan Şakir 17 Ekim 1997 tarihine kadar kutlamaları kabul etmiş, bu tarihten itibaren Cephenin kadro ve kuruluş çalışmalarını tamamlayarak çalışmalarına başlamışlardır. Cephenin; siyasi, idari, mali, güvenlik, enformasyon, eğitim, kültür, araştırma, sosyal faaliyetlerini organize etmek üzere Tüzük çerçevesinde bir cephe teşkilatı oluşturulmuş, bu teşkilat için gerekli personel, bina, taşıt ve çalışmaları için gerekli donanım temin edilerek Kurultay ve Şura tarafından hazırlanan plan ve politikaları uygulamak ve hedefleri gerçekleştirmek üzere faaliyetlere başlanmıştır. Bu kapsamda;

Türklerin haklı davasını Avrupa ve Türk kamuoyuna anlatmak ve destek sağlamak maksadı ile Türkiye ve İngiltere’de Türk temsilciliği açılarak faaliyete geçirilmiştir.

Siyasi ve Dış İlişkiler, Güvenlik, Enformasyon, Eğitim ve Kültür, Sağlık, Sosyal ve Yardım, Araştırma ve Planlama Daireleri ayrı binalarda oluşturulmuş, Daire başkanlarının atanması yapılmış, teşrifatı tamamlanan binalarda 2000’e yakın Türk mesleklerine uygun olarak aylıklı olarak göreve başlatılmıştır.¹⁸⁴

(1) KYB kontrolündeki Süleymaniye ve Duhok, Zaho, Şaklavada irtibat büroları açılarak bu bölgedeki Türklere de Cephe’nin hizmetleri götürülmeye çalışılmıştır.

(2) Irak’tan yurt dışına çıkış yapan vatandaşlardan vize adı altında alınan ücretlere KDP yönetimi ile anlaşarak ortak olunmuş ve cepheye gelir sağlanmıştır.

(3) Cephe Başkanı ve Yürütme Kurulu Üyeleri zaman zaman Türkiye ziyaret edilerek Cumhurbaşkanlığı, Başbakanlık, Milletvekilleri seviyesinde ve yabancı devlet temsilcilikleri nezdinde görüşmeler yapılmış ve Türk toplumunun özellikle de halen Cephe tarafından halen ulaşılamayan Irak Merkezi Yönetimi altında bulunan Türklerin sorunları dile getirilmiş, çözüm aranmıştır.

¹⁸⁴ALKAN, Sibel, “A.B.D.’nin Irak İşgalinden Sonra Bölgedeki Türkmen Halkın Durumu”, <http://sks.kou.edu.tr/kouli/akademik/aka18.asp>

(4) Gerek KDP gerekse KYB bölgesinde de facto (fiili durum) olarak tesis edilen yerel yönetimler tanınmamakla beraber Türk toplumunun hak ve menfaatlerinin korunması kapsamında ilişkilerin geliştirilmesine çalışılmıştır.

3.4.2. Eğitim ve Kültür Dairesi

(1) Eğitim ve Kültür Dairesi, Türk toplumunun Türk dünyası ile aynı lisanı kullanabilmesi için, Türkçe eğitim veren kurum ve kuruluşları tesis etmek ve işletmek, dünya Türk toplumları ile dayanışmaya girerek, Türk kültürünün, örf ve adetlerinin tanıtımı maksadıyla, kültürel etkinlikler organize etmek, Türk okulları ile öğretmen ve öğrencilerinin sorunları ile ilgilenmek, Yürütme Kurulu'nun belirleyeceği eğitim politikasını icra etmek, gençlik ve kitle örgütlenmelerini gerçekleştirmek ve milli şuur kazanmalarını sağlamak, Türk cami, türbe ve mezarlıklarıyla diğer kültür varlıklarının bakım ve onarımını yaptırmak üzere görev yapmaktadır.

(2) Cephenin göreve başlaması ile Irak'ta Türkçe eğitim yapan okullarda Latin harflerine geçilmiş, tüm ders kitapları Türkçeye çevrilmiştir.

(3) Okulların bakım ve onarımı yaptırılarak gerekli eğitim malzemeleri temin edilmiş, öğrenci sayısı 500 civarından 2500'e çıkarılmıştır. Öğrencilerin tümüne halen Cephe tarafından önlük, ayakkabı, çanta, kitap ve kırtasiye yardımı yapılmakta, eğitim süresince günlük olarak yiyecek dağıtılmaktadır.

(4) Her sene üniversitelerde okumak üzere 75–100 arasında öğrenci Daire tarafından yapılan sınav neticesinde seçilerek Türkiye'ye gönderilmekte, Cephenin ihtiyaçlarına uygun olarak ilgili bölümlerde Milli Eğitim Bakanlığı'nca sağlanan imkanlarla burslu olarak okumaları sağlanmaktadır.

(5) Daire tarafından Türk okullarında görev yapan öğretmenlerin Türkiye'de Türkçe ve Latin alfabesi ile okuma yazma eğitimi görmeleri sağlanmıştır.

(6) Daire bünyesinde kurulan Türkmeneli Spor Kulübü vasıtası ile Türk Gençliği'nin spor yapması amaçlanmış, kurulan takımlar bölgesel şampiyonalarda birçok başarı sağlamıştır.

(7) Türkmeneli Tiyatro Kulübü haftalık olarak hazırladığı tiyatroları oynamakta, Eğitim ve Kültür Dairesi tarafından organize edilen Türk sanatçıları eserlerini sergilemek fırsatını bulmaktadır.

(8) Zaman içerisinde büyük zarar gören Türk Kültür Varlıklarının mevcut durumlarının muhafazası için girişimde bulunmaktadır.

3.4.3. Enformasyon Dairesi

(1) Enformasyon Dairesi, Yürütme Kurulu'nun belirleyeceği milli politika ve yayın politikası paralelinde, basın-yayın görevini yerine getirmek, yapacağı yayın ve faaliyetlerle Türk toplumunun milli fikirler paralelinde birleşmesini, eğitimini, şuur kazanmasını ve Türk toplumunun sorunlarının dünya kamuoyuna tanıtımını sağlamak maksadıyla görev yapmak üzere teşkil edilmiştir.

(2) Enformasyon dairesi tarafından Erbil'de Türkmeneli Radyo ve Televizyonu kurulmuştur. TERT adı ile 24 saat yayın yapan radyo ve televizyon Erbil şehrinin her yerinden rahatlıkla izlenmekte ve bölgede genel olarak en çok izlenen ve dinlenen yayın kuruluşu olma özelliğini taşımaktadır. Ayrıca dört ayrı verici ile bölgede Türk Televizyonların çanak antensiz izlenmesini sağlamaktadır.

(3) Türkmeneli Radyo ve Tv çalışanlarının Türkiye'de çeşitli yayın ajanslarda eğitim almaları sağlanmıştır.

(4) Türklerin halen haftada 2 gün çıkan Türkmeneli gazetesi; aylık, haftalık ve günlük olarak yayınlanan haber, gençlik ve kadın kuruluşlarına ait dergileri mevcuttur. Enformasyon Dairesine ait matbaada basılan ve Daireye bağlı yazarlar tarafından hazırlanan bu yayınların tirajı 10.000 civarında seyretmekte, Türkiye'deki ve yurtdışındaki temsilcilikler vasıtası ile Irak dışında da dağıtılmakta ve önemli şahıslar dağıtım listesine eklenerek Türk Toplumuna ait gelişmelerden haberleri olması sağlanmaktadır. Erbil'de bulunan matbaada basılıp Kuzey Irak, Türkiye ve üçüncü ülkelere dağıtımı yapılan gazete, dergi ve bültenler aşağıya çıkarılmıştır.

- Türkmeneli Gazetesi (15- 20 sayfa) Haftada 2 gün Arapça ve Türkçe
- Türkmeneli Haber Ajansı Bülteni Günlük
- Türkmeneli Spor Gazetesi Haftalık
- Kardeşlik Bülteni Haftalık
- Türkmeneli Bülteni Haftalık
- Doğu Bülteni Haftalık
- Fuzuli Bülteni Haftalık
- Bağımsız Bülteni Haftalık
- Yeni Kuşak Dergisi Aylık

- Gökbörü Dergisi Aylık
- Birlik Dergisi Aylık

(5) Daire bünyesinde oluşturulan Türkmeneli Posta Teşkilatı; halen Irak dışından gelen ve Irak dışına gidecek mektupları sahiplerine ulaştırmaktadır.¹⁸⁵

3.4.4. Güvenlik Dairesi

(1) Güvenlik Dairesi, Yürütme Kurulunun korunmalarına karar vereceği yönetici ve tesislerin fiziki güvenliğini sağlamak, Türk toplumunun hak ve menfaatlerini korumak, kollamak ve savunmakla yükümlüdür.

(2) Yukarıdaki yükümlülükleri yerine getirmek üzere teşkil edilmiş Güvenlik Dairesinde çoğu Kerküklü Türklerden oluşan 600'e yakın Akıncı görev yapmaktadır. Genelde hafif silahlarla donatılan akıncılar Irak Türkmen Cephesine bağlı 40'a yakın kurum ve kuruluşun emniyetini sağlamakta ve Cephe yöneticilerine yakın koruma sağlamaktadır.

(3) Kendisine ait binalarda eğitimlerine devam eden ve kendisine ait taşıtları, silahları ile görev yapan Güvenlik Dairesi mensupları aynı tipte giyinmekte, kollarında Büyük Selçuklu Devleti'ne ait çift başlı kartal armasını taşımakta, tesis edilen emir komuta teşkilatı içerisinde disiplin içerisinde hizmet vermektedir.

(4) Güvenlik Dairesi, bu güne kadar koruduğu tesislere yapılan saldırılara imkanları nispetinde gerekli cevabı vermiştir.

Irak Türkmen Cephesi'nin Güvenlik Dairesi, Kerkük'ün ana caddesi Bağdat Yolu üzerinde bulunmaktadır. Daireye her gün onlarca Türk genci milis olmak için başvuruyor. Milis güçleri, hem yağma olaylarına karşı Türklerin ev ve işyerlerini korumak, hem de kendi toplumlarının geleceği için siyasi bir rol üstlenmek istiyorlar.¹⁸⁶

3.4.5. Araştırma ve Planlama Dairesi

(1) Araştırma ve Planlama Dairesi, Irak genelinde yaşayan Türk toplumunun, tarihi, coğrafi, sosyal, ekonomik ve kültürel kimliği ile bu değerleri Türk ve Dünya kamuoyuna tanıtmak amacıyla incelemeler yapmak, Türk yerleşim birimlerinde

¹⁸⁵“Türkmenlerin Siyasi Yapılanması”, www.iraqiturkman.org,

¹⁸⁶ SÜNGÜR, Nevin, “Türkmenler”, Atlas Dergisi, Sayı: 124, Temmuz, 2003, s. 143,

yapılacak araştırmalar ile Türk nüfusunu ve Cephe tarafından yardım edilmesi gereken muhtaç Türkleri tespit etmek maksadıyla teşkil edilmiştir.

(2) Bu amaçları tesis etmek için Daire tarafından öncelikle Iraktaki Türk nüfusu tespit çalışmaları başlatılmış olup halen devam etmektedir.

(3) Irak yönetimi tarafından tutuklanarak idama mahkum edilen Türkler için bir kitap hazırlanmıştır. Her yıl Türk şehirleri, Türklerin önemli şahsiyetleri, tarihi eserlerinin resimlerinin ve Türklerin önemli günlerinin yer aldığı bir takvim basılmaktadır.

(4) Türklerin topluca oturup, eğlenebilecekleri bir mekan olarak satın alınan bina tefriş edilerek Türkevi haline getirilmiş ve hizmete açılmıştır. Bu binada çeşitli kültür ve sanat etkinlikleri düzenlenmektedir. Aynı binada bir Türk Kütüphanesi oluşturulmaya çalışılmaktadır.

3.4.6. Sağlık ve Sosyal Yardım Dairesi

(1) Sağlık ve Sosyal Yardım Dairesi, Irak içinden ve dışından Yürütme Kurulu vasıtasıyla temin edilecek her türlü yardımın, Araştırma ve Planlama Dairesi'nin hazırlayacağı listeler ışığında, ihtiyaç sahiplerine ulaşmasını sağlamak, Türklere sağlık hizmeti verecek kurum ve kuruluşlar tesis ederek ve işletmek, Türk toplumunun birlik, beraberlik ve dayanışmasına katkı sağlayacak meslek kuruluşlarına öncülük etmek maksadıyla kurulmuştur.

(2) Temin edilen her türlü yardım özellikle Kerkük'ten göç eden Türk göçmenler olmak üzere ihtiyaç sahibi Türklere dağıtılmaktadır. Irak yönetimi tarafından tutuklanan veya idam edilen Türklerin ailelerine aylık bağlanmıştır.

(3) Daire bünyesinde bulunan revirlerle bölge halkına ücretsiz tedavi sağlanmaktadır. Bölgede tedavisi mümkün olmayan Türklerin Türkiye'ye gönderilerek tedavisinin yapılması sağlanmaktadır.

3.4.7. Siyasi ve Dış İlişkiler Dairesi

(1) Siyasi ve Dış İlişkiler Dairesi, Irak ve dünyadaki siyasi gelişmeleri izleyerek Yürütme Kurulu'na rapor etmek ve Yürütme Kurulu'nun belirleyeceği politikalar paralelinde Irak içinde ve dışındaki mevcut siyasi oluşumlar ile ilişkiye girerek, işbirliği, iyi dostluk ve dayanışma imkanlarını araştırmak, muhtemel siyasi

gelişmelere karşı belirlenecek tutum ve davranış konularında önerilerde bulunmak, Türkmen Cephesi'nin siyasi konulardaki dış ilişkilerini koordine etmek, Türk toplumunun siyasi platformlarda hak ve menfaatlerinin temini için planlamalar yapmak, yurtdışı Cephe temsilcilerinin faaliyetlerini koordine ve kontrol etmek üzere teşkil edilmiştir.

(2) Siyasi ve Dış İlişkiler Dairesi, düzenli olarak Irak ve dünya basınıni takip ederek hazırladığı basın bültenleri ile Yürütme Kurulu'nu bilgilendirmektedir.

(3) Irak dışında ve Zaho, Duhok, Kifri ve Süleymaniye'de açtığı bürolar vasıtası ile buralarda bulunan Türk toplumunun sorunları ile ilgilenmekte ve Türk Toplumunun davasını kamuoyuna anlatmaya çalışmaktadır.

(4) Yerel yönetimler ve yabancı devletler nezdinde Türk toplumunu temsil etmektedir.

3.4.8. Birlikler

Türk toplumunda örgütlenmeyi temin için kadınlar, öğrenciler, edebiyatçılar, tüccarlar çeşitli birlikler oluşturmuşlardır. Oluşturulan bu toplum örgütleri birlikte sorunlarına çözüm aramaktadırlar.

3.4.9. Dernek ve Vakıflar

(1) Merkezi İstanbul'da bulunan Irak Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği Türkiye'de bulunan Irak Türklerinin sorunları ile ilgilenmekte ve Irak Türkünün davasını Türk kamuoyuna tanıtmak üzere faaliyetler icra etmektedir. Konya ve İzmir'de de şubeleri bulunan dernek Avrupa ve Amerika'da birçok temsilciliğe sahiptir.

(2) Ankara'da açılan ve bölgede NGO (non-governmental organizations) olarak faaliyet gösteren Türkmeneli İşbirliği ve Kültür Vakfı, Birleşmiş Milletler nezdinde yaptığı girişimler neticesinde Türklerin uğradığı insan hakları ihlallerinin Birleşmiş Milletler Raporları'nda yer almasını sağlamış ve eşiti birçok kuruluşun Türklere karşı uygulanan asimilasyon politikaları ile ilgilenmesini sağlamıştır. Ayrıca Vakıf, yaptığı ticari faaliyetler ve topladığı yardımlar ile Irak Türkmen Cephesi'ni mali yönden finanse etmektedir.

3.5. ITC Dışındaki Türk Partileri

Kerkük'te mücadele eden ve Türklerin milli meşru haklarını savunan başka gruplar da bulunmaktadır. Bu gruplar şu ya da bu sebepten dolayı ITC'nin bünyesinde yer almamaktadırlar. Ancak bu grupların çalışmaları ITC'nin stratejileri ile temelde çatışmamaktadır. Bunun yanı sıra söz konusu grupların faaliyetleri, aslında ITC'ye destek niteliği taşımaktadır. Bu grupları demokratik bir ülkede iktidar dışında kalan bir muhalefet grubuna benzetmek mümkündür. Mevcut durumda Kerkük'te ITC'nin dışında faaliyetlerini sürdüren iki önemli grup bulunmaktadır.

Bunlardan birincisi, başkanlığını Irak Milli Türkmen Partisinin ilk genel başkanı olan Dr. Muzaffer Arslan'ın yaptığı Muzaffer Arslan Grubu'dur. Muzaffer Arslan, 1990'lı yılların başında IMTP genel başkanı olması itibarıyla Irak muhalefet toplantılarında önemli rol oynamıştır. Dolayısıyla, Irak'ta muhalefet gruplarıyla yakın ilişkilere sahip olan Arslan, Bağdat'ta yönetici konsey üyeleri ve diğer yetkililere yakın Türk politikacı olmasının yanı sıra A.B.D. yetkilileriyle de yakın ilişkilere sahiptir. Muzaffer Arslan'ın grubunu Kerkük'te öğrenci, gençler birliği ve spor kulübü gibi kuruluşlar oluşturmaktadır. Kerkük'te oldukça etkili bir tabana sahip olduğunu söylemek mümkündür.

ITC dışındaki partilerden ikincisi ise Turhan Ketene Partisi(Halk Partisi)'dir. Turhan Ketene, ITC'nin kurucu ilk başkanıdır. Turhan Ketene Partisi, Kerkük içinde etkili bir kitleye sahip olmasının yanı sıra, yurt dışında da önemli bir lobiye sahiptir. Başta A.B.D., Kanada, Danimarka olmak üzere birçok ülkede temsilcileri bulunmaktadır.

3.6. Şii Türk Partileri

İran ve Irak'taki Şii grupları tarafından desteklendiği için Şii Türk siyasi kimliği ile karşımıza çıkmaktadırlar. Şii Türk bölgeleri etki alanlarıdır. Şii Türk Partileri üç örgüt ile temsil edilmektedirler.

Bunlardan ilki olan **Türkmen İslami Birlik Partisi**, Şii Irak İslami Yüksek Devrim Konseyinin bir alt teşkilatıdır. Suriye ve İran tarafından desteklenmektedir. Parti başkanı Abbas El-Bayati'dir.

Diğer iki parti ise Dr. Sami Dönmez başkanlığındaki **Türkmen İslami Hareketi** ve 2001'de Tahran'da kurulan, Arslan Tütüncü, Salih Beyatli ve Fuat Tuzlu'nun önde

gelen isimlerinden olduğu **Türkmen Vefa Hareketi'**dir.

3.7. Irak Türklerinin Bugünkü Siyasi Yapısı

Irak Türkleri, yıllarca başa geçen her iktidar döneminde ezilmiş, takip altında bulundurulmuş ve devamlı olarak Araplarla Kürtler arasında iki ateş arasında kalmıştır. Buna ilave olarak, Türkiye'ye fazla güvenmeleri sebebi ile kendilerini kurtaracak siyasi veya askeri anlamda bir teşkilatlanmaya da gidememişlerdir. Mevcut olanlarının da Irak üzerinde pek fazla bir siyasi etkisi bulunmamaktadır.¹⁸⁷

Türkler, Araplar ve Kürtlerden sonra Irak'taki üçüncü büyük nüfusu oluşturmalarına rağmen, gerek Saddam Hüseyin döneminde, gerekse A.B.D.'nin Irak'a müdahalesi sonrasında çeşitli haksızlıklara maruz kalmışlardır.

Türkler;

- (1) Saddam rejiminin asimilasyon politikalarının etkileri,
- (2) Nüfus bakımından homojen bir coğrafi bölgeye sahip olmamaları,
- (3) Kürt grupların yönlendirmesiyle, A.B.D. tarafından Irak denklemi dışında tutulmaları,
- (4) Siyasi, ekonomik ve askeri gücü kendilerine göre kıyaslanamayacak boyutlara ulaşan Kürt gruplar ve Irak yönetimine getirilen şahısların yarattığı baskı ve engellemeler gibi nedenlerle, henüz arzu edilen seviyede örgütlü bir toplum haline gelememişlerdir.

3 ncü Türkmen Kurultayı, 13–15 Eylül 2003 tarihleri arasında Kerkük'te icra edilmiş, Kurultay sonucunda Türkler; Türk siyasi hareketinin sembolü haline gelen Irak Türkmen Cephesi (ITC)'ni yeniden yapılandırmış ve 138 büroda faaliyet göstermeye başlamışlardır. 1.625 personeli olan ITC Güvenlik Bürosu, özel güvenlik şirketi haline dönüştürülerek yasal mevzuata uygun hale getirilmiş ve personel sayısı 1.750'ye çıkarılmıştır.

Bugün Irak'ta yaşayan Türkler arasında milliyetçilik duygusunun, Türk olmanın ayrı bir yeri vardır. Bu maksatla çoğu Iraklı Türk, Ankara destekli Irak Türkmen Cephesi (ITC) etrafında halka oluşturmuştur. Bu sayede fazla etkili olmasa da organize

¹⁸⁷ÜNVERDİ, M.Akif, "Kuzey Irak Türkmenleri", www.kerkukfeneri.com,

olma yolunda ilerlemeler kaydedilmektedir. ITC'ye ilave olarak yukarı da adı geçen partilerin varlığı da bir gerçektir. Bunun çoğulcu demokrasi açısından önemi büyüktür, fakat bu çeşitlilik Iraklı Türklerin bölünmüş bir görüntü arz etmesine; bunun sonucunda da gerek seçimlerde oy kaybına, gerekse diğer etnik gruplarla olan hak mücadelelerinde güç kaybına neden olmaktadır.

A.B.D.'nin işgali sonrası Irak'ın yeniden yapılanması kapsamında yapılan 15 Aralık 2005 seçimleri, Türkler için tarihi bir fırsat olmasına rağmen, Iraklı Türkler, bu fırsatı daha önceki seçimlerde olduğu gibi iyi kullanamamış ve bölünerek seçimlere girmişlerdir. Bundan önceki seçimlere bölünmüş olarak giren Türkler aynı şeyi bu seçimde de tekrarlamışlardır. Doğrusu Türklerin bölünmesinde mezhep hassasiyeti etkili olmuş ve Türklük olgusunun önüne geçmiştir. Buna karşılık Kürtler kişisel anlaşmazlıkların yanı sıra aşiret, ideoloji ve mezhep ayrılıklarını bir kenara bırakmışlardır. Kürtler bundan önceki seçimlerde olduğu gibi bu seçimde de Kürdistan için tek vücut olmuşlardır. Türkler ise şöyle bir görüntü vermişlerdir:

(1) Irak Türkmen Cephesi: Türk siyasetine bağlılığı ile tanınan bu grup Ankara tarafından desteklenmektedir. Türk ulusal eğilimini ifade etmeye en yakın grup da budur. Destekleyicilerinin çoğunluğu Sünni Türklerden oluşmakta olan Cephe, Türklerin bulunduğu bazı illerde seçime katılmıştır.

(2) Irak Türkmenleri İslami Cephesi: Üyelerinin çoğunluğu Şii Türklerden oluşmuştur. Seçimlere Şii İttifakı listelerinden girmiştir.

(3) Türkmen Kardeşlik Partisi: Yandaşlarının çoğunluğu Sünni Türklerden oluşmuştur. Seçimlere Kürt cephesi listelerinden girmiştir.

Bu bölünmüş yapıyla girilen seçimin sonucu da çok şaşırtıcı olmamış ITC, %10'u Türk olan Irak'ta 3 milletvekili çıkartabilmiştir.

Ancak ister mezhep, ister ırk temelinde meydana gelmiş olsun diğer bütün gruplar birlik beraberlik içerisinde hareket ederken, sadece Türkler bölünmekte ve mazlum bir halk olarak kaderlerini başkalarının eline bırakmaktadır. Bunda,

Ankara'nın Türkler ve Irak'a yönelik siyasetinin olmamasının ya da yanlış uygulanmasının da etkisi vardır.¹⁸⁸

Türkler, Irak'a gerilim ve istikrarsızlık değil, aksine barış, huzur, kardeşlik getirmek için çalışmaktadırlar. Türklerin amacı; Irak'ın parçalanması, etnik temelde bölünmesi değil, aksine Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması, farklı etnik ve dini gruplar arasında adalet ve hoşgörü temelinde bir işbirliği kurulmasıdır. Onlar Türkiye'den bu haklı mücadelelerinde destek beklemektedirler. Türklerin vizyonu, kendileri tarafından şöyle ifade edilmektedir:

Türkler, varlıkları ve hakları anayasa ile teminat altına alınmış, toprak bütünlüğü korunan, hukukun üstünlüğüne ve insan haklarına saygılı, demokratik bir cumhuriyetten yanadırlar. Arap ve Kürtlerin Türkleri asimile eylemlerine bir daha imkan vermeyecek yeni düzenlemeler yapılmasını istemektedirler. Nihayet bütün bu düzenlemelerin Türkiye'nin de teminatçı (garantör) devlet olarak imzalayacağı bir anlaşma ile Birleşmiş Milletler'in kontrol ve takibine emanet edilmesi esastır.¹⁸⁹

Türkiye'nin bu mücadeleye destek vermesi ise, kendisiyle aynı soydan gelen, aynı inancı paylaşan ve aynı dili konuşan mazlum bir halkın hakkını koruması tarihi bir borç ve yükümlülüktür.

4. IRAK TÜRKLERİNİN KARŞI KARŞIYA KALDIĞI SORUNLAR

Irak Türkleri, yıllardır devamlı olarak başa geçen her iktidar döneminde ezilmiş, takip altında bulundurulmuş ve devamlı olarak Araplarla Kürtler arasında iki ateş arasında kalmıştır. Buna ilave olarak, çeşitli nedenlerle kendilerini kurtaracak siyasi veya askeri anlamda bir teşkilatlanmaya da gidememişlerdir.

Irak genelinde 1920 yılından günümüze kadar Türkleri asimile etmek ve bölgelerini Araplaştırmak amacıyla (hatta kimi zaman da Kürtleştirmek) çeşitli yöntemlere başvurulmuştur. Bu baskıcı politikalar, 1950'lerden itibaren Arap dünyasında giderek yükselen "Arap Sosyalizmi"nin Irak'taki yansımalarıdır. Bu ideolojinin en acımasız temsilcisi olan Saddam Hüseyin döneminde ise (1980–2003), Türklere uygulanan baskının dozu daha da artmıştır. Türklerin çoğunlukta oldukları

¹⁸⁸NUREDDİN,Muhammed, "Ankara'nın Türkmen Politikası Doğru Değil", El Şark, Gazetesi, Katar 10.12.2005 Aktaran: www.turkmensesi.com,makaleler,15.12.2005,

¹⁸⁹AYIŞIĞI, Metin,"Türkmen Meselesi ve Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası",Haber Analiz,12.03.2005

bölgelerin etnik yapısını değiştirmek için zorunlu göç, kamulaştırma, idari yapının değiştirilmesi, tehdit dahil her türlü yola başvurmuş, Türk ileri gelenlerini Türkiye'nin casusu olmakla suçlayarak yargılamadan idam etmiştir. Açık yerlerde Türkçe konuşmayı yasaklamak ve hatta telefonda kendi ailesiyle konuşanları cezalandırmak gibi insan haklarına tamamen aykırı kararlar alınmış ve uygulanmıştır. Yüzlerce Türk köy ve kasabası çeşitli bahanelerle yıkılmış, Türk halkı başka yerlere göçe zorlanmış, Irak'ın güneyinde yüz binlerce Arap'ın Türk bölgelerine yerleşmesi için kendilerine karşılıksız teşvik primleri verilmiş ve arazi dağıtılmıştır.

Bugün Türk halkının karşılaştığı en ciddi sorunlardan biri; Türk bölgeleri üzerinde nüfus kaydırmalarının yanı sıra, son Irak seçimlerinde KDP ve KYB tarafından herkesin gözü önünde gerçekleşen çeşitli hileler ve sahtekarlıklardır. Yapay göç nedeniyle, başta Kerkük olmak üzere bazı Türk bölgelerinde denge Türklerin aleyhine değişmiştir.

4.1. Demokratik Haklarını Kullanamama

28 Ağustos 1921'de Faysal'ın kral seçilmesiyle Irak'ta krallık dönemi başlamış, İngiltere, 30 Haziran 1930'da Irak'a bağımsızlığını vermiştir. 14 Temmuz 1958 tarihinde yapılan ihtilalle, Irak'ta krallık rejimi yıkılmış ve Cumhuriyet ilan edilerek sosyalist rejimin kurulmuştur. Saddam Hüseyin, yavaş yavaş kuzeni Devlet Başkanı Ahmed Hasan El-Bekr'i bertaraf ederek yönetimi ele geçirmiş ve Devlet Başkanlığı, Baas Partisi Genel Sekreterliği ve Devrim Komuta Konseyi Başkanlığı görevlerini üstlenmiştir. Bu süreçte tam anlamıyla demokrasiyle tanışamayan Irak halkı ve Türkler en temel haklarını dahi kullanamamışlardır. Irak'taki dikta rejimi Türkler üzerine öylesine bir baskı uygulamıştır ki, adeta Türk toplumunu canından bezdirecek hale getirmiş ve Türklerin yaşadığı bölgeler açık hava hapisanesine dönüştürülmüştür.

Türkçenin kullanılmasını yasaklanmış, ismi Türkçe olan yerleşim yerlerinin isimlerini değiştirilmiş, Türklerin birbirlerine alım-satım yapmasını yasaklanmış, Türkler tarafından kurulan kültürel, sosyal, meslek kuruluşları kapatılmış, yapılan nüfus sayımlarında Türk hanesi kaldırılarak Türkler kendilerini Kürt veya Arap yazdırmaya zorlanmıştır.

1991 körfez savaşından sonra Irak'ın kuzeyinde oluşan Kürt otonom bölgesinde kalan Türkler bu kez Kürt grupların benzer muamelelerine maruz kalmışlardır. Kürt gruplar ITC ve Türkmen Partileri aleyhine sürekli hukuki problemler çıkartarak mali

külfetlere boğmak istemektedir. Benzer şekilde mal varlığı edinmelerini kısıtlayarak faaliyet alanını daraltmak istemekte; Türklerin bölgedeki diğer parti ve g   lerle bir işbirliğine girme endişesi taşımakta ve bu tür girişimleri engellemeye çalışmaktadır. 2004–2005 eğitim yılında Kuzey Irak bölgesindeki Kürt  niversiteleri, fakültelerinde tahsil görmek için başvuran Türk  ğrencileri kabul etmemiş ve Türklerin en temel haklarından biri olan eğitim hakkı ellerinden alınmıştır.

4.2. Asimilasyona Maruz Kalınması

Türkler milli kimliklerinin yok edilmesi ve ülkedeki varlıklarına son verilmesi amacı ile Irak yönetimi tarafından çeşitli baskı ve asimilasyonlara maruz kalmışlardır. Binlerce Türk bu yönetimlerin insanlık dışı uygulamalarının kurbanı olmuştur. Bir o kadarı da “irade dışı kayıplar” listesinde yerlerini almışlardır.

Halen Erbil’de yaşayan Türkler uzun yıllar Irak yönetiminde bulunan iktidarların uyguladığı baskı ve asimilasyon politikaları sonucu kimlikleri konusunda yaşadıkları ikilemi henüz tam olarak üzerlerinden atamamışlardır. Tarihte Erbil’deki nüfusun büyük çoğunluğunun Türk olmasına ve kale içinde toplu halde yaşamalarına rağmen 1950’lerden sonra sürekli isyan eden Kürtlerin kontrolü zor olan bölgelerden getirilip Erbil’e yerleştirilmeleri sonucu şu anda azınlık durumuna düşmüşlerdir. Bu durumda birçoğu yerel yönetimlerin imkanlarından yararlanmak için kendini Kürt olarak göstermektedir. Günümüzde benzer uygulamalar Kürt gruplar tarafından sürdürülmektedir.

Irak’taki bütün Türklerin ruhlarındaki Türklük bilincinin davranış ve geleneklerinde yaşamaya devam ettiğini söylemek mümkün değildir. Bir kısım Türkler Araplaşmış durumdadır. Bunda Saddam döneminin Araplaştırma politikasının etkisi büyüktür. Bu durumun hüzün veren bir  rneği Musul’da görülmektedir. Musul nüfusunun büyük bölümünü teşkil eden ve aslında Türk olan Mıslaviler, son yıllarda “Biz Arabız” demeye başlamışlardır.

Bunların yanında çeşitli zamanlarda dışarıdan getirilen Iraklı Kürtlerle, Kürt nüfusu artırılan Kerkük’te 31 Aralık 2007’de referanduma gidilmesi beklenmektedir. Bu durumda Kürt nüfusun fazla çıkması ve Kerkük Türklerin elinden alınması kaçınılmaz olacaktır

4.2.1. Etnik Soykırım

Etnik temizlikten özel olarak nasiplerini alan Türkler, işkence ve idamlara ilaveten Türk azınlığa münhasıran bir takım baskılara da uğramışlardır. Bunlar başta İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi olmak üzere bütün uluslararası belge ve anlaşmalara aykırı olarak uygulanmıştır. Ülkede Türk varlığını yok etmek için uygulanan yoğun Araplaştırma politikaları son zamanlarda etnik temizleme boyutuna varmıştır.

Irak yönetimi Türkleri asimile etmek ve bölgeyi Araplaştırmak için 1980'den sonra çeşitli yöntemler uygulamıştır. Birçok yerleşim yerinin Türkçe olan adları Arapça ile değiştirilmiştir. Arap ismi alıp Baas'a üye olmayan Türklere ev, araba alma, üniversite okuma gibi haklar verilmemiştir.

İran-Irak Savaşı sırasında da, öncesinde de Türkler daima Irak yönetimine sadık kalmışlardır. Kürtlerin aksine, vatanlarını savunmak için Irak birlikleri ile birlikte savaşmışlardır. Ne Irak'tan ayrılıp bağımsız bir devlet kurma teşebbüsüne kalkışmışlar ne de Türkiye ile birleşmek amacı gütmüşlerdir. Buna rağmen, Irak Hükümeti'nin haksız davranışlarına maruz kalmışlardır.¹⁹⁰

Irak Devrim Komuta Konseyi'nin 20 Ekim 1981 tarih ve 1391 sayılı kararı ile Türklerin planlı program dahilinde güney illerine tehcir edilmeleri kararlaştırılmıştır. Bu karar zorla göç ettirme politikasının başlangıcı olmuştur. Daha sonra günümüze dek bu kararı takip eden aynı nitelikli kararlar alınmıştır. Güneye göç ettirilen Türkmenler kendilerine kalacak yer bulamadıkları gibi iş sahası da bulamamışlardır. Kuzeye göçe zorlananlar ise aynı sıkıntıların yanı sıra bölgedeki iki Kürt partisinin silahlı çatışmalarından dolayı bir de can güvenliklerini kaybetmişlerdir. Bu nedenle Türkiye'ye sığınmaktan veya üçüncü bir ülkeye gitmekten başka bir çareler kalmamıştır.¹⁹¹

27 Eylül 1984 tarihinde alınan 1081 nolu karar ile Türklerin arazileri istimlak edilerek güneyden getirilen Araplara dağıtılması sağlanmıştır. Yine aynı konseyin 11 Eylül 1989 tarihli ve 41 nolu kararı, 8 Nisan 1984 tarihinde 418

¹⁹⁰SAATÇI, Suphi, "Irak Türklerinin Varlığını Yaşatma Mücadelesi Tarihinden Çizgiler", (Türkiye Dışındaki Türk Milliyetçiliği Konulu Tebliğler) Ankara, Türk Ocakları Yayını, (Yayına Hazırlayan Yücel Hacaloğlu), Nisan 1994, s.60,

¹⁹¹BEYATLI, Aydın, "Iraklı Türklerin İnsan Hakları Beyannamesi", (Misak-ı Milli ve Türk Dış Politikasında Musul, Kerkük ve Erbil Sempozyumu), Konya, AAM, 1997, s. 42-43,

nolu kararı ile Kerkük'te Türklerin gayrimenkul satın almaları yasaklanmıştır.¹⁹²

4.2.2. Irak Türklerinin Maruz Kaldığı Başlıca Katliamlar

Anavatandan ve Anadolu Türklüğünden ayrılmak zorunda kalan Irak Türkleri, uzun yıllar Irak yönetimi altında gelmiş geçmiş bütün iktidarların baskı ve zulmü altında yaşayarak asimile edilmeye çalışılmıştır. Bu süreç zaman zaman büyük çaplı baskı ve devlet terörüne dönüşmüştür.

Amaçları, Irak'taki Türk varlığını yok etmek ve siyasi güçlerini kırmak olan bu girişimlerin karşısında Türklerin tavrı hep aynıdır. Onlar, her zaman barış ve huzur yollarını arayarak, Irak'ta her türlü terörü ve kardeşkanı dökülmesini önlemek için dostluk, kardeşlik ve işbirliği önerileri yapmışlardır. Buna karşın bazen dış mihrakların güdümünde olan KYB, KDP gibi örgütlerin zulmüne maruz kalmışlar, bazen de bizzat Irak yönetimi tarafından baskılara hedef olmuşlardır.

4.2.2.1. Kaçakaç Katliamı (1920)

Osmanlı İmparatorluğu topraklarından koparılan Irak, 1918–1920 yılları arasında, İngilizlerin işgaline, ardından doğrudan İngiliz yönetimine tabi olmuştu. Irak halkının İngiliz yönetimini kabullenmemeleri ve Osmanlı'ya duydukları özlem, 4 Temmuz 1920'de Rumeysse'de başlayan halk ayaklanmasına sebebiyet vermiştir. Bu isyan daha sonra Irak'ın orta ve kuzey kesimine sıçramıştır. İngiliz yönetimini hiç bir şekilde benimsememiş olan Türkler, 1920 ayaklanmasında aktif rol oynamışlardır. 13 Ağustos 1920'de, Şahraban'da başlayan Türk ayaklanması esnasında, 4 İngiliz subayı Hanekin ve Kızlarbat'ta da 14 Ağustos'a kadar süren olaylarda bölgenin İngiliz sorumlusu öldürülmüştür. Kifri halkının yardımına koşan civardaki köylüler de Irak'ın İngiliz siyasi hakimî binbaşısı G.N. Salman'ı öldürmüşlerdir.

Telafer Türklerince Şanlı Kaçakaç Destanı olarak anılan 1920 ayaklanması, Türkmeneli'nde işgal güçlerine karşı verilen ilk büyük direniştir. Kahraman Türk ilçesi Telafer, diğer Türk şehir, kasaba, bucak ve köyleri gibi İngilizlerin oyununa gelmemiş, Irak'ta kukla kraliyet sistemini kabul etmemiştir. Başka bir ifadeyle; İngiliz mandasının değiştirilmiş şekli olan kraliyete karşı, Musul'da faaliyet gösteren Türk Cemiyeti'nin ideolojisi doğrultusunda mücadele vermiş, şan ve şeref kazanmıştır. İngiliz kışlasını kuşatan kahraman Türkler, birçok İngilizlerin paralı askerlerini ve

¹⁹²BEYATLI, Aydın, a.g.m., s. 10,

subaylarını öldürmüşlerdir.

İngilizlerin çok sayıda birliklerini kasabaya yöneldiğini duyan Türkler, çoluk çocuk, kadın erkek Kaçakaç Dağları'na çıkmışlardır. Dağların sarp yamaçları ve yalçın eteklerine sığınan halk, tam 3 ay müddetle, sıkıntıları önemsemeden dağlarda barınmaya çalışmıştır. Geride bırakılan tarlalar, buğday ambarları işgal güçlerince tahrip edilmiş, bununla da yetinmeyen İngilizler, 3 ay boyunca dağlarda direnen halkın geri dönmelerini müteakip, kasabanın önde gelenlerini tutuklayıp bunların büyük bir kısmını idam etmiş, bir kısmını da sürgüne göndermiştir.¹⁹³

4.2.2.2. Levy(Teyyari) Katliamı (4 Mayıs 1924)

Anavatan Türkiye'den ayrıldıktan sonra, Türklerin Irak'ta maruz kaldığı ilk soykırım, Kerkük'te 4 Mayıs 1924 tarihinde meydana gelmiştir. Bayram arifesine tesadüf eden Pazar günü, Levy adı verilen Teyyarilerin başlattığı bu olaya halk, yanlışlıkla Ermeni Davası (Kavgası) adını vermiştir. Aslında Teyyarilerin 15 Ağustos 1923'te Musul çarşısında işledikleri cinayetlerden sonra, bu askerlerin Kerkük'e nakledilmeleri ile yetinen hükümetin, bu olayın meydana gelmesinde büyük hatası olduğu anlaşılmaktadır.¹⁹⁴

Olay şöyle meydana gelir. Halka sürekli sataşan ve her fırsatta kavga çıkaran bu askerlerden bir grup, 4 Mayıs günü Kerkük'ün Eski yakasındaki Büyük Pazar denilen çarşıda bir şekerden, aldıkları şekerlerin parasını keyfi olarak vermeyeceklerini, vergi kestiklerini söylemeleri üzerine Türk bakkalın bu hakarete karşı koyması sonucu çıkan tartışma, olayların fitilini ateşlemiştir. Tartışma, daha sonra kavgaya dönüşür ve askerlerden biri yaralanır. Kaçmaya başlayan askerler, kışlalarına dönerek, yanlarına diğer Teyyari askerleri ve silahlarını alırlar. Sivil halkın üzerine saldırarak, rasgele ateş açmaya başlarlar. Bayram hazırlıklarının yapıldığı sırada meydana gelen bu olay, bir anda bütün halkın kendilerini korumak üzere silahlarına sarılmalarına yol açmıştır. Kerkük kalesindeki Hristiyanlara ait evleri de kullanan Teyyari askerleri, buradan kentin aşağısında kalan kesimlere ateş açmışlar ve kanlı bir çatışmaya girmişlerdir. Yetmemiş İngiliz Hava Kuvvetleri, şehri bombalamaya başlamıştır. Tam 72 saat, 3 gün 3 gece süren katliamda Kerkük'ün önde gelenlerinden Şeyh Mahmut'un oğulları

¹⁹³KÜZECİ, Şemsettin,” Kaçakaç Katliamı: Telafer, 1920 “ Kerkük Dergisi, yıl: 1, sayı 2, Temmuz 2005, s.18,

¹⁹⁴DEMİRCİ, Nefi, Dünden Bugüne Kerkük, İstanbul Yayınevi, İstanbul,1986, s. 27–32,

başta olmak üzere, 280 masum Türk, şehit edilmiştir. Kerkük Kalesi ve civarındaki evlerden yağmadan kurtulan ev veya iş yeri kalmamıştır. Birçok masum vatandaşın ölümüne sebebiyet veren Teyyarilerin bu soykırımları duyulunca ertesi gün, Kerkük çevresindeki aşiretler de silahları ile birlikte geldikleri Kerkük'te saldırgan Teyyari askerlerinin üzerine yürümek istemişlerdir.¹⁹⁵

Bayramın birinci günü Kerkük Türklerini yasa boğan bu soykırım üzerine, Kerkük'teki İngiliz hakimi güçlkle halkı ve gelen aşiretleri yatıştırmış, suçluların derhal cezalandırılacaklarını bildirmiştir. Aynı zamanda Kerkük halkına hitaben Türkçe olarak hazırlanan bir bildiri de yayınlanmıştır. İngiliz Siyasi Hakimi H. Dobs'un imzasını taşıyan 5 Mayıs 1924 tarihli bildiride, Levy ordusundaki Asuri askerlerin derhal Kerkük ile Süleymaniye arasındaki Çemçemal'a nakledildikleri, bu arada kurulan mahkeme ile zarar görenlere tazminat ödenmesi, dükkanı yağmalanan veya tahrip edilenlerin mağduriyetlerinin telafi edilmesi için hükümetin karar aldığı ifade edilmiştir. Böylece göstermelik olarak Türklerin gönlünü almak için hükümet bazı gayretler göstermiştir.¹⁹⁶

4.2.2.3. Gavurbağı Katliamı (12 Temmuz 1946)

İkinci Dünya Savaşı'nın sıkıntıları nedeniyle savaş dönemini sakın geçiren Türkler, savaştan sonra yine bir katliamla karşılaştılar. Kerkük Petrol Şirketi'nde çalışan işçiler, ücret, hayat şartlarıyla ilgili önce çalıştıkları şirkete sıkıntılarını aktardılar. İsteklerinin ciddiye alınmadığını gören işçiler, bu sefer isteklerini sıraladıkları dilekçeleri, gazetelerde yayınlayarak, kamuoyuna duyurma yoluna gittiler ve durumu protesto etmek için, 01 Temmuz 1946'da topluca işi bıraktılar. İşçiler daha sonra Gavurbağı Meydanı olarak bilinen yerde, her akşam toplanarak konuşmalar ve gösteriler yapmaya başladılar.

04 Temmuz günü, şirket yöneticilerinin isteği üzerine polis, greve ön ayak olan elebaşılardan bir kısmını tutuklayınca, işçiler ve aileleri daha fazla galeyana geldiler. Polis güçleri, güya grevi kırmak için, 12 Temmuz günü işçilerin her akşam toplandıkları Gavurbağı Meydanı'nı kuşatma altına aldılar.

Bu arada işçiler ve onları destekleyenleri otomatik silahlarla, işçileri taramaya

¹⁹⁵KÜZECİ, Şemsettin," Levi Katliamı: Kerkük,1924" Kerkük Dergisi, yıl: 1, sayı 2, Temmuz 2005, s.19,

¹⁹⁶www.kerkukfeneri.com,

başladılar. “Gavurbağı Katliamı” olarak anılan bu katliamda içlerinde bir kadın ve bir çocuk da bulunan, yirmiye yakın sivil Türk can verdi, yüzlercesi çeşitli yerlerinden yaralandı. 13 Temmuz olaylarında ölenler, Kerkük’te çok büyük üzüntülerle toprağa verildi. Cenaze törenlerinde halk, hükümeti ve şirket yöneticilerini lanetledi.¹⁹⁷

4.2.2.4. Kerkük Katliamı (14–16 Temmuz 1959)

Irak Türklerinin varlık mücadelesinde geniş yer alan, 14 Temmuz 1959 katliamı, eski kuşaklarda olduğu kadar, yeni nesillerde de tüyler ürperten etkisini sürdürmektedir. O günlerin akıllardan silinmeyen anıları, Türk toplumuna karşı beslenen düşmanlık duyguları, 1918’den beri tarzı, sistemi değişse de, değişmeyen, Türke karşı soykırım yani yok etme politikaları olmuştur.¹⁹⁸

Olaylar, Irak Türklerinin merkezi sayılan Kerkük’te soydaşlarımızın krallık rejimine son veren 14 Temmuz 1958 Irak ihtilalinin birinci yıl dönümü kutlamaları için şehrin ana caddelerinde yürüyüşe hazırlanırken, gafil avlanarak, fanatik Kürtlerin ve komünistlerin silahlı saldırısına uğramaları ile patlak vermiş, ardından askeri araçlardan hoparlörle sokağa çıkma yasağının ilan edildiği halka duyurulmuştur. Takiben Türk ileri gelenlerinden birkaç bin kişi hiç sebep yokken tutuklanmıştır.¹⁹⁹

Kanun ve nizamlara itaatkar olan Türkler, haklarında hazırlanan kanlı planların farkına varmadan sokağa çıkma yasağına uyararak evlerine çekilmişlerdir. Müteakiben komünistlerle fanatik Kürtler, ordu birliklerinde de destek görerek, Türklerin ileri gelenlerini önceden tespit edilen evlerine giderek kendilerinin ordu komutanlığınca istendiğini söyleyip, dışarı çıkmalarını sağlamışlardır. Evlerinden çıkan Türkler hemen oracıkta ailelerinin ve çocuklarının gözü önünde kurşunlanarak şehit edilmişlerdir. Bununla yetinmeyen gözleri dönmüş katiller, öldürdükleri Türklerin bazılarının cesetlerini ayrı istikamete giden iki cipe bağlayarak parçalamışlar ve sokaklarda dolaştırdıktan sonra elektrik direklerine asmak suretiyle vahşiyane arzularını tatmin etmişlerdir. Bu şekilde öldürülen Türkler arasında lider durumundaki Emekli Binbaşı Ata Hayrullah, kardeşi Doktor İhsan Hayrullah, Salah ve Mehmet Avcı kardeşler, Kasım Neftçi, Muhtar Fuad’ın çocukları Cihat, Nihat ve Emel (Emel 14 yaşında idi),

¹⁹⁷KÜZECİ, Şemsettin, “Gavurbağı Katliamı: Kerkük, 1946” Kerkük Dergisi, yıl: 1, sayı 2, Temmuz 2005, s.19,

¹⁹⁸KÜZECİ, Şemsettin, “Kerkük Katliamı: 14-17 Temmuz 1959” Kerkük Dergisi, yıl: 1, sayı 2, Temmuz 2005, s.20,

¹⁹⁹DEMİRCİ, Nefi, Kerkük’ün Siyasi Tarihi, İstanbul,1990, Detay Ofset Basımevi, s.79–81,

Osman Hıdır (ilk şehit edilen soydaşımız olup, Aslan Yuvası Gazinosu'nun sahibi idi), Cahit Fahrettin'den başka hasta ve yaşlı insanların da bulunduğu yüzlerce Türk katledilmiş; bazıları ise diri diri toprağa gömülmüştür. Cesetlere bile işkence yapılmıştır. Katliam tam üç gün üç gece sürmüştür.²⁰⁰

Kanlı olay ertesi günü gazetelerde bütün detayları ile Türk kamuoyuna duyurulmuştur. Başta Milli Türk Talebe Birliği olmak üzere birçok teşekkür, soydaşlarımızın maruz kaldıkları bu menfur olayı kınamış ve facia, Niğde Milletvekili Asım Eren tarafından TBMM'ye getirilerek Dışişleri Bakanı'ndan bu konuda açıklama yapması istenmiştir. Basında da Türk kanının akıtılması olayı karşısında adeta fırtınalar kopartılmış ve başta Milliyet Gazetesi olmak üzere, olayın aydınlatılması için Bağdat'a özel muhabirlerini yollamışlardır. 25 Temmuz günü de Milliyet Gazetesi muhabiri Turam Aytul'un Bağdat'tan gönderdiği "Kerkük'te Türkler hunharca öldürüldü" başlıklı haberi ile olay doğrulanınca Türk hükümeti 26 Temmuz günü gazetelerde yayınlanan resmi bir açıklama yapmıştır. Söz konusu açıklamada: "Kerkük'te bazı müessif hadiselerin vukua geldiği ve bu arada maatteessüf otuza yakın Irak vatandaşı soydaşımızın öldüğü malumdur" dendikten sonra Türk hükümetinin konu ile ilgili olarak Bağdat nezrinde teşebbüste bulunduğu ve Irak hükümetinden teminat aldığı belirtilmiştir. Gerçekten de bir iki gün sonra (29 Temmuz) Irak Başbakanı General Kasım bir basın toplantısı yaparak Kerkük'te komünistlerin Türklere yaptıkları mezalimi dünyanın en alçak cinayetleri olarak vasıflandırmış ve faşistlerin bile bu kadar vahşice davranmadıklarını söylemiş ve Kerkük hadiseleri sırasında çekilen bazı fotoğrafları cebinden çıkararak gazetecilere göstermiştir.

Türk hükümetinde Sağlık Bakanı olan Kerküklü merhum Dr. Lütfü Kırdar'ın beyanına göre Türk hükümeti, General Kasım'ın böyle bir açıklama yapması için Irak'a diplomatik kanaldan baskı yapmış, ancak Ankara'nın bu açıklama ile tatmin olmaması üzerine, Irak Başbakanı, 3 Ağustos günü ikinci bir açıklama yaparak, Kerkük hadiseleri sırasında çekilen 750 fotoğrafın eline bulunduğunu, bu olaylarda birçok Türkün diri diri toprağa gömüldüğünü, cinayet faillerini şiddetle cezalandıracaklarını ifade etmiştir. Daha sonra olayların baş sorumlusu olarak gösterilen 2'nci Tümen Komutanı Davud al-Cenabi ile birlikte iki yüzü aşkın kişi tutuklanmıştır. Askeri mahkemelerde yapılan yargılanmalar sonunda hapse mahkum

²⁰⁰DEMİRCİ, Fazıl, a.g.e., s.24,

edilenlerle birlikte, idama mahkum edilenler de olmuştur. Ancak, Kürtlerden çekinildiğinden Kasım'ın iktidarı döneminde idam cezaları infaz edilmemiştir.²⁰¹

Zamanla Kerkük Katliamı'nda şehit edilen Türklerin fotoğrafları Türkiye'ye ulaşınca bu fotoğraflar basında çıkmaya başladı, bu konuda birçok haber, yazı ve röportaj yayınlandı. Ancak 22 Ekim 1959 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nde çıkan kısa bir haber, olayları izleyenleri hayretini mucip olmuştur. Haberde aynen şöyle deniliyordu: “14–16 Temmuz 1959 tarihleri arasında Irak'ta Kerkük'te Türklerin katliamı ile sona eren olayla ilgili resim, film v.s. dokümanların yurda sokulması veya dağıtılması Bakanlar Kurulu kararıyla men edilmiştir. Türk milletinin aşırı tepkisini engellemek için konulmuş olan yasak, 27 Mayıs 1960 ihtilali ile basına konan bütün yasakların kaldırılması ile birlikte kalkmış olup, bu tarihten sonra Türk basınında katliamdaki vahşeti gösteren fotoğraflar serbestçe yayınlanmıştır.”²⁰²

Türkiye'nin bu ilgisizliği Irak Türkleri arasında haklı bir serzenişe sebep oluyor ve “Bizi öldüren düşman kurşunu değil, Türkiye'nin sükutudur” şeklinde ağır yakınmalar yapılıyordu. Buna karşın gençlik, basın ve Türk aydını konuya uzak kalmamış, toplumsal bilincin oluşumu ve devam ettirilmesi için üzerlerine düşen görevleri yapmışlardır. Kerkük katliamının hala karanlıkta kalan pek çok yanı bulunmaktadır.²⁰³

Irak Türkmen Cephesi, 14 Temmuz'u başlangıç alarak, 14-20 Temmuz tarihlerini “Irak Türkmenleri Şehitler Haftası” ilan etmiştir. 14 Temmuz 1959, bu tarih katliamlar zincirinde en önemli halka olduğu için unutulmaz ve bütün şehitler her yıl o gün rahmetle ve minnetle anılır.

4.2.2.5. Kerkük Suikastları(06 Mart 1961;09 Ocak 1962))

Kerkük'te Türklere karşı 1961 yılında başlayan bazı suikast hareketleri, halk arasında havanın gerginleşmesine yol açtı. Suikast hareketlerinin ilki 6 Mart 1961 tarihinde meydana geldi. O gün Salah Kayacı adlı Türk genci, çalıştığı taş ocağından kamyonu ile dönerken, yolda pusuya düşürülerek meçhul kişiler tarafından otomatik silahlarla öldürüldü. Halk arasında büyük üzüntü yaratan bu olay üzerine Türk gençliği

²⁰¹KERKÜK, İzzettin, a.g.e., s. 61,

²⁰²KERKÜK, İzzettin, ‘‘Kerkük Katliamı’’, Kerkük Dergisi, yıl 2, sayı 5, Temmuz 1998,

²⁰³KOÇSOY, Şevket, a.g.e., s.134,

ve esnafı, Kerkük'te yapılan cenaze törenini büyük bir mitinge dönüştürdü.²⁰⁴

Bu olaydan sonra Kerkük'te gerginlik uzun süre devam etti. 9 Ocak 1962 tarihinde, yeni bir suikast olayı daha yaşandı. Bu sefer Türk halkının isyanı daha büyük çapta kendini gösterdi. Ramazan ayına tesadüf eden o tarihte Salah Terzi, iki arkadaşı ile birlikte oturduğu dükkanında iftar ederlerken, yayılım ateşine tutuldular. Dükkanında oturanlardan Kemal adlı genç hafif yaralanarak kurtulurken, İbrahim Hamza o gece yarısı öldü. Salah Terzi ise ağır biçimde yaralı idi. Halk galeyana gelerek hastaneye koşmuş, Salah'ın kurtulması için kan verme yarışına girmişti. Ertesi gün, yani 10 Ocak 1962 Cumartesi günü öğle üzeri Salah Terzi de, bütün müdahalelere rağmen kurtarılamayarak hayatını kaybetti. Ertesi gün büyük üzüntü ve kızgınlık içinde halk, cenazelerin kaldırılması için hazırlık yaptı. Ancak resmi makamlar cenazeleri halka teslim etmek istemedi. Bu yüzden nümayiş yapan halkla polis arasında çatışmalar oldu. Nihayet mezarlığa getirtilen cenazeler halka teslim edildi. Defin töreni bittikten sonra dağılmak istemeyen halkı polis, coplarla dağıtmak istedi. Bunun üzerine daha şiddetli çatışmalar oldu. Ertesi günü Kerkük'teki esnaf dükkanlarını kapatarak, hükümeti protesto etti. Türk halkı, bununla da yetinmeyerek, Kerkük Katliamında rol oynayan katillerin üzerine yürüdü. Polis kordonlarını da yaran halk, ellerinde sopa ve bıçaklarla birlikte komünistlerin üzerine saldırdılar. Çaresiz kalan güvenlik güçleri, Türklerin kızgınlıkları karşısında bir şey yapamadı. Şehrin değişik semtlerinde oturan komünistlerden biri olaylar sırasında öldürülürken, on beşi de ağır yaralı olarak, hastanelere kaldırıldı. Bu hareketlerden sonra hükümet, 120 Türkü tutuklayarak sürgün etti. Kerkük'te meydana gelen bu olaylar, İsrail ve Kahire radyolarından da duyuruldu.²⁰⁵

4.2.2.6. Baas Partisi Katliamları (1979–1988)

Irak'taki Baas rejiminin Türkler üzerindeki baskıları, 1979 yılında iyice ağırlaştı. Irak'taki Türklerin lider durumunda olan önemli şahsiyetleri, 1979 yılında gözaltına alınarak, ağır işkencelere maruz kaldı. Bunların arasında, Türkmen Kardeşlik Ocağı'nın uzun yıllar başkanlığını yapmış Emekli Albay Abdullah Abdurrahman ile Bağdat Üniversitesi'nde öğretim üyesi olan Doç. Dr. Necdet Koçak başta geliyordu. Ayrıca Abdullah Abdurrahman'ın yakın çalışma arkadaşı Dr. Rıza Demirci ve

²⁰⁴SAATÇI, Suphi, a.g.e., s.221,

²⁰⁵www.kerkukfeneri.com,

Müteahhit Adil Şerif de tutuklanarak, işkencelere tabi tutulmuşlardı. Bu tutuklamalar Türk halkı üzerinde büyük tepki ve üzüntü yaratmıştı. Emekli Albay Abdullah Abdurrahman, Irak ordusunda önemli hizmetler görmüş değerli bir subaydı. Ordudaki görevinden ayrıldıktan sonra, Bağdat'ta açılan Türkmen Kardeşlik Ocağı'nın yıllarca başkanlığını yapmış ve hizmetlerinden dolayı, Irak'taki Türklerin büyük sevgisini kazanmıştı. Doç. Dr. Necdet Koçak ise, Ziraat Makinaları alanında yetişmiş değerli bir uzman ve bilim adamı idi. Bağdat üniversitesinde Ziraat Makinaları Bölümünü kurarak, bu dalda yüzlerce öğrenci yetiştirmişti. Bunun ötesinde, insan sevgisi ve geniş hoşgörüsü sayesinde Türk toplumu arasında gerçekten çok sevilen ve sayılan kişiliğe sahipti. Baas yönetimi günlerce baskı ve insanlık dışı işkence ederek, Türklerin sevilen liderlerini suçlu göstermeğe gayret sarf etmesine rağmen, hiç bir sonuç alamamıştı. Özellikle şeker hastası olan Abdullah Abdurrahman'a, aldığı ilaçlar verilmeyince, gözlerini kaybetmesine ve karanlık bir dünyaya mahkûm edilmesine sebebiyet verilmişti. Sonunda Bağdat yönetimi, Türk toplumuna gözdağı vermek gayesiyle, Abdullah Abdurrahman, Nejdet Koçak ve Adil Şerif'i 16 Ocak 1980 tarihinde idam etti. Ağır işkence altında can verdiği için, Rıza Demirci hakkında günümüze kadar her hangi bir resmi açıklama yapılmadı.²⁰⁶ Türk toplumunun bu gözde ve değerli şahsiyetlerinin haksız yere idam edilmeleri, Irak Türkleri arasında büyük tepki ve nefrete yol açtı. Tek amaçları, ülkede insanca yaşama isteği gibi, Türk toplumunun en doğal hakkını savunan bu liderlerin idamları, Türk halkını yönetime karşı küstürdü. Aşağıdaki hoyrat, milliyetçi çevrelerin yakından tanıdığı Kerkük Türklerinin lideri Nejdet Koçak hakkındaki cezanın infaz edildiği haberi Ankara'ya ulaştığında bütün Kerküklülerin dilindeydi.

Bu alma dört olaydı,

Karnıma dert olaydı,

Boynuma vuran cellat,

Keşke bir mert olaydı.²⁰⁷

²⁰⁶NAKİP, Mahir, "Türkiye, Irak Türklerinin Meselelerine Nasıl Bakmalı?" (Misak-ı Milli ve Türk Dış Politikasında Musul, Kerkük ve Erbil Sempozyumu), Konya, AAM, 1997, s. 35,

²⁰⁷SAATÇI, Suphi, a.g.e., s.243,

4.2.2.6.1. Türklerin İdamlarına Devam Edilmesi

Irak'ın İran ile giriştiği savaş, ülkede genel olarak durumu kötüleştirirken, Türk toplumunun durumu daha çok zorlaşmaya başladı. Bağdat yönetimi Türkleri bir yandan savaş cephelerinin ön saflarına sürerken, diğer yandan Türklerin ileri gelenlerini idam etmeye devam etti. 1980 yılının Temmuz ve Ağustos aylarında Binbaşı Halit Sait Akkoyunlu, öğretmen Mehmet Korkmaz, Rüştü Reşat Muhtar, İzzettin Celil Abdulhamit, Selahattin Abdullah Tenekeci, Selahattin Necim Hattat, Muhsin Ali, Mustafa Mehmet Abbas ve Hamit Rahman idam sehpalarına gönderildi. Bunlarla beraber Kerkük'ün Tisin mahallesinde ziraat teknisyeni Cemal Cabbar, öğretmen Salah Hasan ve avukat Ali Ekber Rauf da aynı akıbete maruz kaldı. Aynı yıl, Musul'a bağlı Karayatağ adlı Türk köyünden de Ahmet Reşit Bayatlı ile iki kişi daha idam edildi. Ocak 1981'de ise Halit Şengül ile Abdulkерim Allahverdi idam edildi. Bağdat yönetimi İran-Irak Savaşı sebebiyle, özellikle Türk Şii kesimi üzerinde ağır baskılar uygulamaya yöneldi. Asılsız ve haksız suçlamalar yüzünden birçok Türk aydını idam sehpalarında sallandırıldı. 1981 yılı içinde Tuzhurmatu, Beşir ve Tisin bölgelerinde yeni idamlar gerçekleştirildi. Bunlar arasında Tuzhurmatu bölgesinden Selim Hamdi Baki (öğretmen), Haşim Hamdi Baki (öğrenci) ve Abbas Nazlı (ziraat teknisyeni); Beşir'den Ali Abdulvahit (öğretmen); Tisin'den Hıdır Ali Merdan (öğretmen), Sefil Mehdi Gaip (öğretmen), Zeynelabidin Sabir (elektrik mühendisi), Ahmet Mehmet Ali (öğretmen) ve Ali Murat Hüseyin (öğretmen) idam edildi. 1982 yılında Necat Kasım Koryalı (trafik polisi) ve Beşir'den Mehmet Hüseyin (öğrenci) idam edildi.

Onlarca Türk aydınının idam edilmesi ve bu yaşananlar sonucunda Türkiye'nin sesinin çıkmaması Türkmen - Türkiye ilişkilerinde tedavisi uzun yıllar alacak bir yara açmıştır. Bu tarihte Irak Türkleri, ilk kez Türkiye'den umutlarını kesmişler ve bir sahipsizlik duygusuna kapılmışlardır.²⁰⁸

4.2.2.6.2. Türk Yerleşme Bölgeleri Ortadan Kaldırılıyor

Baas yönetimi, Türklere baskı yapılması hususunda yeni uygulamalara başvurdu. Bazı Türk bölgesinde yeni askeri tesisler kurulacağı gerekçesiyle, bu bölgelerde bulunan köyler boşaltıldı. Böylece birçok Türk kasaba ve köyleri, yeni uygulama

²⁰⁸MURATLI, Ahmet, 15 Eylül 2004 tarihli söyleşi, 2023 Dergisi, 2004,

sonucunda boşaltılarak, yerle bir edildi. Boşaltılan bazı köylere Araplar yerleştirildi. Kerkük'e yakın Bılava Köyü bu uygulamanın garip bir örneği idi. Yüzde yüzü Türk olan bu köy, askeri havaalanı yapılacak diye boşaltılırken, bunun tam yakınında olan ve Araplarla meskûn bulunan 30 Temmuz Köyü'ne hiç dokunulmadı. Bılava'dan başka, Badava, Topzava, Kümbetler, Yaycı ve Tokmaklı gibi Türk köylerinin sakinleri, zorla yerlerinden edildiler. Bu arada köy sakinleri, hiç bir tazminat alamadan köylerinden göç ettirilip, başka bölgelerde iskan ettirilmeğe zorlandılar. Halis bir Türk köyü olan Beşir'den yüze yakın genç idam edildi. Köy halkı da yerlerinden alınarak, Erbil'e 7 km. mesafede bulunan Ben-i Sılava'daki kamplara sürüldü. Başka bölgelere sürülen Türk köylülerinin arkada bıraktıkları evleri, ya güneyden getirtilen Araplara verildi veya yıktırılarak ortadan kaldırıldı. Kerkük'te Türklerin yoğunluğunu azaltmak için başka yollara da başvuruldu. 600 m. genişliğindeki bir otoban inşa edilecek gerekçesiyle, yaklaşık 2 bin ev yıktırıldı. Bu arada Muhammediye Camii de yerle bir edildi. Daha sonra Tisin mahallesinde uluslararası bir tren istasyonu inşa edileceği ilan edildi. İnşaata başlaması için, Türk bölgesi olan eski Tisin'de, bölgenin geleneksel mimari karakteristiğini yansıtan 500 eski ev de yıktırıldı. Yeni Tisin mahallesinde Türklere ait bin eve el konuldu. Evleri ellerinden alınan aileler, tekrar bu evleri satın almak için para da bulsalar yeni evlerine sahip olamayacaklardı. Çünkü daha önce de sözünü ettiğimiz gibi, Türklerin Türk bölgelerinde taşınmaz mal edinmeleri yasaklanmıştı. Bilinen husus ise, istasyon inşaatı bitince bütün bu evler, Araplara verilecek ve Kerkük'ün Araplaştırılması planında bir adım daha ileriye gidilmiş olunacaktı.

4.2.2.6.3. Türk Bölgelerindeki Baskı ve Sindirme Faaliyetleri

1985 yılının Kasım ayında, başta Kerkük olmak üzere, bütün Türk bölgelerini kapsayan ve askeri güçler tarafından gerçekleştirilen, geniş çaplı bir arama-tarama operasyonu yapıldı. Sokağa çıkma yasağı ilan edilerek, gerçekleştirilen bu operasyonda, özellikle Kerkük'ün kalesini de içine alan Eski Yakası, titizlikle tarandı. Bu operasyonda, evlerinin aranmasına karşı çıkan veya evinde av silahları dahil, herhangi bir silah bulunan vatandaşlar tutuklandı. Bazılarının evi buldozerlerle yıktırıldı. Bu uygulama bütün Türk bölgelerinde tekrarlandı. Ayrıca Baas yönetiminin gizli emriyle hareket eden sivil emniyet mensupları ve ajanlar, Türk işadamlarına saldırılar düzenlediler. Bu arada Kerkük'e yerleştirilen Arapların yağmasına uğrayan Türklere ait iş yerlerinin korunması için en ufak önlemler alınmadığı gibi, emniyet mensubu

olanların da bu yağmalara katıldıkları görüldü. Buna gerekçe olarak da, Türk iş ve ticaret adamlarının bazı malları stok ettikleri ve yalnız Türklere sattıkları ileri sürüldü. Oysa bu iddiaların gerçekte hiçbir ilgisi yoktu. Zira tüketim mallarını, zaten hükümetin kendisi dağıtıyordu. Hele hele Türk asıllı tüccarlara, hiç bir şekilde mal verilmiyordu. Bir an için bu iddia doğru kabul edilse bile, bu tür suçların hesabını hukuk yoluyla bağımsız mahkemelerin sorması ve bu işin, anarşi yaratan başıboş yağmacılara bırakılmaması gerekirdi.

4.2.2.6.4. Musul Bölgesindeki Türklere Yapılan Baskılar

Baas yönetiminin Türklere karşı baskıları, hiç bir şekilde durmak bilmiyordu. 1988 yılında Musul bölgesinde yer alan en büyük Türk ilçesi Telafer’de birçok Türk’ün idam edildiği görüldü. İdamları infaz edilenler arasında Halil İhsan Taki (maden mühendisi), Ali Asgar Hasan Taki (endüstri meslek lisesi öğrencisi), Mehmet Hasan Taki (lise öğrencisi), Hatice Muhsin Al-i Vahap (ev hanımı), Salim Hasan Taki (başkomiser) ve Adnan Muhsin Al-i Vahap (endüstri meslek lisesi öğrencisi) adlı kişiler bulunuyordu. Bunların arasında tek kadın olan Hatice Muhsin Al-i Vahap’ın hamile olduğu halde idam edilmesi, Baas yönetiminin uyguladığı zulüm ve insan haklarına gösterdiği saygı hakkında çok açık bir fikir vermesi açısından, çarpıcı bir örnek sayılır. Bağdat yönetimi, 1989 yılında Musul Şebekleri üzerinde de ağır baskılar uygulamaya yöneldi. Özellikle Zap Suyu’nun Dicle’ye aktığı ve adına Ortakol denilen bölgede yer alan Haraba, Gökçeli, Bazvaya ve Karatepe köylerinin sakinleri, sırf Türk Şebek olmaları yüzünden boşaltıldı. Buradan alınan Türkler, Süleymaniye’nin Harir ve ülkenin kuzeyindeki diğer bölgelere dağıtıldılar. Yine Musul’a yakın Türk köylerinden olan Selamiye’de Şakuli (Şahkulu) ailesinden başta Asker Ahmet Şakuli ile Abdurrazzak Ahmet Şakuli olmak üzere diğer dört kardeşleriyle birlikte idam edildiler.²⁰⁹

4.2.2.7. Altunköprü Katliamı (26 Mart 1991)

Koalisyon güçlerinin müdahalesinden sonra Saddam’ın Kuveyt’i işgali sona ermiş, Saddam ordusunu Kuveyt’ten çekerek Müttefik Kuvvetlere teslim olmak zorunda kalmıştı. Ancak Irak’ın sıkıntıları savaşın sona ermesiyle bitmemişti. Çünkü BM tarafından ağır tazminat ödemek zorunda bırakılmış, uygulanan ambargo

²⁰⁹www.kerkukfeneri.com,

nedeniyle de ülkedeki kriz son haddine ulaşmıştı. Aslında Saddam'ın hatalarının faturasını, yönetimden çok sivil halk ödemekteydi. Bu nedenle ülkenin çeşitli kesimlerinde ayaklanmalar olmuş; kuzeyde Kürtler, güneyde Şiiler olaylar çıkarmışlardı.²¹⁰

Kerkük ve çevresinde çatışmalar devam ederken, burayı korumakla görevli olan askerler, Bağdat yönetiminden gelen emirle şehri terk etmişlerdi. Bundan yararlanan Kürtler, 18 Mart 1991 tarihinde Kerkük'e girerek öncelikle, Baas partisinin önde gelen üyelerini hedefleyen bir saldırıya başlamışlardı. 26 Mart'a kadar süren bu saldırılarda birçok partili öldürülmüş, evleri ve işyerleri yağmalanmıştı. Parti merkezini, nüfus ve tapu dairelerini basan Kürt peşmergeler, buralardaki arşivlere el koymuşlardı. Türkler ise, oldukça tedbirli davranıp, olayların gidişatını tahriklere kapılmadan izlemekle yetinmişlerdi.

Irak hükümetinin Kürtleri bastırması için yolladığı askeri güçler 26 Mart'ta önce Türklerin yaşadığı ilçelerden, Tuzhurmatu'ya daha sonra Tazehurmatu'ya ulaşarak buralarda birçok masum Türkü katlettiler. Irak hükümeti savaşta uğradığı hezimetin acısını Türklerden çıkarıyor gibiydi. Saddam'ın askerlerinin Kerkük'e doğru geldiğini duyan Kürtler şehri terk ettiler. Aynı gün Saddam'ın askeri güçleri Kerkük'ü top ateşine tutmuş, sivil halkı rasgele öldürmeye başlamıştır. Kentin varoşlarında yaşayan halk ise daha da çaresiz savunmasız durumda kalmıştır. Bağdat'tan gelen Cumhuriyet Muhafız Birlikleri'nin vahşeti Türkleri topraklarını terk edip, kuzeye doğru kaçmak zorunda bırakmıştır. Ordunun bir kısmı kentteki Türkleri katletmeyi sürdürürken; diğer kısmı ise, Altunköprü ve Erbil'e doğru kaçmaya çalışan Türkleri izlemiştir. Karadan ve zaman zaman helikopterlerin katılımıyla havadan da süren bu takip Türkleri oldukça zor bir durumda bırakmış; birçok masum insan bu yollarda can vermiştir.²¹¹

Irak Ordusu 28 Mart 1991'de Altunköprü'ye ulaştı. Bir Türk bucağı olan Altunköprü, Kerkük-Erbil karayolu ile demiryolunun üzerinde; Kerkük'ün 44 Km. kuzey batısında, Erbil'in ise 50 km uzağında bir kasabadır. Saddam'ın Cumhuriyet Muhafız Birlikleri buraya girer girmez, dışarıda gördükleri herkese ateş açıp evleri basmışlar ve adeta taş üstünde taş bırakmamışlardır. Rasgele evlerde buldukları erkekleri, çocuk, genç ve yaşlı demeden toplayıp götürmüşlerdir. Bu masum insanların

²¹⁰SAATÇI, Suphi, a.g.e., s.248-249,

²¹¹SAATÇI, Suphi, a.g.e., s.250,

çoğu Ramazan ayı olduğu için oruçtular ve oruçlarını bile açmamışlardır. Katledilen Türklerin yakınları ise bu katliamın haberini haftalar sonra alabilmişlerdir. Daha sonra, Altunköprü'ye yakın Dibis kazası civarında, Kayabaşı olarak anılan yerde açılmış bir çukurda üst üste yığılmış ve çürümüş cesetler bulunmuştu. Aileleri yakınlarının cesetlerini ancak giysilerinden teşhis edebilmişlerdir. Irak hükümeti bu katliama gerekçe olarak, ayaklanmalarını göstermiştir. Oysa öldürülen bu Türklerin arasında Kerkük'ten kaçarak Altunköprü'deki akrabalarının yanına sığınmış olanlar, 15–17 yaşlarındaki gençler ve 60 yaşını aşmış olan yaşlılar da bulunmuştur.²¹²

Irak rejimi, Türklere reva gördüğü bu zulüm yetmiyormuş gibi, olayı da üstlenmemiş ve maktulleri de asi olarak adlandırmıştı. Öldürülenlerin aileleri yetkili makamlara başvurdıklarında ise ilginç bir teklifle karşılaşmışlardı. Yetkililer katledilen Türklerin ailelerine, yakınlarının Kürtler tarafından öldürüldüklerine dair yazılı yemin verdikleri takdirde, onları şehit sayabileceklerini söylemişlerdi. Ailelerse, gözleri önünde öldürüldüklerini bildikleri yakınlarını, Kürtler öldürdü diyerek yemin etmeyi kabul etmediler. Böylece bulunan cesetlerin tümü Altunköprü'nün Selahi semtinde bir yere ve bir arada asker nezaretinde defnedildi. Buraya Altunköprü Şehitliği adı verildi ve o günden beri rejim açısından bir insanlık ayıbı ve haksızlığın anıtı olarak orada durmaktadır.²¹³

Yapılan saldırı ve soykırım sonrasında; binlerce Türk ve Kürt Türkiye ve İran'a doğru kaçmaya başlamıştı. Soğuk ve yağmur altında dağları zorlukla aşan Türklerin 17 bin kadarı ile Halepçe katliamı ve Araplaştırma politikaları sonucunda Saddam'la ters düşen Kürtlerden de bir grup Türkiye sınırlarına ulaşabilmişti. Sınıra ulaşabilen sığınmacıların durumu tam bir insanlık dramı idi. Bunun üzerine; Türk hükümeti onları topraklarına kabul etti. Türkiye, bir yandan sınırlarındaki bu insanlara gıda ve sağlık hizmeti ulaştırmaya çalışıyor, diğer yandan BM Güvenlik Konseyi'ne çağrı yaparak, konunun görüşülmesi talebinde bulunuyordu. BM Güvenlik Konseyi toplanarak; 5 Nisan 1991 de tüm üye devletlerin ve tüm insani örgütlerin yardıma katkıda bulunması kararını aldı. Sınırdaki sığınmacıların sayıları 500.000'lere ulaşmıştı. Türk Hükümeti hava şartları, açlık, yorgunluk ve hastalık durumlarını göz

²¹²KÖPRÜLÜ, Sadun, "Altunköprü Katliamı", Altunköprü Dergisi, yıl:3, sayı:12, Mart 2005, s.14,

²¹³KÖPRÜLÜ, Ziyat, a.g.m.,

önüne alarak, fiilen sınırlarını açmış ve yüz binlerce sığınmacı Hakkari ve Şırnak illerinin civarına yerleştirilmişti.

Sınırdaki yaşanan bu dram bir aydan fazla sürmüştü. Birçok ülkeden temsilciler, uluslararası kuruluş yetkilileri gözlem için Türkiye'ye gelmişlerdi. Ancak geçici yardımlar sorunu gidermek için yeterli değildi. Bu soruna köklü bir çözüm getirmek amacıyla Türkiye Cumhurbaşkanı Turgut Özal; Irak toprakları içinde bir Güvenlik Bölgesi oluşturulması ve bu sığınmacıların uluslararası güvence altında tutulacak bir bölgede barındırılmaları önerisinde bulundu. Turgut Özal'ın bu teklifi başta A.B.D. olmak üzere birçok devlet tarafından benimsenerek, Irak'ın kuzeyinden geçen 36'ncı paralel ile Türk sınırı arasında kalan alanda, söz konusu Güvenlik Bölgesi (Tampon Bölge) oluşturuldu. Daha sonra Mayıs ayından itibaren Türk sınırındaki yüz binlerce sığınmacı gerek Türkiye'nin gerekse diğer ülkelerin sağladıkları imkanlarla Güvenlik Bölgesine yerleştirildiler.²¹⁴

Türklerin I. Körfez Savaşı ve sonrasında maruz kaldıkları baskı ve zulümler Türkiye'de yaşamakta olan Irak Türklerinin de büyük tepkisini çekmişti. Yer yer protesto gösterileri ve yürüyüşler yapılmaktaydı. Bir grup Iraklı Türk 5 Nisan 1991 tarihinde, İstanbul'daki Irak Başkonsolosluğu önünde toplanarak; yapılan baskı ve zulmü protesto etmek istemişlerdi. Ancak konsolosluk binasından Irak Türklerinin üzerine otomatik silahlarla ateş edilmiş; bir Irak Türkü olay yerinde, bir diğeri de tedavi edilirken hayatlarını yitirmişlerdi. Olay Türk kamuoyunda büyük yankı bulmuştu. Türk güvenlik güçleri, Türk göstericilerin üzerine ateş edenleri teslim etmesi için, Irak Başkonsolosluğu'nu uyarmıştı. Ancak Iraklı yetkililer tarafından reddedilen bu istek üzerine, Konsolosluk binası ablukaya alınmış, giriş ve çıkışlar yasaklanmıştı. Abluka on beş gün sürmüştü ve Irak Başkonsolosluğu katilleri teslim etmeyi reddetmişti. Bunun üzerine Türk güvenlik güçleri yeni bir süre daha tanıyarak, bu sürenin bitiminde katiller teslim edilmezse binaya zorla girileceğini ihtar etmişlerdi. Nihayet 25 Nisan 1991 de Türkleri şehit eden Iraklı katil, silahıyla birlikte güvenlik güçlerine teslim edilmişti.²¹⁵

Olayda şehit edilen, Necdet Esat BAKKALOĞLU ve Yılmaz Sait HACIOĞLU binlerce kişinin katıldığı bir cenaze töreniyle Topkapı Şehitliği'nde toprağa verildi.

²¹⁴KÜÇÜKKARAGÖZ, İsmet, a.g.e., s. 109,

²¹⁵KÜÇÜKKARAGÖZ, İsmet, a.g.e., s. 110,

Cenazeler Fatih Camii'nden defnedilecekleri yere doğru ilerlerken; sağanak yağmura rağmen yeni katılımlarla kalabalık artmaya devam ediyordu. Bu olay Irak Türklerinin yanı sıra Türkiye Türklerinin de büyük tepkisine neden olmuştu.

4.2.2.8. Kahraman Zehra Olayı (16 Ekim 1995)

Türk yerleşim merkezlerinin dağıtılması planına bağlı olarak, birçok Türk köyü gibi, Tisin halkı da evlerinden atılarak, Kerkük'ün banliyösünde inşa edilen mahallelere yerleştirilmişlerdi. Dört çocuk sahibi Bektaş Ali Feyzullah adlı Türk de, ailesi ile birlikte 1 Haziran semtinde ikamet etmeye mecbur edilmişti. Sürekli tehdit altında olan Bektaş 14 Ekim 1995 tarihinde Kerkük Emniyet Müdürlüğü'ne götürüldü ve eline bir kağıt tutuşturuldu. Kendilerinden 24 saat içinde Kerkük'ü terk etmeleri isteniyordu. Ertesi gün kapıya dayanan emniyet güçleri, evin kızı Zehra ile karşılaştı. Türk kızı Zehra'nın Kerkük'ü terk etmeye niyetli olmadığı, emniyet güçlerine haykırdığı şu sözlerden de anlaşılıyordu: “Ey ahali, ben Kerkük'ün kızıyım. Bu şehirden asla göç etmeyeceğim. Bu zulüm politikasını protesto etmek, Türkmenlere bağımsızlık yolunu açmak ve Türkmen sözcüğünü yükseltmek uğruna, şimdi kendimi yakacağım. Kerkük bize kalacaktır. Katillere ve zalimlere ölüm!”²¹⁶ Bu sözlerin ardından Zehra gaz bidonunu üzerine boşaltarak, kibriti çaktı ve herkesin gözleri önünde bir alev yumağına döndü. Herkesi dehşete düşüren bu olaydan sonra, kızın ailesi taziye geleneğini tamamladı ve üçüncü gün baba Bektaş evine dönerken, tekrar emniyet güçlerini kapıda gördü. Güvenlik güçleri son bir ihtar daha vermeye geldi. Ertesi gün 19 Ekim 1995 tarihinde Bektaş Ali, aile fertleri ile birlikte kamyonla bindirildi ve aynı gün Erbil'e gönderildi. Bölgede yaşayan Türklerin çektiği çilenin bir göstergesi olan bu acı olay, Türkiye basın ve yayın organlarında hemen hemen hiç yer almamıştır. Irak Türklerinin günümüze kadar devam eden dramı, daha bitmemiştir. İnsan haklarının ve can güvenliğinin olmadığı Irak'ta, daha nice acılı günlerin Türkleri beklediğini söylemek, artık bir kehanet değildir.²¹⁷

4.2.2.9. Erbil Katliamı (31 Ağustos 1996)

1996 yılı Ağustos ayının son günlerine gelindiğinde; özellikle yabancı haber ajanslarından geçen ve “istihbarat servislerine” dayandırılan, “Saddam güvenli bölge

²¹⁶SAATÇI, Suphi,a.g.e., s.253-255,

²¹⁷KERKÜK, İzzettin, “İnsan Hakları Açısından Irak Türklerinin Durumu”, Kardeşlik Dergisi, Sayı 1, Ocak 1999,

sınırına asker yığıyor” şeklindeki haberler, gazetelerin dış politika servislerinde pek ciddiye alınmamıştı. Bu haber kamuoyuna “önemsiz bir gelişme” olarak duyurulmuştu. Durumun önemi, Ağustos ayı biterken ortaya çıktı. Türkiye’nin Washington Büyükelçiliği’nden Ankara’ya “acil” koduyla ulaşan telgraf, Kuzey Irak’taki gelişmelerin önemini vurguluyordu. Bu arada Erbil’deki Türk İrtibat Birimleri, sabah erken saatlerden itibaren kuzeyden Barzani peşmergelerinin, güneyden ise Saddam’a bağlı birliklerin, kente yoğun bir saldırı başlattığı haberini Ankara’ya iletmışti. Aynı zamanda Talabani’nin Kuzey Irak dışındaki temsilciliklerinden gelen haberler, olayın boyutlarının biraz daha gün ışığına çıkmasını sağlamışti. Bu haberlere göre, Barzani’ye bağlı peşmergeler, Saddam’a bağlı birliklerin desteğiyle, Erbil’e saldırmışlardı.²¹⁸ Erbil’de Türkler tarafından yönetilen radyo, televizyon, gazete ve diğer kuruluşlar tahrip edildikten sonra; Türklerin ileri gelenlerinden 50 kişi tutuklanıp Saddam yönetimindeki bölgeye götürülmüşti. Tutuklanan Türklerin çoğu, Irak Kuvvetleri tarafından hemen kurşuna dizilmiş geri kalanları hakkında ise bugüne kadar bir haber alınamamıştır.²¹⁹

Bilindiği gibi, Irak’ta yaşayan Türkler zaman zaman büyük çaplı baskı ve devlet terörüne maruz kalmışlardı. 1946, 1959 ve 1991 tarihlerinde de iktidar çeşitli terör gruplarıyla işbirliği yaparak, Türklerle karşı toplu katliamlar gerçekleştirmişti. Amaçları, Irak’taki Türk varlığını yok etmek ve siyasi güçlerini kırmaktı. Türklerin tavrı hep aynıydı. Onlar, her zaman barış ve huzur yollarını arayarak, Irak’ta her türlü terörü ve kardeş kanı dökülmesini önlemek için dostluk, kardeşlik ve işbirliği önerileri yapmışlardı. Buna karşın, bazı dış mihraklı yabancı ideoloji örgütleri ve çetelerinin zulmüne maruz kalmışlardı.

31 Ağustos 1996’daki katliam ise, Irak Türkmen Cephesi ve sivil Türklerle karşı yapılan, baskı ve toplu katliamlardan bir tanesidir. 31 Ağustos günü, Erbil’e giren Irak ordu ve istihbarat birimleri, Türkmen, Arap, Asuri ve bazı Kürt gruplara karşı geniş çaplı askeri operasyonlara girişmişti. Bu operasyonlar sonucunda, Türkmen Cephesi ve Siyasi Partileri Büroları tahribat ve yağmalamaya maruz kalırken, ele geçirilen Türkmen Siyasi Partilerinin önde gelenleri toplu halde Bağdat’a götürülmüş, bazıları zindana kapatılmış, bazıları da idam sehpalarında can vermişti. 2 Eylül 1996 günü

²¹⁸DİLEK, DİLEK, Bahadır Selim, 31 Ağustos Kıyımı, Türkmeneli’nden Notlar, Yıl:1, Sayı:3, Ankara Eylül 1999, s.4,

²¹⁹KERKÜK, İzzettin, a.g.m.,

Erbil'deki Irak Milli Türkmen Partisi Genel Merkezi basıldığında, birçok partili tutuklanarak Bağdat'a götürülmüşlerdi. Bağdat Abu Greyp Zindanı'nda insanlık dışı işkencelere maruz kaldıktan sonra, birçoğunun idam edildiği haberleri duyulmuştu. Sağ kalan diğer tutuklu Türkmenlerin ise akıbetleri meçhule karışmıştı.²²⁰

Katliam sürerken Erbil'deki Türk halk ise büyük bir panik yaşamaktaydı. Saddam'ın askerleri önce tank ve toplarla kenti ateşe tutmuştu. Daha sonra ise Türkmenlerin evlerini basarak sivil halkı toplayıp götürmüşler, Türkmen bürolarındaki akıncıları ise hiç ateş açmadıkları halde şehit etmişlerdi. Akıncıların; söylediğine göre, Saddam'a bağlı birlikler Erbil'e girmeden önce; bölgedeki Irak'lı yetkililer tarafından Türkmenlere "Size kimse, dokunmayacak. Akıncılar, sakın ateş açmasın" şeklinde talimat verilmişti. Ancak Saddam'ın askerleri Erbil'e girdikten sonra tespit edilen Türkmen evlerini tek tek basarak, Türkmenleri bir anlamda gafil avlamışlardı. Saddam, Türkmenlere dokunmayacağı konusunda sadece onlara değil, Ankara'ya da söz vermişti.²²¹

Irak'ın asimilasyon politikasına göre, Türklerin örgütlenmesi de engellenmeliydi. 1988 yılında kurulan Irak Milli Türkmen Partisi'nin kısa sürede kendini tanıtarak, uluslararası arenada yerini alması, Irak yönetimini tedirgin etmişti. Politize olmuş bir Türkmen topluluğu vardı ve bu topluluğun tırpanlanması gerekiyordu. 31 Ağustos 1996 katliamıyla bir ölçüde hedefe ulaşılmıştı ve hükümet, Türkmen siyasi hareketini çökerttiğine inanmaktaydı. Ancak 4 Ekim 1997'de Birinci Türkmen Kurultayı'nın gerçekleşmesine engel olunamadı.²²²

4.2.2.10. IKDP Erbil Katliamı (10 Ağustos 1998)

10 Ağustos 1998 akşamı saat 20.30 sularında Kuzey Irak'ın Erbil kentinde yaşayan Türklere karşı bu kez, Mesut Barzani'nin liderliğini yaptığı Irak Kürdistan Demokratik Partisi'ne (IKDP) bağlı güçler geniş çaplı bir saldırı başlatmıştır. Bu saldırının amacı Barzani'nin kendisini bölgedeki en büyük güç olarak göstermeye çalışması sonucu ortaya çıkmıştır.²²³ Saldırıları, Irak Türkmen Cephesi ve Türkmen

²²⁰YAYÇILI, Mustafa Kemal, a.g.m.,s.37,

²²¹DİLEK, Bahadır Selim, a.g.m.,s.6,

²²²ÖZMEN, Hasan, "31 Ağustos 1996–10 Ağustos 1998; On Yılda Bir Tırpanlanan Türkmen Hareketi Artık İki Yılda Bir mi?",Türkmeneli'nden Notlar, Yıl:1, Sayı:3,Ankara, Eylül 1999,s.2,

²²³ÖMER, Kasım, "Türkmenler, Kuzey Irak ve PKK", Türkmeneli'nden Notlar, Türkmeneli İşbirliği ve Kültür Vakfı Yayın Organı, Yıl 1, Sayı 1, Ankara, 1998,

Demokratik Kitle Kuruluşlarını hedef almıştır. Irak Türklerine karşı uygulanan baskı ve asimilasyonlardan sadece bir tanesi olan bu olay adeta etnik bir temizliğe dönüşmüştür.²²⁴

IKDP aşırı milliyetçi bir parti olup, Kuzey Irak veya başka bir deyişle, eski Musul Vilayeti'ni Kürdistan olarak kabul etmektedir. Başta Türkler olmak üzere asırlardır bu topraklarda yaşayan etnik gruplardan arındırmak istemektedir. 10 Ağustos 1998'de meydana gelen bu olayın amacı ise; fazla kan dökmeden Türkmen siyasi hareketini çökertmek, Türklerin bölgeyi terk etmelerini sağlamaktır. Saldırıda Türklerle ait 14 kuruluşun binaları tahrip edilerek yağmalandı. Ancak Türkmen Cephesinin ve Türkmen akıncılarının hazırlıklı ve tedbirli olmaları, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ve ilgili makamların hassas ve kararlı davranması, anında müdahaleleri, Türkleri yalnız bırakmamaları, IKDP'nin planını başarısızlığa uğratmıştır.

Olay sonrasında Türkler; KDP'nin olayın sorumluluğunu üstlenmesi ve Türk toplumundan özür dilemesi, hareketin sorumlularının tarafsız bir mahkemede yargılanarak cezalandırılması, Türk milli haklarının kabul edilmesi, içişlerine karışılmaması, hareket ve iletişim serbestliği tanınması, ikili sorunlarda Türkiye'nin hakemliğinin kabul edilmesi ve Kürt-Türk görüşmelerinin Ankara'da yapılması gibi isteklerde bulunmuşlardır.²²⁵

Irak Türklerinin uğradığı katliamlar bunlarla sınırlı kalmamış Amerika'nın Irak'ı işgaliyle bu katliamlar daha da artmıştır. 22 Ağustos 2003'te Tuzhurmatu'da; 9 Eylül 2004 ve 21 Şubat 2005'te Telafer'de; 25 Eylül 2005'te Musul'da; 10 Mart 2006'da Yengice'de; 4 Haziran 2006'da Karatepe'de; 13 Haziran 2006'da Kerkük'te; 8 Haziran 2007'de Tavuk'ta yapılan saldırılarda yüzlerce Irak Türkü hayatını kaybetmiştir.

Son aylarda bombalı eylemler ve intihar saldırıları artmıştır. Tavuk ve Amirli bunlara son örnektir. Irak'ın Mart 2003'teki işgalinden bu yana düzenlenen en büyük ikinci intihar saldırısı, 7 Temmuz 2007'de Amirli'de, gerçekleşmiştir. Kerkük'ün Tuzhurmatu ilçesine bağlı, nüfusu 12.000 olan Amirli bölgesinde, pazar yerinde patlayıcı yüklü kamyonla düzenlenen intihar saldırısında, 152 Irak Türkü şehit olmuş,

²²⁴PAMUKÇU, Ekrem, "Irak Türklerinin Siyasi Kaderi", Yeni Türkiye - Türk Dünyası Özel Sayısı II, Yıl 3, Sayı 16, Ankara, 1997,

²²⁵Irak ve Türkmen Dosyası, Türkmeneli İşbirliği ve Kültür Vakfı, Ankara, Eylül 1999, s.17-20,

250'den fazla Türk de yaralanmıştır.²²⁶

Amirli katliamında yaralanan Irak Türkleri Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Ordusunun büyük katkısıyla Ankara'ya getirilmiştir. Özel uçakla Türkiye'ye getirilen ağır yaralı 21 Türk Gülhane Askeri Tıp Akademisi'nde tedavi altına alınmış, daha sonra yine aynı uçakla ağır yaralı 8 Türk daha Türkiye'ye getirilmiştir. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in hastaları ziyareti ise, Irak Türklerine ayrı bir güç katmıştır.²²⁷

Bütün bunlar göstermektedir ki Irak Türkleri yok edilmek, yok edilemeseler bile, Türkmeneli yöresinden göç ettirilmek, Türkiye'den ve hatta Türk dünyasından koparılmak istenmektedir.

4.3. Bölünmüş Siyasi Yapı Ve Liderlik

Türk (Türkmen) toplumunun temel sorunlarından biri de etkin bir siyasi organizasyona sahip olamamaları ve birleştirici, temsil kabiliyeti yüksek liderlerin bulunmayışıdır. Bu özelliklere sahip Türklerin hiçbiri mücadele alanında değildir. Hepsi Türkiye veya Avrupa'da yaşamaktadırlar. Türk davasının bölgede yaşayan, toplumun sorunlarını yakından tanıyan, sorunlarını bilen, eğitim seviyesi iyi olan bir lidere ihtiyacı vardır.

1960'lı yıllarda başlayan Türk siyasi yapılanmaları çeşitli nedenlerle günümüze kadar bir bütünlük içinde gelememiştir. 1994 yılından itibaren Türkleri birleştirme çabaları yoğunlaşmış ve 24 Nisan 1995'de Irak Türkmen Cephesi(ITC) kurulmuştur. Daha bu dönemde Türkler arasında beliren görüş ayrılıkları 19 Aralık 1995'de taraflar arasında meydana gelen silahlı çatışma ile sonuçlanmış ve Türkmen Bağımsızlar Hareketi adlı grup dışındaki partiler ITC'den çekilmişlerdir. Bu olaydan Türk siyasi hareketi ve davası derin yaralar almıştır. Bu olay Türk toplumunda kolay kolay silinemeyecek derin izler bırakmıştır

Daha kendi iç bütünleşmesini tamamlayamamış olan Türk toplumunun siyasi mücadelelerini sekteye uğratacak dış güçlerin girişimleri de etkin olarak devam etmektedir. Kürt gruplar tarafından "böl, parçala, yut" prensibi çerçevesinde birçok Türk tabela partisi kurulmuş ve desteklenmiştir. Çeşitli sebeplerle bu partilere girmiş olanlardan daha sonra ayrılmak isteyenler ise ölümle tehdit edilmektedir.

²²⁶ Türkmeneli televizyonu

²²⁷ Hürriyet Gazetesi, 09.07.2007

Türk toplumunun gerçek temsilcisi Irak Türkmen Cephesi ve ITC çatısı altındaki partiler, Kürt gruplar tarafından meşru sayılmamakta, kapatılma tehditlerinde bulunulmakta, Türk halkı üzerinde çeşitli baskılar uygulanarak Kürt partilerine veya kendi güdümündeki Türk halkını temsil etmeyen kukla partilere kayıt yapmaya zorlanmaktadır.

IKDP ve IKYB dünya kamuoyuna sevimli görünmek maksadıyla şahsi menfaatlerini temin ettiği birkaç hain Türkü yerel yönetimde bakan, müdür gibi mevkilere getirmekte ve bu şahısları kullanarak Türk toplumunu sindirmeye çalışmaktadır.

4.4. Zorunlu Göç

1970’li yıllardan itibaren başlayan Araplaştırma politikalarının bir sonucu olarak Musul ve Kerkük’te yaşayanlar başta olmak üzere birçok Türk zorunlu göçe tabi tutulmuş ve Irak’ın güneyine ve diğer bölgelere sürülmüşlerdir. Özellikle 1980’li yıllardan sonra genel olarak Irak’ta özel olarak da Kerkük’te Türklerin asimilasyonuna, çeşitli baskılarla ve zorla yer değiştirmeleri yoluna gidilmiştir. Araplaştırma politikaları çerçevesinde Kerküklü Türklerin arazileri istimlak edilerek, o bölgelere güneyden getirilen Araplar yerleştirilmiştir. 1985’lerde Bağdat’ta İngiliz Büyükelçisi olarak görev yapmış olan Terence Clark, Kuzey Irak’a yaptığı gezi gözlemlerini anlatırken, bölgedeki Araplaştırma politikalarına dikkatleri çekerek, Türk ve Kürtlerin oluşturduğu oldukça renkli bir toplumdan oluşan Kerkük kentinin Saddam rejimi tarafından bilinçli bir şekilde Araplaştırıldığını ifade etmektedir. Petrol bölgelerinde yaşayan halkın Sünni Araplardan oluşmasını sağlamak maksadıyla Arap milliyetçisi Baas Yönetimi bu politikasını 1990’lı yılların sonuna kadar sürdürmüştür.²²⁸

Kürt Gruplar ise sözde Kürdistan’ı gerçekleştirmek için 1960 yılından itibaren “Kerkük, Kürdistan’ın kalbidir” sloganıyla yola çıkmışlardır. Kerkük’te çoğunluğu sağlamak için bu bölgeye göçü teşvik etmekte, Kerkük’te teşkilatlanma ve silahlanma faaliyetlerine devam etmektedirler. Aynı amaçla Kerkük’teki ticari faaliyetlerin büyük bir bölümünü ele geçirmişlerdir. Kurmayı hayal ettikleri devletin ekonomik olarak yaşaması Kerkük’ün ele geçirilmesine bağlı olduğunu bilmektedirler.

²²⁸CLARK, Terence, “Iraq: People and Palees”, Asian Affairs, Vol 32, February 2001, s. 17,

Kuzeyde güvenli bölgeye göç ettirilen Türkler de son derece zor şartlar altında yaşamıştır. Aileler, can güvenliği ve barınabilecekleri bir yer bulabilmek ümidi ile yasadışı yollardan sığınmacı kabul eden ülkelere gitmek için teşebbüs etmek zorunda kalmıştır. Bu tür teşebbüsler sonucunda birçok Türk hayatını kaybetmiştir. Örneğin 1997 yılında üç münferit hadisede onlarca Türk, Ege sularını geçmeye çalışırken boğularak can vermiştir.²²⁹

4.5. Ekonomik Problemler

Uzun yıllar süren savaşlar, ekonomik ambargolar ve yaptırımlar beraberinde bir dizi ekonomik problemleri de getirmiştir. Kültür düzeyi yüksek olan, daha çok şehirlerde yaşayan ve bu yüzden de devlet kademelerinde ve eğitim hayatında görev yapan Türkler ticari hayatta geri kalmıştır. Günümüzde Irak'ın kuzeyinde 1991'den beri özellikle de A.B.D. işgalinden sonra uygulanan yanlı politikalar sonucu ekonomiye hakim olan Kürt gruplar, Türklerin ekonomik hayatta etkin olmalarını engellemektedirler. Kürt gruplar, ticaret yapmak isteyen Türkleri Kürtlerle ortaklık kurmaya zorlamakta aksi halde ticari faaliyetlerine zorluklar çıkarmaktadırlar.

²²⁹”Türkmenler”, Bilim Araştırma Vakfı, www.kerkukname.com,

SONUÇ

M.S. 674 yılından başlayarak yüzyıllarca Türk idaresinde yaşamış olan Irak Türkleri, I. Dünya Savaşı'ndan sonra 5 Haziran 1926 yılında Irak-Türkiye ve İngiltere arasında imzalanan Ankara antlaşmasıyla İngiltere'nin mandası altında bulunan Irak'ta yaşamaya başlamışlardır.

Irak'ta Arap ve Kürtlerden sonra üçüncü büyük nüfus Türklerindir. Bugün ilçe ve kasabada yaşayanlar da dikkate alındığında Türk nüfusunun 2,7 milyon civarında olduğu tahmin edilmektedir.

Türklerin büyük bölümü Türkmeneli'nin başkenti sayılan Kerkük'te yaşar. Bunun yanında Musul, Erbil, Kerkük, Telafer, Altunköprü, Kifri, Sancar ve Süleymaniye de Türkmeneli'nin önemli şehirlerindendir.

Irak Türklerinin kökeni, Maverâünnehir ve Horasan'a yerleşerek İslam dinini benimseyen daha sonra Anadolu, Irak ve Ortadoğu ülkelerine akan Oğuz Türklerine dayanmaktadır. 24 boydan meydana gelen Oğuzlar, diğer Türk boyu olan Kırgızların tehdidi üzerine Uygurlarla beraber anayurtlarını terk etmek zorunda kalmışlardır. Uygurlar bugünkü Moğolistan'dan güneye, Doğu Türkistan'a Oğuzların çoğu ise batıda Aral kıyılarına göç etmişlerdir.

Bu göçler kapsamında M.S. 674 yılında Irak'a gelen Türkler, günümüze kadar Irak'ta varlıklarını sürdürmeye başarmışlardır. Tarihi eserleri, kültürel değerleri, yetiştirdikleri aydınlar ile Irak coğrafyasında varlıklarını reddetmek imkansızdır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Ortadoğu'ya hakim olmak isteyen devletlerin menfaatleri doğrultusunda siyasi bir takım oyunlar neticesinde anavatanlarından koparılan Türkler, Milletler Cemiyeti tarafından kendilerine tanınan ve garanti altına alınan haklarından hiçbir zaman yararlanamamıştır. Türkler, bütün bu haksızlıklara rağmen, devlete karşı isyan etmemişler, silaha sarılarak ayrılıkçı bir harekette bulunmamışlar üstelik Irak'ın en sadık vatandaşları olarak, devletin her kademesinde hizmet vermişlerdir. Buna karşılık Bağdat yönetimi, sürekli biçimde kuşku ile baktığı Türk toplumunun, siyasi ve kültürel haklarını çiğnemiş, hatta en basit vatandaşlık haklarını Türklerden esirgemiştir. Irak Türkleri kendi toraklarında seyahat etme özgürlüğünden, sahip oldukları tarım arazilerini işletme ve gayrimenkul alım-satım hakkından bile yoksun bırakılmışlardır. Türkler, yaklaşık 81 senedir baskı ve

asimilasyon uygulamaları, çeşitli dönemlerde kendilerine karşı uygulanan kıyım sonucu, azınlık psikolojisi ile sinmiş ve korunma içgüdüğü ile kendi milli kimliğini terk ederek Musul'da Arap, Erbil'de Kürt kimliğine sığınmış ve Türküm demekten korkar bir hale getirilmiştir. Uygulanan bu baskılar ve mevcut yönetimden duyulan korku nedeniyle milli ve manevi değerlerini gizlemiş, gelecekte duyduğu endişe, ekonomik sıkıntılar nedeniyle günü yaşama felsefesi sonucu, ne zaman ne şekilde davranacağını düşünemez hale gelmiştir.

Irak Türklerinin gönüllerinde Türkiye'nin hep ayrı bir yeri olmuştur. Aynı şekilde Türk halkı da, Irak Türkü için çok büyük bir sevgi beslemektedir. Aradan geçen uzun yıllara rağmen bu sevgide hiçbir azalma olmamıştır. Ocak 2006'da gösterime giren ve Amerikalıların, Irak'taki Türklere yaptıkları zulümleri beyaz perdeye aktaran “Kurtlar Vadisi-Irak” filminin izlenme rekoru kırması ve bu filmde yaşanan olaylara yapılan yorumların yazılı ve görsel basındaki yansımaları bu sevginin son zamanlardaki en büyük kanıtı olmuştur.

Fakat bu yakınlığın hükümet seviyesinde yansımalarının aynı paralellikte olduğunu söylemek çok zordur. Türkiye'nin Irak Türklerine yönelik çok somut bir politikasının varlığından söz etmek mümkün değildir. 5 Haziran 1926'da Türkiye ile Irak arasında yapılan antlaşma dışında uzun yıllar Türk dış politikasında bu ülkede yaşayan Türklerin problemleri ve hatta varlıklarından bile söz edilmemiştir. 1959 yılında Irak'taki Türklerin yaşadığı büyük katliamdan sonra dönemin Dışişleri Bakanı Zorlu ve bazı siyasi parti sözcüleri dışında konuyla hiç kimse ilgilenmemiştir. Bu ilgisizliğin sebebi olarak Irak'la, bu ülkede yaşayan Türklerin siyasi ve kültürel haklarını teminat altına alacak bir anlaşmanın yapılmamış olması gösterilmektedir. Ancak neden böyle bir anlaşmanın olmadığının cevabı da verilebilmiş değildir. Irak'taki Türklere yapılan baskının temelinde iki ülkenin sınır komşusu olması ve Irak yönetiminin Türkiye'nin bir gün buraları ele geçireceği endişesine dayanmaktadır. Bu nedenledir ki Türklere yaptıkları baskılar aralıksız devam etmiş ve burada yaşayan Türkler, Türkiye'ye casusluk yapmakla suçlanmışlardır. Irak Türkleri, sadece kendi milli kültürlerini korumayı ve insanca yaşamayı arzulamaktadırlar. BM tarafından 1948'de yayınlanan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'ni Irak ta kabul etmiştir. Ancak pratikte bunun uygulandığını söylemek mümkün değildir. Bu nedenle Irak Türkleri, insanca yaşama isteklerini Türkiye dışında bir yere iletememektedirler. Çünkü onları Türkiye dışında çıkarsız olarak dinleyecek ve anlayacak başka bir ülke

mevcut değildir. I. Körfez Savaşı'ndan sonra bütün dünyanın gözü bu bölgeye çevrilmiş ve Kuzey Iraklılarla ilgilenilmeye başlanmıştır. Bu gün “Kuzey Iraklılar” deyince sadece Kürtler anlaşılmaktadır. Maalesef Türk yetkilileri de bilinçsiz olarak bu ifadeyi kullanmaktadırlar.

A.B.D. Dışişleri Bakanı Irak muhalefet gruplarının hepsini Amerika'ya davet ettiği halde 2,7 milyon Türkün temsilcilerini çağırmamıştır. Fransa ve İngiltere, Kuzey Irak'ta bir Kürt devleti kurma planı yaparken Türklerin varlığını hiç göz önüne almamaktadırlar. Türkiye'nin Irak Türkleri ile hem soydaşlarımız olduğu için hem de Körfez Savaşları'ndan sonra bölgede meydana gelen siyasi değişiklikler nedeni ile kendi toprak bütünlüğü açısından yakından ilgilenmesi gerekmektedir. I. Körfez Savaşı'ndan sonra Amerika tarafından Saddam'ın zulmünün önüne geçmek amacıyla 36. paralel ile Irak'ı bölme fikri ortaya atılmıştır. Türkiye de bu kararı kabul etmiştir. Bu durum, hem bir Kürt devleti kurulmasına zemin hazırlamış hem de Irak Türklerini 36. paralelin altında ve üstünde olmak üzere ikiye bölmüştür. Irak ve Kuzey Irak'ın kaderi ve geleceğinin konuşulduğu bir ortamda Türkiye'nin bu konuda mutlaka bir planı olması gerekmektedir. Türkiye'nin yeni oluşumları değerlendirerek ve önceden tahmin ederek bu bölgede yaşayan 2,7 milyon civarındaki Türkün karşılaşılabileceği tehlikelere karşı tedbir alması ve bu insanların yeni facialara maruz kalmaması için çok yönlü plan, program ve politikalar üretmesi gerekmektedir.

Bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü korunmuş, komşularıyla barış içinde yaşayan istikrarlı ve demokratik bir Irak'ın oluşturulması, bölgenin güvenliği ve Türkiye'nin milli menfaatleri açısından son derece önemlidir. Türkiye, Irak'ta kalıcı bir barışa ulaşılması maksadıyla, Irak'ın toprak bütünlüğünün ve ulusal birliğinin korunmasını ve mevcut doğal kaynaklarının Irak halkının tümünün refahı için kullanılması gerektiğini savunmaya devam etmelidir.

A.B.D. ile işbirliği içerisinde hareket eden Irak'ın kuzeyindeki Kürt grupların, “bağımsız” bir oluşumu gerçekleştirme yönündeki faaliyetlerine ivme kazandırmalarına paralel olarak; Irak'ın kuzeyinde devam eden istikrarsızlıkların, Türkiye'nin güvenliğini ciddi olarak etkileyeceği aşıkardır. Musul ve Kerkük'ün Kürt bölgesi içinde kalması halinde, bölgeden elde edilecek petrol gelirleri (Irak petrollerinin %12'si) sayesinde orta ve uzun vadede Kürt devletinin idamesini temin edecek ekonomik altyapı tamamıyla hazırlanmış olacak ve Kürt devleti, diğer bölge

lkelerinin (Türkiye, Suriye ve İran) sınırları içindeki etnik Kürt nüfusu için bir “cazibe merkezi” haline gelecektir.

Musul ve Kerkük’n Kürt bölgesi içinde kalması halinde; diğerk etnik grupların (Şiiler, Sünniler, Araplar, Türkler, Asuriler vs.) bu durumu kabul etmeyeceğik, gruplar arasında çatışmaların yaşanabileceğik, bölge ülkelerinin bu istikrarsız ortamı istismar edebileceğik ve Kürt gruplar üzerinde caydırıcılık sağlanamaması halinde, Türklere yönelik soykırıma kadar varabilecek saldırılar düzenlenmesi ihtimal dahilindedir. Bu noktadan hareketle, Geçici İdari Yasa’da Bağdat ile birlikte statüsünün bilahare belirlenmesi kararlaşıtırılan Kerkük, Türkiye’nin Irak’a yönelik güvenlik politikasının “son direnç noktası”dır. Kerkük’n, herhangi etnik bir gruba (Kürtler, Araplar vs.) ciddi kazanımlar sağlayacak bir yapıya dönüştürülmesi, orta ve uzun vadede, Türkiye’nin bekasını ciddi şekilde tehlikeye dşrececek sürecin ilk adımı olacaktır.

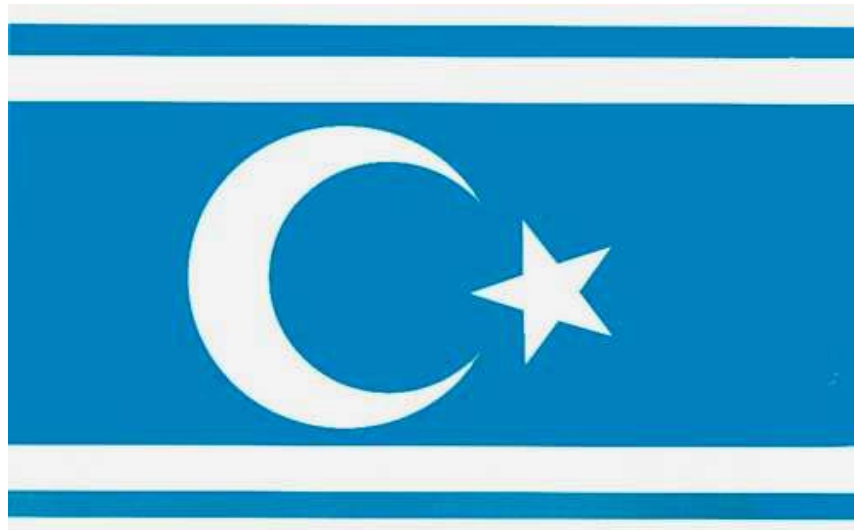
Bu bağlamda, “bağımsız bir Kürt devletinin kurulmasının nlenmesi, Musul ile Kerkük’n Kürt Bölgesel Yönetimi içinde yer almaması ve Türklerin mevcut haklarının korunması” hususları bugün geline nokta, Türkiye’nin “Vazgeçilmez Koşulları” olarak dünyaya duyurulmalı, kesinlikle taviz verilmemeli ve karşılaşılabilecek her türlü güçlüklere rağmen kararlılıkla arkasında durulmalıdır.

EKLER:

EK-A: IRAK'TA TÜRKLERİN YAŞADIĞI BÖLGE (MAVİ RENKLİ HAT)

EK-B: TÜRKMENELİ BAYRAĞI

KAYNAKLAR

A. KİTAPLAR

- ALKAN, Sibel, “A.B.D.’nin Irak İşgalinden Sonra Bölgedeki Türkmen Halkın Durumu”, <http://sks.kou.edu.tr>, 2005,
- ALKAN, Sibel, “Türkmenlerin Organizasyon ve Yapılanma Çalışmaları ve Kürtlere Karşı Yeni Cephe Oluşumu”, www.eyturkgencligi.com, 2006,
- ALTINDAĞ, İlkay, “Irak’taki Türkmen Varlığının Dünü, Bugünü, Yarını”, Harp Akademileri K.lığı, (Yüksek Lisans Tezi), 12 Mart 2004, İstanbul,
- Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, Cilt: 11 İstanbul 1988,
- ARI, Tayyar, Basra Körfezi ve Ortadoğu da Güç Dengeleri (1978–1996), İstanbul, Alfa Yayınları, 1998,
- ASLAN, Muzaffer, “Irak Milli Türkmen Partisinin Görüşleri”, Avrasya Dosyası (Kuzey Irak Özel), İlkbahar 1996, Cilt 3, Sayı 1,
- ATALAR, Mehmet, Irak Türkleri (Yüksek Lisans Tezi), İ.Ü.S.B.E., İstanbul, 1976,
- ATATÜRK, M. Kemal, Nutuk, Cilt I, Genelkurmay Başkanlığı Basımevi, Ankara, 1966,
- ATEŞ, Sönmez, “Irak Türkleri Hakkında”, Türk Kültürü Dergisi, Mart, Sayı:5, s.43-48, Ankara, 1963,
- AYBARS, Ergün, İstiklal Mahkemeleri, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir, 1988
- AYDIN, Rabia Kocaman, “Irak Türklerinin Sosyal Hayatı” Maddesi, Türkler Ansiklopedisi, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, Cilt 20,
- AYIŞIĞI, Metin, “Türkmen Meselesi ve Türkiye’nin Kuzey Irak Politikası”, Haber Analiz, 12.03.2005,
- BATUR, Mehmet Emin, “1. Türkmen Kurultayı”, İstiklal Gazetesi, Ekim 2004,
- BAYATLI, Nilüfer, “Irak Tarihinde Türkler”, Türk Yurdu Dergisi, Ocak 1993, Sayı 65
- BELLEN, Fahri, 20. yy.da Osmanlı Devleti, Ankara,
- BEYATLI, Aydın, “Siyasi Konjonktürde Irak Türkmenleri”, Kerkük, Kasım 1998, Yıl 2, Sayı 6,
- BEYATLI, Aydın, “Iraklı Türklerin İnsan Hakları Beyannamesi”, (Misak-ı Milli ve Türk Dış Politikasında Musul, Kerkük ve Erbil Sempozyumu), Konya, AAM, 1997,

- BEZER, Gülay Ögün, “Zengiler (1127–1233)” Maddesi, Türkler Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara,
- CAŞIN, Hakkı,”A.B.D.’nin Irak Harekatı Sonrasında Ortadoğu’da Değişen Yeni Parametreler”, Jeopolitik Dergisi, yıl 2, sayı 6, Bahar 2003,
- CLARK, Terence, “Iraq: People and Palees”, Asian Affairs, Vol 32, February 2001,
- ÇANDAR, Cengiz, “Irak Halkı ve Türkmenler”, Sabah Gazetesi, 20 Aralık 1998,
- ÇAY, Abdülhaluk, “Batı Türklerinin Tarihlerine Genel Bir Bakış”, Irak Türkleri Sempozyumu Tebliğleri, Ankara, 31 Ocak 1987,
- ÇEÇEN, Anıl, “Güney Komşumuz Irak”, Avrasya Dosyası (Irak Özel), Sonbahar 2000, Cilt 6, Sayı 3,
- ÇEÇEN, Anıl, Kemalizm, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1998,
- ÇİÇEK, Mustafa, “İkinci Körfez Savaşı Sonrasında Irak’ın Yeniden Yapılandırılması Sürecinde Türkiye’nin İzlediği Politika ve Bu Politikanın Türkmenlere Etkileri” adlı tez, KHA, Mart 2005,
- ÇOBANOĞLU, Macit, Türkiye-Irak ilişkilerinin Dünü, Bugünü, Yarını, Harp Akademileri Yayını, İstanbul 1994,
- ÇOPUR, İzzettin, “Şeyh Salt isyanı (13 ŞUBAT - 31 MAYIS 1925)’nın İrtica ile İç ve Dış Etkenler Açısından Değerlendirilmesi”, Stratejik Araştırma ve Etüt Bülteni, Sayı 1, EYLÜL 2001,
- DAKUKLU, Muhammed Hurşid, “Eskiden Çocuğa Ad Koyma Geleneği”, Kerkük Dergisi, yıl:2, sayı:10, Ekim 1992,
- DAVUTOĞLU,Ahmet, Stratejik Derinlik, Küre yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2001,
- DEMİRBAŞ, Bülent, Musul Kerkük Olayı ve Osmanlı İmparatorluğu’nda Kuveyt Meselesi, Arba Yayınları, İstanbul, 1995,
- DEMİRCİ, Fazıl, Irak Türklerinin Dünü, Bugünü, Yarını, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1991,
- DEMİRCİ, Fazıl, “21.Yüzyılda Türkmenlerin Kültürel Hakları (24 Ocak 1970)”, Kerkük Dergisi, Yıl 1, Sayı 2, Ocak 1991,
- DEMİRCİ, Fazıl, “Irak Türkmenleri-Kuzey Irak Türkiye İlişkileri”, Yeni Türkiye, Türk Dış Politikası Özel Sayısı, Mart-Nisan, Sayı:3, s.350–358, Ankara, 1995,
- DEMİRCİ, Nefi, Dünden Bugüne Kerkük, İstanbul Yayınevi, İstanbul,1990,
- DEMİRCİ, Nefi, “Kerkük’ün Gizli Dili: Hoyrat”, Yesevi Dergisi,Sayı:24, Aralık 1995,
- DEMİRCİ, Nefi, Kerkük’ün Siyasi Tarihi, Detay Ofset Basımevi, İstanbul,1986,

DEMİRCİ, Nefi, Sönmeyen Ateş, Dinmeyen Hasret KERKÜK, TİHD Yayınları, İstanbul,2006,

Dictionnaire Larousse, Milliyet Yayınları, Cilt:3, İstanbul, 1993,

DİLEK, Bahadır Selim, “31 Ağustos Kıyımı”, Türkmeneli’nden Notlar, Yıl:1, Sayı:3, Ankara Eylül 1999,

DURU, Ogün, “Türkmenlerin Yıldızı Yükseliyor”, Aksiyon Dergisi, Sayı. 314, 9 Aralık 2000,

ERBİL, Yiğit, “Milli Hareket Öncüsü”, Türkmeneli Gazetesi, 26 Ocak 2005,

ERCİLASUN, Ahmet B., Irak Türkleri Dil ve Edebiyatı, Irak Türkleri Sempozyumu Tebliğleri, Ankara, 1987,

GÜNAY, Mehmet, “‘Irak’ta Türk Varlığı, Harp Akademileri Bülteni”, Sayı:193. İstanbul Temmuz 1999,

HARRIS, William, “Modern Irak’ın Stratejik Konumu”, Avrasya Dosyası, Cilt 6, No:3, Ankara, Sonbahar 2000,

HAY, William R., Two Years in Kurdistan 1918-1920,William Clowes and Sons Limited, London, 1921,

HEYKEL, Muhammed, Petrol Savaşı: Körfez Savaşı’nın Perde Arkası,(Çev:N.A.ASRAR), Pınar Yayınları, İstanbul 1993,

HÜRMÜZLÜ, Erşat, “Irak Türkleri”, Irak Milli Türkmen Partisi Yay., Ankara, 1984,

HÜRMÜZLÜ, Erşat, Türkmenler ve Irak, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2003,

Hürriyet Gazetesi

Irak Anayasası, Irak Türkmen Cephesi, www.turkmencephesi.com,

Irak ve Türkmen Dosyası, Türkmeneli İşbirliği ve Kültür Vakfı, Ankara, Eylül 1999,

KAFESOĞLU, İbrahim, “Türkmen Adı, Manası ve Mahiyeti” Maddesi, Türkler Ansiklopedisi, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, Cilt 4,

KAYAR, Mustafa, Türk Amerikan İlişkilerinde Irak Sorunu, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, Ekim 2003,

KAZANCI, Hicran, Irak’ın Hassas Dengelerindeki Türkmenler,2004, TUSAM, Ortadoğu Araştırmaları Masası.

KERKÜKLÜ, Hüseyin Fazıl, Musul Meselesi,1967,

KERKÜK, İzzettin, Kerkük Katliamının 4. Yıldönümü, 1963,

KERKÜK, İzzettin, “Kerkük Katliamı”, Kerkük Dergisi, yıl 2,Sayı 5, Temmuz 1998,

KERKÜK, İzzettin, “İnsan Hakları Açısından Irak Türklerinin Durumu”, Kardeşlik

Dergisi, Sayı 1, Ocak 1999,

KERKÜKLÜ, M.Salman, “A Brief History Of Iraqi Turkmen”, Yıldız Yayıncılık, İstanbul,2004,

KKK Askeri Terimler Sözlüğü, Genkur, Gn.P.P.OBS.S.Md.lüğü,2002

KOÇSOY, Şevket, Irak Türkleri, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1991,

KÖPRÜLÜ, Sadun, “Altunköprü Katliamı”,Altunköprü Dergisi, yıl:3, sayı:12, Mart 2005,

KÖPRÜLÜ, Sadun, “Tarihimizde İlk Türkmen Boykotu”, Güncel Yazılar, www.kerkukfeneri.dernegi.com, 8 Şubat 2003,

KÖPRÜLÜ, Ziyat, “VIII. Yıldönümünde Altunköprü Katliamı”, Türkmeneli’nden Notlar, Yıl:1, Sayı:2, Ankara,

KUL, Mehmet, “Kerkük Artık Yok”, Türk Dünyası, Ocak 1976,

KÜZECİ, Şemsettin,”Kaçakaç Katliamı: Telafer,1920”,Kerkük Dergisi, yıl: 1, sayı 2, Temmuz 2005,

KÜZECİ, Şemsettin,”Levi Katliamı: Kerkük,1924”,Kerkük Dergisi, yıl:1, sayı:2, Temmuz 2005,

KÜZECİ, Şemsettin,”Gavurbağı Katliamı: Kerkük,1946” Kerkük Dergisi, yıl: 1, sayı 2, Temmuz 2005,

KÜZECİ, Şemsettin,”Kerkük Katliamı: 14–17 Temmuz 1959” Kerkük Dergisi, yıl: 1, sayı 2, Temmuz 2005,

KÜZECİ, Şemsettin, “İsmet İnönü Kerkük Ve Musul’u Nasıl Reddetti”, www.aktueldergi.org, 23.12.2006,

KÜÇÜKKARAGÖZ, İsmet, Irak’ta Türkmen Varlığı, HAK, İstanbul, 2000,

MANAZ, Abdullah, “Geçmişten Bugüne Kuzey Irak”,Stradigma Dergisi, Sayı 1,Şubat 2003,

MANSFIELD, Peter, Osmanlı Sonrası Türkiye ve Arap Dünyası, Sander Yayınları, İstanbul, 1975,

MERAY, Seha L., Lozan Tutanakları, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1993, Cilt 1, Kitap 1,

MURATLI, Ahmet, 15 Eylül 2004 tarihli söyleşi, 2023 Dergisi, 2004,

NAKİP, Mahir, Kerkük Halk Musikisinin Tasnifi, Irak Türkleri Sempozyumu Tebliğleri, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara 1987,

NAKİP, Mahir, “Türkiye, Irak Türklerinin Meselelerine Nasıl Bakmalı?” (Misak-ı

- Milli ve Türk Dış Politikasında Musul, Kerkük ve Erbil Sempozyumu), Konya, AAM, 1997,
- NEVRES, Salah, “Irak Türkmenleri Dil Kültür ve Edebiyatı”,Kardaşlık Dergisi, yıl:7, sayı:25, Ocak 2005,
- ORAN, Baskın, Kalkık Horoz - Çekiç Güç Ve Kürt Sorunu, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1995,
- Ortadoğu Gazetesi
- ÖKE, M. Kemal, “Musul Kerkük Dosyası”, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay., İstanbul, 1991,
- ÖMER, Kasım, “Türkmenler, Kuzey Irak ve PKK”, Türkmeneli’nden Notlar, Türkmeneli İşbirliği ve Kültür Vakfı Yayın Organı, Yıl 1, Sayı 1, Ankara, 1998,
- ÖZCAN, Nihat Ali, PKK (Kürdistan İşçi Partisi) Tarihi, İdeolojisi ve Yöntemi, Ankara, ASAM Yayınları, 1999,
- ÖZEREN, Mehmet, Kuzey Irak’ta Yaşayan Kürtler ve Türkmenler, Harp Akademileri K.lığı, (Yüksek Lisans Tezi), 26 Şubat 2002, İstanbul,
- ÖZEY, Ramazan, “Dünya Denkleminde Ortadoğu (Ülkeler-İnsanlar-Sorunlar)”, İstanbul, Öz Eğitim Yayınları, 1997,
- ÖZGÜREL, Avni, “Abbasi Başkenti Bağdat”, Radikal Gazetesi, 09.03.2003,
- ÖZMEN, Hasan, “Türkmen Hakları ve Türkmenlerin Statüsü”, Misak-i Milli ve Türk Dış Politikasında Musul, Ankara, 1998,
- ÖZMEN, Hasan, Irak ve Türkmen Dosyası, Türkmeneli İşbirliği ve Kültür Vakfı Yay., Kasım 1999,
- ÖZMEN, Hasan, “31 Ağustos 1996–10 Ağustos 1998; On Yılda Bir Tırpanlanan Türkmen Hareketi Artık İki Yılda Bir mi?”,Türkmeneli’nden Notlar, Yıl:1, Sayı:3,Ankara, Eylül 1999,
- ÖZTUNA, Yılmaz, Büyük Türkiye Tarihi, Cilt-1, Ötüken Yayınevi, 1977,
- ÖZTÜRK, Osman Metin, “Irak: Yapısı ve Komşuları ile İlişkileri”, KÖK Araştırmalar Dergisi, Ankara, Bahar,
- PAMUKÇU, Ekrem, “Irak Türklerinin Siyasi Kaderi”, Yeni Türkiye - Türk Dünyası Özel Sayısı II, Yıl 3, Sayı 16, Ankara, 1997,
- PAMUKÇU, Ekrem, “Bayatlar ve Irak Bayatları”, Kerkük Dergisi, Nisan-Temmuz, Sayı:15–16, Ankara, 1994,
- PAMUKÇU, Ekrem, “Türkmenlerin Kuzey Irak'ta Bugünkü Siyasi Yapılanması”,

- Aktaran:<http://w3.gazi.edu.tr/web/nibrahim/tr>
- REJİOĞLU, Abdulhekim Mustafa, “Eski Dügünler”, Kardeşlik Dergisi, Yıl 10, Sayı.3, Temmuz 1970,
- SAATÇİ, Suphi, Tarihi Gelişim içinde Irak’ta Türk Varlığı. TTT Vakfı Yayını, İstanbul 1996,
- SAATÇİ, Suphi, Irak’ta Türk Mimarisi, Irak Türkleri Sempozyumu Tebliğleri, Ankara 1987,
- SAATÇİ, Suphi, “Irak Türklerinin Varlığını Yaşatma Mücadelesi Tarihinden Çizgiler”, (Türkiye Dışındaki Türk Milliyetçiliği Konulu Tebliğler) Ankara, Türk Ocakları Yayını, (Yayına Hazırlayan Yücel Hacaloğlu), Nisan 1994,
- SANDER, Oral, “Anka’nın Yükselişi ve Düşüşü”, Ankara Üniversitesi S.B.F. Yay., Ankara, 1987,
- SEZAL, S.Rana, “Irak’ta Devlet ve Şiiler”, Avrasya Dosyası, Cilt 6,Sayı 3, Ankara, 2000,
- SONYEL, Salahi R., Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1971,
- SOYSAL, İsmail, Türkiye’nin Siyasal Bağlıları (1920-1945), T.T.K. Basımevi, Cilt:1, Ankara, 1983,
- STOEL, Max Van Der, Irak’ta İnsan Hakları İhlalleri -Türkmenler- (Violation Of Human Rights in Iraq Turkomans) IMTP Enformasyon Bürosu Yayını No:5, 1995,
- SUNGUR, Nevin, “Türkmenler”,Atlas Dergisi, Sayı:124, Temmuz,2003,
- SÜMER, Faruk, “Oğuzlar (Türkmenler)/Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları”, TDAV Yay., 1992,
- TEVETOĞLU, Dr. Fethi, “Atatürk ve Musul”,Tarih Dergisi, Sayı 10,10 Kasım 1972,
- TİMUR, Nevzat, Irak Türkmenleri, Ankara, ITC Ar-Ge Dairesi Başkanlığı Yayını, 2001,
- TOLGAY, Ahmet, “Petrolün Laneti”, Kıbrıs Gazetesi, 24 Haziran 2006,
- TSK Lojistik ve İnsani Destek Tugayı, Türkmen Bölge Etüdü, Tarihsiz.
- TUFAN, Tarık, Irak’ta Türkmen Azınlık ve Kerküklü Göçmenler, M.Ü. Ortadoğu ve İslam ülkeleri enstitüsü, İstanbul, 2001,
- TUSAM- ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI MASASI, “A.B.D. Yöntemi İle Irak Seçimleri”, Makale, 08 Kasım 2004,

Türkmeneli Televizyonu,
“Türkmenler”, Bilim Araştırma Vakfı, www.kerkukname.com,
TÜTÜNCÜ, Mehmet, “Statüko mu, Reform mu?”, Altunköprü Dergisi, Yıl.4, Sayı.13,
Mart 2006,
UÇAROL, Rıfat, Siyasi Tarih, İstanbul, Filiz Yayınları, 1985,
UZUN, S.Özüm; DERSAN, Duygu,”Yeniden Yapılanan Irak’ta Türkmenler”, Kırmızı
Çizgi Dergisi, Şubat,2005,
ÜLGER, İrfan Kaya, “Düşman Kardeşler: KDP ve KYB”, Avrasya Dosyası (Kuzey
Irak Özel), Cilt 3, Sayı 1,İlkbahar 2000,
ÜNVERDİ, Mehmet Akif, XX. Yüzyılda Kuzey Irak, G.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü,
(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1996,
ÜNVERDİ, M.Akif, “Kuzey Irak Türkmenleri”, www.kerkukfeneri.com
YAKUPOĞLU, Enver, Irak Türkleri, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1976,
YAYÇILI, Mustafa Kemal, “31 Ağustos 1996 ve 10 Ağustos 1998 Olayları Hakkında
Açıklama”, Türkmeneli’nden Notlar, Yıl:1, Sayı:3, Ankara Eylül 1999,
Yeni Şafak Gazetesi,
YILDIZ, H. Dursun, Türk Dünyasında Irak Türkleri, Toker Matbaası, İstanbul, 1971,
YILMAZ, Veli, Siyasi Tarih, H.A.K. Yayınları, İstanbul,1998
www.aktueldergi.org,
www.eyturkgencligi.com,
www.iraqiturkman.org,
www.kerkuk.net.tr,
www.kerkukfeneri.dernegi.com
www.kerkukfeneri.com,
www.kerkukname.com,
www.kirkukcity.com
www.malatyahaber.com,
www.nethaber.com,
www.turkmencephesi.com,
www.turkmenfront.org,
www.turkmensesi.com,
www.wikipedia.org,

ÖZGEÇMİŞ

Yusuf KENDİRLİ

Sosyoloji Anabilim Dalı

Yüksek Lisans

Eğitim:

Lisans: 1990 Hava Harp Okulu, Yönetim Bölümü

Lise: 1986 Kuleli Askeri Lisesi

İş/İstihdam:

1990–2006 Subay. Türk Hava Kuvvetleri

Mesleki Birlik/Dernek/Kuruluş Üyelikleri:

TALPA (Turkish Air Line Pilots Association)

Pilotlar Vakfı

Kişisel Bilgiler:

Doğum yeri ve tarihi: MALATYA, 01.11.1968

Yabancı Dil:

İngilizce (İyi)